

SVOBODNA BESEDA

julij 2017

cena 3 eur

Letnik III

ISSN 2463-8218

9 772463 821805

21 / REVIJA ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE /

“Zbogom orožje”

Kolumna / Martin Premk

**Spomenik
vojnam
vseh žrtev**

STRAN 7

Aktualno / dr. Danilo Turk

**Zahtevna pot
do izvršitve
arbitražne odločbe**

STRAN 9-10

Aktualno / dr. Branko Marušič

**Sosedje
pretirano zazrti
v preteklost**

STRAN 12

Koncert ob 100. obletnici prve svetovne vojne v Kobaridu

Zbogom orožje, dobrodošli vojaški orkestri

Pred sto leti je v Soški dolini še govorilo in odmevalo orožje. Na koncertu vojaških orkestrov 9. junija pa je v središču Kobarida 210 glasbenikov vojaških orkestrov iz Madžarske, Hrvaške, Italije, Avstrije, Nemčije in Slovenije s koncertom pod naslovom Zbogom orožje skupaj igralo za mir in sodelovanje med narodi.

// PIŠE: **Vojko Hobič** // FOTO: **Iztok Pipan**

Koncert je spadal v okvir prireditve ob 100. obletnici prve svetovne vojne in je na trg v središču Kobarida privabil tisočglavo množico. Poslušalci so ob koncu z gromkim aplavzom pospremili skupno izvedbo evropske himne Oda radosti in se tako zahvalili orkestrom prijateljskih držav kot tudi vsem govornikom na prireditvi.

Častni pokrovitelj prireditve, predsednik republike Borut Pahor, je poudaril, da je vojna moralno dno naše civilizacije, odgovornost za mir pa je naloga nas vseh, ki živimo in ustvarjamo danes. »Ko danes razmišljamo o času pred sto leti, se ne zdi ne daleč in ne neponovljiv. Zaznamuje ga prav surova podobnost s sodobnostjo, iz te katastrofe so se potem porodile vse straho-

te dvajsetega stoletja. Po koncu hladne vojne je bipolarno stabilnost zamenjala vrsta nepredvidljivih dejavnikov in danes lahko vnovič govorimo o propadanju imperijev in o vzhajanju novih sil. Podobnosti in primerjave se zdijo neizbežne, odgovornost na naših rameh pa je še toliko težje breme,« je med drugim dejal predsednik Pahor.

Ministrica za obrambo in predsednica nacionalnega odbora za obeleževanje obletnic prve svetovne vojne Andreja Katič je poudarila, da smo z državami, s katerimi smo bili pred sto leti na isti ali drugi strani, skupaj enakopravno soodgovorni za mir, razvoj in napredek Evrope, in dodala: »Pomembno je zavedanje, da si vsi delimo del sveta, na katerem živimo. Da si prizadevamo ohranjati mir in ga pomagamo vzpostav-

ljati tam, kjer ga kljub vsem naporom mednarodne skupnosti še vedno ni. Nikoli se ne bomo strinjali o vsem. Vsi pa imamo pravico, da ljubimo svojo domovino, svoj narod in svoj jezik. Vendar pa nas ta ljubezen do domovine ne sme nikoli zaslepiti, da ne bi več videli enakih hotenj drugih narodov. Medsebojno razumevanje in mir sta namreč veliki – a žal tudi nadvse ranljivi – vrednoti.«

Zbrane je nagovoril tudi kobariški župan Robert Kavčič in množico opomnil, da mir ne pomeni zgolj odsotnosti vojne, temveč temelji na občutku varnosti, ki ga lahko zagotavljamo le s spoštovanjem in sprejemanju drugačnosti.

Orkestri so izvedli solistične programe, v skupinskem nastopu pa so poleg Ode radosti zaigrali še Oj ta soldaški boben, Spomin na Sočo in Triglav marš.

Naslednji dogodek spomina obletnic bo 17. septembra na Kolovratu, tam bo v muzeju na prostem uprizorjena 12. soška bitka, ko so združene avstro-ogrske in nemške enote zlomile odpor italijanski napadalcev. S tem se je končala soška fronta in se prenesla na reko Piavo.

Tej bitki pa bo posvečena tudi letošnja razstava, ki bo v Kobariškem muzeju odprta 21. oktobra, na dan muzeja. ●

Obiskovalci so do dobra napolnili osrednji kobariški trg.

Narobe svet: Spomenik žrtvam in njihovim krvnikom

// PIŠE: Tit Turnšek, predsednik ZKB za vrednote NOB Slovenije

Po osmih letih, odkar je državni zbor sprejel sklep o postavitvi spomenika vsem žrtvam vojn, je trenutni predsednik države Borut Pahor odkril spomenik, to se pravi eno veliko in eno manjšo steno iz betona. Mimogrede, stali sta več kot milijon evrov. Pod obema zidovoma je iz pesmi, posvečeni narodnim herojem, ki so dali svoje življenje za svobodo, iztrgan verz Otona Župančiča.

Zakaj prav zdaj, po osmih letih? Letos so predsedniške volitve in treba je pohiteti z nabiranjem političnih točk. Toda sama slovesnost, kot je ta dogodek imenovan v vabilu državnega protokola, je vrgla senco na prvotni namen državnega zbora. Ustava Republike Slovenije v 7. členu pravi: »Država in verske skupnosti so ločene.« V okvir državne proslave ne sodi molitev ne nadškofa ne kakšnega drugega duhovnika. Prav je, da se mrtvim, žrtvam vojn, posvečajo molitve in maše, toda ne kot del državne slovesnosti. Spomenik naj bi bil posvečen žrtvam, ne pa izdajalcem lastnega naroda, esesovcem, kar so domobranci v resnici bili. Esesovski general Rösener je ob njihovi prisegi Hitlerju dejal: »24. septembra 1943 sem izdal povelje za ustanovitev slovenskega domobranstva ... Iz majhnih krdel belogardističnih legionarjev je na moj ukaz zraslo slovensko domobranstvo ...« Po vojni so dobili zasluženo kazen, kot vsi izdajalci povsod po Evropi. Pahor jih je v svojem govoru imenoval žrtve revolucionarnega nasilja in krivičnih obsodb. S tem je razžalil vse borce, ki so dali svoje življenje za svobodo, pobite talce, vse umrle in zažgane v taboriščih.

Ne vem, ali bo predsednik Pahor poskušal prepričati tudi nemške politike, naj se »spravijo« z esesovci in postavijo kašen skupen spomenik tudi »žrtvam nürenberskih procesov«. S svojim

govorom je odvezl »spomeniku« v Ljubljani njegov prvotni namen.

Vprašamo se, ali je spomenik »namenjen spravi slovenskega naroda ali žrtvam vseh vojn«. Če upoštevamo, na katerih »žrtvah« temelji spravi projekt, potem gre v primeru dvojne namembnosti tega spomenika dejansko za delno zanikanje narodnoosvobodilnega boja, upora zoper okupatorje, ki ga Pahor označuje kot revolucionarno nasilje. Po meri zagovornikov »neutrnega« in obče veljavnega določanja »vseh žrtev« je določena sprava (kot druga namembnost).

Tako pripisana nevtralnost spomenika vsem žrtvam nastopa kot plašč, za katerim stoji Katoliška cerkva na Slovenskem, ki poskuša izenačiti kolaborante s fašizmom in nacizmom z njihovimi žrtvami in s tem oprati sramotna dejanja ljubljanske škofije. Postavljeni spomenik naj bi v svoji »neobremenjenosti« v bistvu predstavljal materialni (trden) vir za krepitev »sprave« po načrtih RKC, ki pa hkrati že dolgo nastopa kot glavna sila razkola, ki si lasti vse vidike našega življenja.

Groteskno pri spomeniku vsem žrtvam je, da še bolj razdvaja državo. Zato je spomenik sramoten, nepotreben in nekoristen. Draga in pompozna betonska bloka sta sama sebi namen. Hladen narcisoidni selfi politične propagande, poškrbopljene z žegnano vodo koristoljubja. ●

SVOBODNA BESEDA

6–7: Kolumni

Jože Poglajen: Skrivanje za zidom objokovanja

Martin Premk: Spomenik vojn vseh žrtev

8: Komentar

O samodestruktivni gospodarski politiki Slovenije

9–12: Aktualno

Zahtevna pot do izvršitve arbitražne odločbe

Ciganska noč groze v Auschwitzu

Sosedje pretirano zazrti v preteklost

14–17: V metežu zgodovine

Vinko in Jakec, simbolna mlada junaka

»Življenje, nevredno življenja«

18: Pripoved

Partizanski sestanek na žagi v Spodnji Luži

19: Reportaža

Poklon legendarnemu preboju na Menini planini

26–28: Dogodki

30–31: Imeli smo ljudi

32–33: Sporočila

37–38: Aktualno

Lega Kopra v osrčju Evrope

Fotografija na naslovnici:

Koncert ob 100. obletnici prve svetovne vojne
(foto: Iztok Pipan)

SVOBODNA BESEDA je revija ZKB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZKB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Tit Turnšek, predsednik

Uredniški odbor: Janez Alič (predsednik), dr. Maca Jogan, Božo Kovač, Mitja Meršol, Franc Štibernik.

Odgovorna urednica: Jožica Hribar
telefon: (01) 434-46-17

elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZKB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zkb-nob.si

Cena: 3 €

letna naročnina: 36 evrov,
trimesečna naročnina: 9 evrov
ISSN 2463-8218.

Transakcijski račun: SI56 0201 0001 8541 225

Davčna številka: SI 84151714

Tisk: Schwarz print, d. o. o. Ljubljana

Novi eksponati v Parku vojaške zgodovine v Pivki

Vojaškemu muzeju Slovenske vojske je s pomočjo sistema menjav uspelo pridobiti tri izjemne eksponate, ki bodo dopolnili zbirke Parka vojaške zgodovine.

Zagotovo najprepoznavnejši eksponat je motocikel Harley-Davidson WLA, ki so ga izdelovali za potrebe ameriške vojske med drugo svetovno vojno in po njej. Jugoslovanski partizani so 20 teh legendarnih motociklov dobili 19. aprila 1945, tik pred koncem druge svetovne vojne, ko so zahodni zavezniki v šibe-

Dodge WC 52 bo v Pivki postavljen na ogled septembra letos.

niško pristanišče poslali velike količine različne vojaške tehnike.

Drugo vozilo je znameniti ameriški tovornjak GMC CCKW, ki so jih med letoma 1941 in 1945 izdelali neverjetnih 640.000. Omenjeni tovornjak so igrali vitalno vlogo pri oskrbovanju zavezniške vojske med osvobajanjem Evrope. V Jugoslavijo so znameniti »džejmsi« prišli v okviru ameriške vojaške pomoči med letoma 1953 in 1957. Skupaj je prišlo skorajda 10.000 ameriških tovornjakov, med katerimi je bilo kar 8.260 CCKW-jev.

Zadnje izmed pridobljenih vozil je Dodge WC 52, ki je služilo številnim namenom: od prevoza vojakov do transporta opreme in streliva. JLA jih je tako kot CCKW-je pridobila v okviru ameriške vojaške pomoči.

Vsa tri vozila so popolnoma delujoča. Harley-Davidson WLA je obiskovalcem že na ogled v okviru zbirk, posvečenih obdobju druge svetovne vojne. Preostali dve vozili pa bosta javnosti prvič predstavljeni na septembrskem XI. festivalu vojaške zgodovine.

A.S./foto: Vojaški muzej Slovenske vojske

Pobratenje med novogoriško in goriško borčevsko organizacijo

Organizacija (sekcija) ANPI - Vsedržavnega združenja partizanov Italije, mesta Gorica, je na svoji letni skupščini predlagala, naj bi se ta organizacija in organizacija ZB mesta Nova Gorica tesneje povezali. V ta namen naj bi sprejeli posebno listino o pobratenuju.

Predsednica goriške sekcije ANPI - VZPI, profesorica zgodovine Anna Di Gianantonio, je predlog utemeljila z dolgim in natančnim opisom skupnega boja proti fašizmu pred in med drugo svetovno vojno. Pri tem je posebej poudarila ustanovitve skupnih partizanskih enot, ki so se z orožjem uprle prodoru nemških vojaških enot na Goriško. Bitka, ki je zahtevala veliko žrtev med partizani, je zaznamovala zgodovino primorskih Slovencev in Italijanov in ostala v zgodovini kot goriška fronta – La battaglia di Gorizia. K temu zgodovinskemu razlogu je dodala tudi našo skupno dolžnost: bojevati se proti novim oblikam fašizma in proti vse bolj nevarnim nacionalizmom.

Predsedstvo OZB NOB Nova Gorica je sprejelo predlog goriškega ANPI - VZPI. Slovesni podpis listine o pobratenuju naj bi bil na slovenski in italijanski strani v prvi polovici septembra letos, vsekakor pa v dneh pred proslavo priključitve Primorske k matični domovini.

Katjuša Žigon

Branili bodo vrednote NOB in protifašizma

V Kulturnem domu na Ravnah na Koroškem je Mladi forum SD Mežiške doline na začetku julija pripravil dobro obiskano okroglo mizo z naslovom Politično medgeneracijsko sodelovanje. Gost srečanja je bil prvi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Napredek v neki družbi je po Kučanovih besedah odvisen od soočanja različnih konceptov, kjer morajo določene politične stranke, ki v svojem delovnem opusu ne poznajo besed konsenz, dialog in sodelovanje, svoje delovanje spremeniti v korist Slovenije.

Na vprašanje, kje vidi medgeneracijski most med mlajšimi in starejšimi politikmi ter zakaj se ta most ne širi, ampak venomer oži, je Milan Kučan odgovoril, da ta medgeneracijski most, ki povezuje mlajše in starejše generacije politikov, predstavljajo oziroma morajo predstavljati skupne vrednote in cilji za dobro države. Znanje, sociala in razvoj predstavljajo most, ki povezuje generacije iz roda v rod. Kučan se je dotaknil tudi sprave in potvarjanja zgodovine, ki je velik problem v Sloveniji, saj kot posledico prinaša apatičnost mladih v povezavi z zanimanjem

Milan Kučan (desno) in Andrej Omerzel (levo) na okrogli mizi na Ravnah.

za politiko. Mlade zanimajo prihodnost, delovna mesta, stanovanjska vprašanja, znanost in ne preteklost.

Andrej Omerzel, predsednik Mladega foruma, je na to odgovoril, da dokler bo Mladi forum deloval v Sloveniji, bodo vrednote protifašizma in NOB vedno cenjene, spoštovane ter goreče branjene pred umotvori in lažmi, ki jih ustvarja desnica.

»'Nič o mladih brez mladih' mora biti naš moto v prihodnje. Ne sme se nam dogajati, da bodo ljudje v jeseni svojega življenja odločali o temah, ki se dotikajo mladih. Treba je razširiti politično izobrazbo med mladimi, poudariti, da vsak glas šteje na volitvah in da mora biti glas mladih močno zastopan s predstavniki, ki so mladi in izobraženi,« je še poudaril Andrej Omerzel.

S.A./Foto: Mladi forum

Nosil bom rdečo zvezdo

»Koncert Svetlane Makarovič in sodelujočih umetnikov, ki jim je mar in ki hočejo s svojo pesmijo kovati nov svet. Z rdečimi

zvezdami na prsih, simbolom upora in svobode, nas bo pesem združila v nekdanjem tovarštvu, ki pozna resnično zgodovino te dežele, je ne potvarja in s ponosom govori o njej! Čas je, da združimo moči za boljši jutri, in ni ga, ki bi nas znal bolje združiti kot pesem.« Tako se je glasilo oznanilo koncerta, ki je privabil ljudi, ki mislijo enako in so ponosni na pravo zgodovino slovenskega naroda. Takšen prizor je bilo mogoče zaznati med številnimi poslušalci, ki so se zbrali na Kongresnem trgu z zastavami, titovkami in ponosom v srcu.

Ideja avtorjev, katerim je mar za preteklost in prihodnost našega naroda, se je kot plaz prelevila v glasbeno senzacijo na

Kongresnem trgu. Koncert, kot je bilo napovedano, je odseval simbol svobode, svobodne družbe, uporništvu, novega življenja, odseval je simbol rdeče zvezde, ki po mnenju umetnikov predstavlja najsvetlejši del slovenske zgodovine, predstavlja združitev prebivalstva, pogum, da smo se uprli krivici, zatiranju, uničevanju.

Na koncertu so med drugim nastopili Svetlana Makarovič, Andrej Rozman Roza, Primož Siter, Darko Nikolovski in drugi. Tržaški partizanski pevski zbor pa je za konec z odličnim izborom pesmi občinstvo navdihnil s partizanskim duhom uporništvu in poguma. Dogodka so se udeležili številni predstavniki mlajše generacije, kar je še posebno navdihujoče, saj je bil eden izmed ciljev avtorjev koncerta predstaviti vrednote narodnoosvobodilnega boja na malo drugačen način, kar jim je s tem programom vsekakor uspelo.

Besedilo in foto: Mitja Tomažič

KoDVOS se je srečal z ministrico za obrambo

Predstavniki Koordinacije domoljubnih in veteranskih organizacij Slovenije (KoDVOS) smo se 18. julija 2017 udeležili srečanja z ministrico za obrambo Andrejo Katič. S strani ZZB NOB Slovenije sva našo organizacijo zastopala predsednik Tit Turnšek in generalni sekretar Aljaž Verhovnik.

Pogovor je tekel o pravilniku na podlagi katerega Ministrstvo za obrambo sofinancira dejavnosti veteranskih organizacij. Dotaknili smo se tudi zakonodaje. V pripravi je namreč Zakon o nevladnih organizacijah, ki posega tudi v delovanje veteranskih organizacij. Ministrici smo predstavili naša stališča glede

tega. Pogovor je tekel tudi o predlogih Zakona o obrambi in Zakona o Slovenski vojski.

Predstavniki KoDVOS-a so ministrici sporočili tudi, da bodo prihodnje leto potekale pomembne prireditve ob 100-letnici konca prve svetovne vojne in dogodkov, ki so sledili zaradi posledic vojne.

ZZB NOB Slovenije je na srečanju posebej izpostavila, da smo najstarejša veteranska organizacija v Sloveniji, ki bo prihodnje leto praznovala 70-letnico delovanja. Naravni zakon žal določa, da veterani druge svetovne vojne odhajajo iz naših vrst. Zato smo še posebej občutljivi na omadeževanje borcev ter imena naše organizacije v javnosti. Te aktivnosti so v porastu. V zadnjem času je bilo oskrujenih več spomenikov NOB, številni borci pa izražajo veliko razočaranje nad odnosom države do blatenja njihovega boja za svobodo. Pri tem je ZZB NOB Slovenije poudarila, da pričakuje večjo angažiranost državnikov ob takšnih dogodkih.

Aljaž Verhovnik / Foto: MORS

Števerjan (Italija):

V Števerjanu pri Gorici so člani ANPI - Vsestranskega združenja partizanov Italije iz tega kraja, 12. julija 2017 odkrili spominsko ploščo Radoslavu Klanjščeku-Jakcu, generalpodpolkovniku JLA. Slavnostni govornik je bil nekdanji Klanjščekov tesni sodelavec, upokojeni polkovnik Milan Gorjanc, član predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije. Na prireditvi je spregovoril tudi domačin Saverij Rožič, ki je med drugim povedal, da je hiša sedaj v lasti italijanskega državljana, ki pa ni imel nič proti postavitvi spominske plošče na fasadi svoje hiše.

Radoslav Klanjšček se je rodil februarja 1925 v zaselku Križišče v občini Števerjan. Sedemnajst let star je skupaj z več kot štiridesetimi Števerjanci vstopil v 3. bataljon Severnoprimskega odreda, iz katerega je aprila 1942 nastala Gradnikova brigada. V boju za Črni vrh nad Idrijo, septembra 1944, se je Klanjšček izkazal z veliko hrabrostjo in je kot poveljnik čete v 2. bataljonu precej pripomogel k zmagi nad domobranci. V napadu na Železnike konec novembra 1944 je bil namestnik poveljnika bataljona in spet se je izkazal kot hraber in iznajdljiv borec. Zato je kmalu za tem postal poveljnik 2. bataljona. Njegova hrabrost in drznost, hkrati pa poveljniška razsodnost so bile lastnosti in razlog, da je komaj dvajset let star, 10. marca 1945, postal najmlajši poveljnik partizanske brigade – Gradnikove brigade.

Po osvoboditvi se je izobraževal na sloviti vojaški akademiji Frunze v Sovjetski zvezi, pozneje postal poveljnik tankovske brigade v Kragujevcu, zatem načelnik Uprave oklepnih in mehaniziranih enot v Generalštabu JLA in načelnik Vojaške akademije kopenske vojske v Beogradu. Leta 1981 je bil na lastno željo premeščen v Slovenijo, kjer je postal pomočnik poveljnika 9. armade, leta 1982 pa poveljnik Teritorialne obrambe Slovenije. Umrl je v še vedno nepojasnjenih okoliščinah v helikopterski nesreči na Veliki gori leta 1984.

Besedilo in foto: Miloš Ložič

Jože Poglajen

Skrivanje za zidom objokovanja

Pred dnevi so iz Vatikana sporočili, da se je mešana rimskokatoliška in pravoslavna komisija po dobrem letu dni razšla brez skupnih ugotovitev o ravnanjih kardinala Alojzija Stepinca v času Neodvisne države Hrvaške, zlasti leta 1941, ko so ustaši z blagoslovom Cerkve, na čelu katere je bil Stepinac, množično klati srbsko prebivalstvo in nasilno pokristjanjevali pravoslavce. To so ustaši počeli s tako vnemo, da se je celo Nemcem, ki so bili kljub »neodvisni« drzavi resnični gospodarji Hrvaške, zdelo prehudo in so nadaljnja klanja vsaj deloma preprečili.

Komisijo je ustanovil papež Frančišek in s tem za nekaj časa preložil podpis dekreta o Stepinčevi svetosti. Na Hrvaškem je zaradi te papeževe poteze nastal vik in krik. Da bi vsaj za silo pomirili svoje vernike, so vrhovni cerkveni krogi in tudi del laičnih razlagalcev cerkvenih resnic takoj, ko je bila objavljena Frančiškova odločitev o ustanovitvi mešane komisije, hiteli razlagat, da papež nikakor ne dvomi o Stepinčevi svetosti. Da je torej njegova razglasitev za svetnika tako rekoč že dejstvo. Oziroma da sta preložitev formalne odločitve in ustanovitev omenjene mešane komisije zgolj papežev ekumenski maneuver, da bi se zblížali že tisoč let sprti rimska in pravoslavna cerkev. In seveda da je bil papežev namen s to komisijo dokončno oprati »ustaškega vikarja« Stepinca vsake krivde za grozote, ki so jih uprizarjali ustaši – skratka Stepinca prikazati za brezmadežnega tudi v času krvave ustaške vladavine.

Trdijo, da si je kardinal Stepinac svetniško avreolo zaslužil s tem, ko je posameznikom pomagal iz ustaških krempljev, predvsem pa zaradi svojega neizprosnega nasprotovanja komunistom. Na drugi, pravoslavni strani imajo pomisleke o svetosti »ustaškega vikarja«. Pri tem je značilno, da Hrvati zanikajo celo dokumentirano oznako za Stepinca, da je bil ustaški vikar. Precej sprenevedavo trdijo, da je bil Stepinac NDH-jevski vikar samo formalno, ker ga je imenoval kar Pavelič, NDH pa z Vatikanom ni imela uradnih stikov. Poleg tega Stepinac ni bil samo ustaški vikar, ampak tudi domobranski, še dodajajo (nekateri) hrvaški doktorji zgodovine (kot da bi bil zato kaj manj sokriv za ustaške pokole in pokristjanjevanje). Pravoslavna stran sicer priznava nekatera njegova dobra dela, kot je bilo re-

ševanje nekaterih posameznikov, zlasti Judov iz ustaških krempljev, a hkrati opozarja, da Stepinac nikoli ni resno in uradno protestiral zoper zločine, ki so jih počeli tudi v imenu Katoliške cerkve, kaj šele da bi se vsaj na tiho opredelil za narodnoosvobodilno gibanje. Zato morda ni bil zločinec, nesporno pa je bil sodelavec zločinskega ustaškega režima NDH.

Čeprav je zelo težko verjeti, da se je NDH dogajala za hrbtom kardinala, da torej Stepinac o množičnih zločinih nad Srbi in Judi ni nič vedel, sta na drugi strani v to trdno prepričani hrvaška Cerkev in dobršen del javnosti. Večina hrvaških vernikov trdno veruje v njegovo popolno nedolžnost in tako na vse načine pritiskajo na papeža Frančiška, da Stepinca razglasi za svetnika. Na to, ali bo

sveti oče svetniški dekret po fiasku omenjene mešane komisije tudi res podpisal, pa bo treba še počakati. Če ga ne bo, kar je sicer malo verjetno, bi bilo to jasno sporočilo ne samo hrvaškemu, ampak tudi slovenskemu kleru, da nobeno hudodelstvo ni opravičljivo, tudi tisto v imenu Boga ne.

A tudi če bi papež po kakšnem čudežu res zavrnil Stepinčevo povišanje v svetnika, je težko verjeti, da bi se trdo jedro slovenskega klera samokritično zazrlo vase, ko drugim razla-

ga zgodovino. Zgodovina slovenske Katoliške cerkve je na moč podobna zgodovini Katoliške cerkve v NDH. Obe sta namreč v marsikdaj tudi zločinsko, vsekakor pa hudodelsko udinjanje okupatorjem opravičevali z brezkompromisnim bojem pod okriljem grehov odpuščajočega vsemogočnega Boga zoper brezbožni komunizem. Hrvati so k temu dodali še krvavi obračun s Srbi. Danes pa hočejo to prikazati kot patriotsko, Bogu všečno dejanje za narodov blagor, tiste, ki so bili na vrhu cerkvene piramide, pa prikazati kot svetnike. V tej luči je bilo nedavno z državnim in cerkvenim blagoslovom na Kongresnem trgu uprizorjeno skrivanje za dvema zidovoma objokovanja vseh »revolucionarjev in protirevolucionarjev«, ki so tako ali drugače umrli med okupacijo in po njej, samo še eno od sprenevedanj o lastni zgodovini. Ne le cerkveni vrh, na debelo se je oportunistično sprenevedal velik del slovenskih politikov s predsednikom Pahorjem na čelu, kar je še bolj usmiljenja vredno. Tudi zaradi te oportunistične zližanosti politike s slovensko RKC je Slovenija vse bolj podobna Hrvaški. V slabem seveda.

Martin Premk

Spomenik vojniam vseh žrtev

Ob odkritju čudnega spomenika so deževale čudne izjave, sicer pa je tudi odkritje spomenika »vsem žrtvam vojn in z vojnami povezanim žrtvam« še en naš edinstveni primer državniške zabitosti. Če boste poskusili poiskati podoben spomenik v kakšni drugi državi, ga boste iskali zaman. V tujih državah imajo nalogo spominjati na vse žrtve vojne spomeniki ali grobnice neznanemu vojaku ali junaku. Običajno so posvečeni točno določenim vojniam, neredko pa ostanki neznanega vojaka ali junaka spominjajo in simbolizirajo vse vojne in vse padle v vojniam, ki jih je bojevala neka država s svojo vojsko. Oblika spomina na padle in umrle v vojniam je lahko tudi kenotaf, prazna grobnica, posvečena posamezniku ali vojakom, katerih ostanki ležijo drugje. Ob grobnicah ali ob spomenikih neznanim junakom se običajno lahko samo polagajo venci, ne sme se pa imeti kakršnih koli političnih govorov.

Verjetno je to razlog, zakaj smo pri nas dobili to edinstveno »osrednjo državno spominsko obeležje za prebivalce slovenskega ozemlja, ki so kot vojaki različnih armad padli v vseh vojniam, zlasti pa med prvo in drugo svetovno vojno. Posvečeno je tudi civilnim žrtvam vojne in revolucionarnega nasilja.«

V svoji zgodovini so se »prebivalci slovenskega ozemlja« res veliko vojskovali. Tako lahko ob tem spomeniku častimo spomin prav na vse: na Kelte, ki so se bojevali proti rimskim osvajalcem, na stare Slovane, ki so se v vojniam upirali pokristjanjevanju, pa na vojake kmečkih vojsk v uporih proti fevdalcem, tudi na janičarje, ki jih je tu vzela turška vojska, na vse slovenske fante, ki so v čast noremu francoskemu cesarju svoje kosti pustili nekje v Rusiji, do tistih fantov, ki so jih habsburški pokvarjenci za svoje imperialistične interese kot »kanonfuter« pošiljali v smrt v Galiciji ali ob Soči.

Potem pa pridemo do bistva, do druge svetovne vojne in »revolucionarnega nasilja«. Zakaj se tu ne omenja še »inkvizicijsko nasilje«, saj so med drugo svetovno vojno belogardisti in ustaši pobijali ljudi tudi samo zato, ker niso bili verni (da o srednjem veku, ki ga tudi časti spomenik, niti ne govorimo), nam je lahko jasno. Prav simbolno se je spomenik znašel ravno poleg ljubljanskega lokala Pr' skelet'. Čeprav (ali prav zato) so morali iznad lokala odstraniti reklamnega okostnjaka, bo verjetno postal to predvsem spomenik »žrtvam revolucionarnega nasilja«. Seveda nedolžnim žrtvam, čeprav so se lahko »različne armade« imenovala tudi gestapo ali SS.

Ne glede na to, da so najvišji predstavniki države ob odkritju spomenika zatrjevali, da to ni spomenik »spravi«, ampak le »kaže pot k spravi«. Torej je ta spomenik samo še en korak k njihovi »spravi«. Tisti »spravi«, ki bi enačila vojake zavezniške vojske, ki so se boje-

vali za svobodo, s tistimi, ki so se bojevali v zločinski organizaciji SS zoper lastni narod in zoper celotno človeštvo. Tisti »spravi«, ki je ljudje sploh nočejo, kar je pokazala tudi peščica prisotnih ob odkritju spomenika. Tisti »spravi«, ki se bo »zgodila« takoj, ko bodo politiki z njo nehali posiljevati ljudi in o preteklosti začeli govoriti dejstva in resnico.

Kot smo slišali, naj bi ta dva betonska stebra, ki predstavljata spomenik, tudi pomagala prenehati širiti sovraštvo. Prav tisti, ki so prišli k odkritju in blagoslovu spomenika, so večinoma tudi tisti, ki s svojimi lažmi, sprenevedanjem ali molčanjem o resnici zlorablajo drugo svetovno vojno za širjenje sovraštva in povzročanje umetno ustvarjenih delitev. Da bo tudi ta spomenik v prihodnosti zlorabljen za povzročanje novih delitev in sovraštva, smo

lahko prepričani. K njemu bodo šli polagat vence le tisti, ki imajo izkrivljen pogled na zgodovino in jim je res vseeno, če položijo venec »prebivalcu slovenskega ozemlja«, ki je bil ubit kot vojak Waffen SS na straži ob koncentracijskem taborišču v

Nemčiji, ki je kot pripadnik Vojske Republike Srbske pobijal pri Srebrenici (tudi tak primer imamo), ki je kot pripadnik Slowenische Landeswehra (švabobrancev) deloval po ukazih SS, ki je kot avstro-ogrski vojak obešal ženske in otroke v Srbiji med prvo svetovno vojno ali pa je kot rimski legionar iztrebljal cela plemena v Cezarjevih galskih vojniam. Vsi »prebivalci slovenskega ozemlja« se v svoji zgodovini pač niso bojevali za svobodo in plemenite cilje, za obrambo slovenskega ozemlja oziroma za dobro Slovencev in njihovih prednikov. S tem spomenikom smo, kot smo slišali, postali »zrela država«. Resne in zrele države jasno ločijo in znajo na glas povedati, kdo si v njihovi zgodovini zasluži zgodovinski spomin in kdo samo spoštljiv odnos do posmrtnih ostankov. Pri nas pa smo junake in zločince zmetali v isti koš, kar je lahko dobrodošlo samo zločincem. Da je celoten spomenik »vsem žrtvam vojn in z vojnami povezanimi žrtvami« tako kot celotna »spravna prizadevanja« popolnoma zgrešena brca v temo, so očitno opazili tudi v uradu predsednika. Sprva je bilo zamišljeno, da bo odkritje betonske gmote nekoč jeseni, da bi se lahko odlično ujelo s predvolilno kampanjo trenutnega predsednika kot vrhunec njegovih »spravnih prizadevanj«. Pa so očitno raje nekoliko pohiteli in odkritje izvedli sredi poletne vročine in dopustov, kot bi upali, da bo vse skupaj čim hitreje utonilo v pozabo. Večina ljudi bo betonsko gmoto verjetno res kmalu pozabila, upajmo pa, da obnašanje in sprenevedanje predsednika, predvsem v zvezi z drugo svetovno vojno, ne bo pozabljeno vsaj tja do volitev.

KOMENTAR

O samodestruktivni gospodarski politiki Slovenije 2012 – 2014

dr. France Križanič

Obdobje od februarja leta 2012 do septembra leta 2014 lahko z vidika vodenja gospodarske in razvojne politike v Sloveniji pojmuje kot enotno. V tem času smo imeli dve vladi dveh različnih koalicij, ki sta ju vodili Slovenska demokratska stranka (od 2012 do 2013) in Pozitivna Slovenija (od leta 2013 do 2014). Prva vlada je zastavila in začela izvajati program, ki ga je druga nadaljevala. Značilnosti slovenske gospodarske politike 2012–2014 so bile: omejevalna fiskalna politika, ki je počasno rast bruto domačega produkta spremenila v vnovično upadanje (ustvarila je krizo dvojnega dna), zmanjševanje kreditov gospodarstvu, razprodaja oziroma načrt prodaje razvojno intenzivnih podjetij (izpeljane prodaje Heliosa, Fotone, Elane), infrastrukturnih podjetij (izpeljana prodaja Letališča Jožeta Pučnika), mrežnih podjetij z razvejanimi nabavnimi in prodajnimi tokovi v Sloveniji (uresničena prodaja Mercatorja) ter bank (prodana je bila NKBM). Obenem se je v letih od 2012 do 2014 s polnim zamahom izvajala finančna perspektiva Evropske unije 2007–2013. Gre za načrt plasiranja proračunskih sredstev, s katerim je bil v Slovenijo vpeljan evropski razvojni model: spodbujanje raziskav in razvoja v podjetjih z državno pomočjo, tako da država pokrije del stroškov. V te projekte nosilci gospodarske politike 2012–2014 niso posegli na način, da bi zmanjšali spodbude uvažanju razvoja.

Maja leta 2012 je bil v Sloveniji sprejet Zakon o uravnoteženju javnih financ, s katerim so želeli takratni nosilci gospodarske politike zmanjšati javnofinančni primanjkljaj s krčenjem izdatkov javnega sektorja. Posledice so bile naslednje: v letu 2012 so skupni javnofinančni odhodki, merjeno po denarnem toku, upadli za 396 milijonov evrov – začetni »prihranek«. To je, v povezavi z omejevalno kreditno politiko Banke Slovenije, v dveh letih privedlo do upada slovenskega BDP za 979 milijonov evrov (merjeno po prevzetih obveznostih in terjatvah). Skupaj z zmanjšanjem dodane vrednosti so upadli tudi javnofinančni prilivi. Merjeno glede na osnovo v letu 2011 so bili ti prilivi v letu 2013 manjši za 383 milijonov evrov (končna posledica). Tudi ko je

»Igra« je bila jasna: prenos terjatev na slabo banko, poceni prodaja lastniških deležev podjetij, ki so bili dani v zavarovanje, in še poceni prodaja bank, ki so s »slabimi krediti« ustvarjale izgubo in s tem pogoje za državno pomoč.

bilo opaziti nastajanje nove recesije, nosilci gospodarske politike svojih ukrepov niso spremenili.

V juliju leta 2010 je Banka Slovenije povečala zahtevani količnik kapitalne ustreznosti bank in povzročila, da so v dobrih treh letih, od julija leta 2010 do decembra leta 2013, posojila bank nefinančnim družbam (gospodarstvu brez finančnega sektorja) na Slovenskem upadla za 4,2 milijarde evrov ali za 20 odstotkov. Banka Slovenije je najela družbo za poslovno svetovanje, Oliver Wyman, ki je za Slovenijo v naslednjih treh letih napovedala globoko recesijo in ocenila, da NLB, NKBM, Abanka in Banka Celje potrebujejo dokapitalizacijo v vrednosti 4,8 milijarde evrov (približno toliko, kolikor so znašali stroški graditve slovenskega avtocestnega omrežja). Slovenska vlada je omenjene banke nacionalizirala in dokapitalizirala.

»Igra« je bila jasna: prenos terjatev na slabo banko, poceni prodaja lastniških deležev podjetij, ki so bili dani v zavarovanje, in še poceni prodaja bank, ki so s »slabimi krediti« ustvarjale izgubo in s tem pogoje za državno pomoč. Projekt je spremljala očitno dobro organizirana medijska kampanja s ciljem, da bi slovensko prebivalstvo razprodajo ključnih podjetij sprejelo kot neizogibno nujnost (tako imenovana »doktrina šoka«). Moto so bili »Državnega premoženja ne znamo upravljati«, »Saj nismo sposobni«, »Vse so nam že pokradli«. Da naša samopodoba ni upadla kot pričakovano, so pripomogli slovenski vrhunski športniki oziroma njihovi rezultati, primerljivi z največjimi dosežki v zgodovini. Res pa je, da so bili (in so še) mogoči, ker se je v zadnjih desetih letih tudi na področju športa začela izvajati intenzivna razvojna politika.

Kljub omejevalni fiskalni in kreditni politiki se je v tretjem četrtletju leta 2013 na Slovenskem povrnila gospodarska rast. Temeljila je na povečevanju izvoza blaga in storitev. Leta 2013 se je dvignil za tri odstotke in je bil, večinoma zaradi rasti v 2010 in 2011, že za dve milijardi evrov večji kot v obdobju svetovne konjunktore leta 2008. Povečevanje izvoza je zahtevalo nenehno prenavljanje strojev in druge opreme, vplivalo je na rast investicij v osnovna sredstva (v malih in srednjih podjetjih, deloma financiranih iz sredstev EU) ter prevladalo nad negativnim učinkom upada osebne in državne porabe (posledica omejevalne gospodarske politike).

Slovenski izvoz blaga in storitev je naraščal hitreje od povečevanja BDP v državah naših trgovinskih partnericah, kar kaže, da si je slovensko gospodarstvo uspelo povečati tržni delež. Glavni vzvod izboljšane položaja ni bil upad stroškov dela. Ti so se v letih od 2008 do 2014 v Sloveniji povečali za 12 odstotkov, v celotni EU pa za 14 odstotkov. Slovenija si je po letu 2008 izboljšala konkurenčnost z intenzivnimi investicijami v raziskave in razvoj. Skupni narodnogospodarski izdatki so se v ta namen v letih od 2008 do 2011 povečali za 45 odstotkov in so naraščali še do leta 2013, ko so bili za 52 odstotkov nad svojo ravno v letu 2008.

Slovenija mora zavriniti hrvaško zvičajnost in agresivnost

Zahtevna pot do izvršitve arbitražne odločbe

Slovenci radi govorimo, da smo pomorski narod. Arbitražna odločba o meji med Slovenijo in Hrvaško, izrečena 29. junija 2017, nam daje priložnost, da to tudi potrdimo. Poleg tega pa nam ta odločba daje tudi podlago za premislek o pravičnih mejah in ureditvi posledic razpada nekdanje Jugoslavije.

// PIŠE: dr. Danilo Türk

Začnimo torej na začetku. Proti koncu leta 1991, ko je razpadla SFR Jugoslavija, smo se veselili mednarodnega priznanja in odločitve mednarodne skupnosti, da se ozemeljski spori med državami naslednicami Jugoslavije urejajo po načelu *uti possidetis*, torej tako, kot smo posedovali svoja ozemlja v času pred nastankom neodvisnih, suverenih držav. Meja na morju seveda ni bila določena, saj je bilo celotno morje skupno, jugoslovansko, meje na morju pa edine, ki jih je bilo treba določiti na novo.

Za Slovenijo je nato sledilo obdobje politik, to je pogajanj med našo državo in Hrvaško ter živahne strankarske dejavnosti: nove politične stranke so v vprašanju meja videli dobrodošlo priložnost za nabiranje političnih točk. Vse to je iz dokaj preprostega vprašanja – več kot 90 odstotkov vse meje med Slovenijo in Hrvaško je bilo namreč vselej popolnoma nespornih – naredilo eno težjih vprašanj.

Z izrekom arbitražne odločbe se to obdobje končuje. Arbitraža je na podlagi pogodbe med Slovenijo in Hrvaško določila mejo na kopnem na vseh preostalih, še spornih točkah in na novo določila mejo na morju. Pravniki lahko ugotovimo, da je arbitraža, ki so jo sestavljali najuglednejši mednarodni pravniki tega sveta, opravila zahtevno nalogo, in to z vso avtoriteto in znanjem, s tehtnostjo in pravičnostjo. Tu ni ne zmagovalca ne poraženca – zmagala je avtoriteta argumenta nad argumentom avtoritete.

To se jasno izraža v določitvi meje na morju, torej v prostoru, kjer je razmejitev nova. Arbitraža je tudi tu vzela za izhodišče načelo *uti possidetis* in določila začetek mejne črte v Piranskem zalivu, sam zaliv pa je razdelila v skladu

s tem, kako se je izvajala oblast v njem pred razglasitvijo neodvisnosti Slovenije in Hrvaške. Vode v zalivu imajo status notranjih morskih voda, torej enak pravni položaj kot kopno ozemlje, in tu je suverenost države popolna. Nova meja je zagotovila 81 odstotkov povr-

šine zaliva Sloveniji in postavila izhodišče za določitev teritorialnega morja ter posebnega »območja stika« slovenskega morja z odprtim morjem.

Teritorialno morje med Slovenijo in Hrvaško je razmejila tako, da je veljavna geografska pravila o razmejitvah med vzporedno ležečimi teritorialnimi morji dopolnila: meja Slovenije s Hrvaško na območju teritorialnega morja poteka vzporedno z osimsko mejo med Slovenijo in Italijo na morju. Razmejitve teritorialnega morja lahko opišemo kot pravično.

»Območje stika« med slovenskim teritorialnim morjem in mednarodnimi vodami pa je najbolj originalen in verjetno

najzanimivejši vidik celotne arbitražne odločbe. Na tem območju je arbitražna določila režim, ki ga tvorijo svoboda plovbe, svoboda preleta ter svoboda polaganja kablov in cevovodov – torej svoboščine, ki so značilne za odprto morje. Tako je komunikacijski vidik svobode odprtega morja priveden do zunanje meje slovenskega teritorialnega morja. Arbitražni sporazum med državama je razsodišču naložil obveznost, da tak stik določi, kar je bilo s tem tudi storjeno – Hrvaški ostane formalna suverenost, Slovenija pa dobi realen, fizični stik z odprtim morjem.

Na kopnem je razsodišče uporabilo temeljno načelo uti possidetis – kot ste posedovali. Pri tem je uporabilo vse razmejitvene akte, o katerih sta se državi strinjali v preteklosti, v času, ko sta obstajali kot republiki v okviru federativne Jugoslavije, npr. glede poteka mej na Dragonji in Kanalu sv. Odorika, in torej tudi glede zaselkov na levem bregu Dragonje.

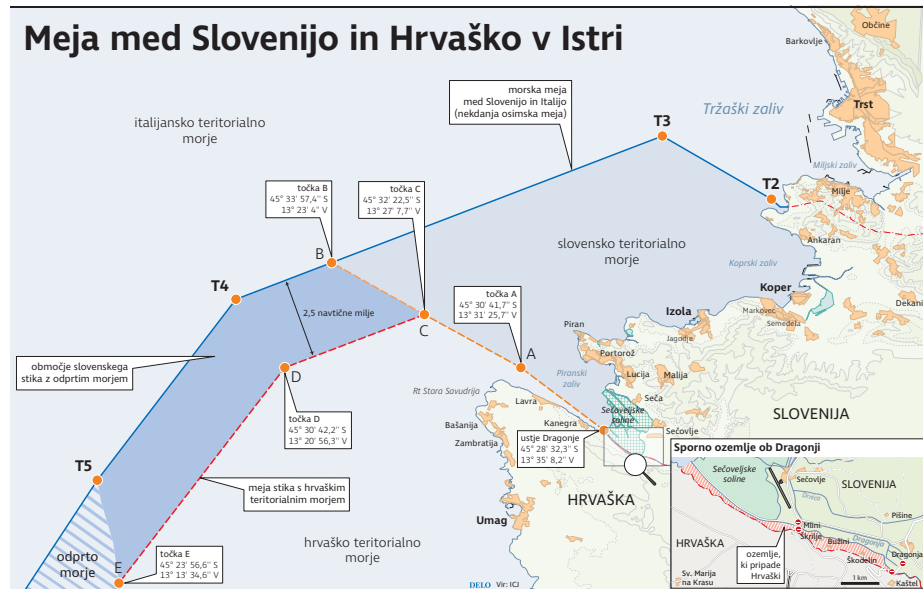
Kjer meja ni bila usklajena s sporazumi med organi obeh republik, ampak na podlagi katastrov, je arbitražna uporabila te rešitve. Kjer pa tudi tega ni bilo, je upoštevala dejansko izvajanje oblastnih funkcij, kot na primer v Mirišču v občini Lendava, ki je na tej podlagi prisojeno Sloveniji.

Arbitražna je opravila svoje delo skrbno, odgovorno in z avtoriteto najuglednejših pravnikov. To bo moral priznati vsakdo, ki bo arbitražno odločbo prebral. Seveda bodo tudi nezadovoljstva, zlasti tam, kjer so se ljudje nadejali ugodnejše rešitve, vključitev njihovih hiš in zemljišč v ozemlje Slovenije. Toda gre za majhno število ljudi in

nostih urejanja ozemeljskih vprašanj na Balkanu in v Evropi in o urejanju svoboščin, ki tvorijo svobodo morja, pomembno za ves svet.

Nemški zunanji minister Sigmar Gabriel je v svoji izjavi po objavi razsodbe opozoril, da je njeno spoštovanje in izvrševanje stvar temeljnih vrednot Evropske unije, ki je zgrajena na na-

dejanj« je mojstrovina politične hipokrizije: Hrvaška se nenehno zateka k enostranskim dejanjem – najbolj očitno enostransko dejanje je njen enostranski umik iz arbitražnega postopka in danes njeno enostransko zanikanje obstoja arbitražne razsodbe. To enostransko početje spominja na značilno balkansko zanikanje sodišča, kakršno

Vir: Delo

čelu vladavine prava, in da gre za urejanje sporov, za kakršno se Evropska unija zavzema na Balkanu ter v Evropi in svetu nasploh. S tem je povedano bistvo. Dodali bi lahko še, da je svoboda plovbe, ki je dobila dodatno afirmacijo v »območju stika«, pomembna za ves svet, tudi npr. za ZDA, ki se v vseh sorodnih sporih zavzemajo prav za uveljavljanje svobode plovbe.

Kako torej naprej? Slovenska vlada, pa tudi vse slovenske politične stranke

smo imeli priložnost opazovati v izjavah pokojnega Slobodana Miloševića pred Haaškim sodiščem za vojne zločine na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Parola »ne priznajem ovaj sud« ni v čast državi članici Evropske unije in je v sistemu EU preprosto ni mogoče tolerirati. Hrvaška nima prav nobene argumenta za pozivanje proti »enostranskim dejanjem«.

Tudi pozivanje k novemu dialogu – ob ignoriranju arbitražne odločbe – ne pomeni nič drugega kot izmikavanje pravnim obveznostim in je izraz iste balkanske mentalitete. O čem pa naj se sploh vodi dialog, če ne o izvrševanju sodbe? Za vse bi bilo dobro, da Hrvaška preneha s poskusi vsiliti voljo močnejšega.

Pot do izvršitve arbitražne odločbe bo torej zahtevna. Na slovenski strani moramo jasno zavrniti sedanjo hrvaško zvijačnost in agresivnost. To je naloga, ki jo moramo opraviti sami in predstavljamo veliko odgovornost političnega vodstva države. Suverenost je resna odgovornost in nihče drug je ne more izvrševati namesto nas. Zunanji svet bo v pomoč, če bomo sami pokazali odločnost in sposobnost upreti se pritiskom in zvijačam. Arbitražna je pokazala, da lahko moč prava prevlada nad pravom moči. To pa je točka, na kateri se začnejo civilizirani in prijateljski odnosi med državami in med ljudmi. ●

Arbitražna je opravila svoje delo skrbno, odgovorno in z avtoriteto najuglednejših pravnikov. To bo moral priznati vsakdo, ki bo arbitražno odločbo prebral. Seveda bodo tudi nezadovoljstva, zlasti tam, kjer so se ljudje nadejali ugodnejše rešitve, vključitev njihovih hiš in zemljišč v ozemlje Slovenije.

majhna območja, ki jih lahko Republika Slovenija reši na načine, ki bodo dogovorjeni med vlado in prizadetimi ljudmi. Tem vprašanjem bo vlada Republike Slovenije vsekakor morala posvetiti prednostno pozornost.

Arbitražna razsodba pa opozarja še na nekaj temeljnih vprašanj Evrope in mednarodnega sodelovanja nasploh. Njena nadaljnja usoda bo veliko povedala o stanju evropskih vrednot, o mož-

enotno zavzemajo stališče, da je treba arbitražno odločbo izvršiti. Pri tem pa je treba paziti na poskuse hrvaške strani, da bi se spet izvila iz primeža svojih pravnih obveznosti. To zdaj poskuša z dvema zvijačnima tezama: prvič s trditvijo, da gre za dvostransko vprašanje, ki naj se ureja z nekakšnim novim dialogom ob ignoriranju arbitraže, in drugič, z zavračanjem »enostranskih dejanj«. To zavračanje »enostranskih

Ob 2. avgustu, dnevu spomina na romski holokavst

Ciganska noč groze v Auschwitzu za večni spomin

Organizirane deportacije Romov v času nacizma so se začele 16. maja 1940. Radikalni ukrepi zoper Rome so se nenehno širili in se razširili na vsa območja okupirane Evrope. Po Himmlerjevem ukazu 16. decembra 1942 so morali biti Romi v nekaj tednih zbrani v koncentracijskem taborišču Auschwitz - Birkenau. To taborišče je bilo še posebno znano tudi po zdravniških poskusih na Romih, vse dokler niso nacisti v noči z 2. na 3. avgust 1944 v celoti likvidirali romskega dela taborišča in pomorili še zadnjih romskih taboriščnikov. Skupaj je v uničevalnem taborišču Auschwitz umrlo približno 21.000 Romov in Sintov iz 14 evropskih držav.

// PIŠE: dr. Marjan Toš

Masakre nad njimi so izvajali tudi v drugih uničevalnih in koncentracijskih taboriščih, Treblinka, Chelmu, Mauthausnu, Buchenwaldu, Dachau, Bergen - Belsnu ter v Jasenovcu in Sajmištu pri Beogradu. V spomin na grozoviti masakr v največji tovarni smrti na zemlji, v Auschwitzu, imajo Romi že dalj časa mednarodni dan spomina na romski holokavst – *porrajmos*. V Auschwitzu so Romi živeli v obupnih razmerah, pogosto so bili žrtve medicinskih poskusov in sterilizacije. Nič bolje ni bilo v Buchenwaldu, Ravensbrücku in drugih taboriščih. Eden od načinov uničevanja je bilo tudi rekrutiranje v specialne enote, iz katerih skoraj nihče ni prišel živ. Romi in Sintini iz več evropskih držav se na kraju, kjer je nekoč stalo nacistično koncentracijsko taborišče Auschwitz, večkrat dostojanstveno spominajo žrtev genocida nad romskim prebivalstvom med drugo svetovno vojno. Spominjanje na kruto preteklost spremljajo vedno aktualna opozorila pred sovraštvom proti tujcem in manjšinam v sedanjosti.

Tudi 72 let po koncu druge svetovne vojne imamo v Evropi nova temna poglavja, ki jih lahko poimenujemo »Zločini iz sovraštva – ali grd obraz rasizma, antisemitizma, strahu pred Romi, muslimani in istospolno usmerjenimi«. Zločini iz sovraštva so vsakodnevna resničnost po vsej evropski celini. Številna verodostojna poročila kažejo, da ljudje trpijo nasilje zaradi tega, ker so temne polti, Judje, Romi ali muslimani, ali zaradi

so svoje spolne usmeritve ali spolne identitete. Poročajo o primerih, ko so bili posamezniki na cesti fizično napadeni, ko so jim razbili okna ali zažgali domove. Vladne oblasti so odgovorne, da prekinete te sramotne in resne zločine. Se te nevarnosti dovolj zavedamo tudi v Sloveniji? Morali bi se, saj je rasistično na-

Vhod v nekdanje koncentracijsko taborišče Auschwitz / Foto: Janez Alič

silje za človeško dostojanstvo posebno žaljivo, glede na nevarne posledice pa od oblasti zahteva posebno pozornost in močan odziv.

Zaradi tega razloga morajo oblasti izkoristiti vsa pravna sredstva v boju proti rasizmu in rasističnemu nasilju in tako okrepiti demokratično vizijo družbe, v kateri je drugačnost razumljena kot obogatitev in ne kot grožnja. Odgovor oblasti in še zlasti sodišč na zločine

iz sovraštva bi moral biti oster. Motiv zaradi predsodkov je resnično v nekaj državah razumljen kot otežujoč dejavnik, ki kazneni poveča. Obstoječi zakoni o zločinih iz sovraštva morajo biti zaradi strašilnega učinka takoj uveljavljeni. Postopki morajo biti dobro dokumentirani in postati morajo javni. Poleg teh konkretnih korakov obstaja potreba po večji preventivi – po obveščanju in izobraževanju z namenom nagovarjanja strahu in nevednosti, ki pogosto stojita za sovraštvom do tujcev in nestrpnostjo. Sodišče v Strasbourgu je prav tako opozorilo na odgovornost učiteljev pri promociji tolerantne družbe. Svet Evrope je na tem področju razvil odlične materiale za učitelje, na primer v kampanjah Vsi drugačni – vsi enakopravni in Dosta! (o spoznavanju Romov).

Tudi šolski kurikuli bi morali v boj proti nestrpnosti še bolj vključevati spoznavanje drugih religij in kultur. Prav tako mediji ne bi smeli postati prostor za širjenje sovražnega govora in za

promocijo nasilja. Porrajmos pa bi moral končno po vsej Evropski uniji postati uradni mednarodni dan spomina na romski holokavst, na tisto strašno noč v Auschwitzu, ki je postal središče Himmlerjeve genocidne dejavnosti, in to zato, da »ne bi nemške zemlje okužili z uničevanjem tolikšnih grmad nečistega mesa«. In na teh grmadah so poleg Judov in drugih taboriščnikov med prvimi končali tudi nesrečni Romi. ●

70. obletnica priključitve Primorske matični domovini

Sosedje pretirano zazrti v preteklost

Bilo je morda le golo naključje, da se je za sodbo mednarodnega sodišča v Haagu o poteku državne meje med Hrvaško in Slovenijo izvedelo v času, ko se na Slovenskem pripravljamo na počastitev sedemdesete obletnice uresničitve pariške mirovne pogodbe (10. februarja 1947), bolj preprosto povedano na jubilej priključitve Primorske k matični domovini. Dogodka sta med sabo povezana, saj sta del več kot poldrugo stoletje trajajočega in žal še vedno nedokončanega procesa ugotavljanja in ustvarjanja slovenskih narodnostnih in državnih meja.

// PIŠE: dr. Branko Marušič

Stoletja, a še bolj zadnja desetletja nam kažejo, da živimo Slovenci na ozemlju, kjer je bilo po nenapisanem pravilu težko doseči mirno in trajno sožitje s svojimi številčno močnejšimi zahodnimi in vzhodnimi sosedi predvsem zato, ker so ti bili in so še pretirano zazrti v svojo preteklost ter so nekritično prepričani o svoji civilizacijski premoči. Kako naj na primer razumemo pojav italijan-

Skozi splet dogajanj, ki so pogostokrat podkrepjena tudi z lepimi besedami (na primer »prijateljska Slovenija« in podobno), se razkriva vprašanje meja, pri čemer besede pravičnost, razumnost in dobrohotnost ne pripomorejo k priznavanju dejstev in tako tudi ne k odločitvam. Če je bila s pariško mirovno pogodbo (1947), londonskim memorandumom (1954) in osimskimi sporazumi (1975) urejena slovenska zahodna

meja, ki nenehno ustvarjajo nemire in utrjujejo ošabnost, ki prezira pravila lepega obnašanja, veljavna v mednarodni javnosti.

Vse naštetu nas zato kar samodejno vabi, da se spominjamo dogodkov na Primorskem pred sedemdesetimi in več leti ter tudi njihove predzgodovine. Bila je težka pot in ni bilo lahko z mednarodnim potrdilom pridobiti tistih slovenskih predelov, ki smo jih nato priključili narodnostnemu prostoru. V sedemdesetih letih Sloveniji priključene Primorske se zrcali dolgoletno prizadevanje Slovencev za zahodne meje njihovega narodnostnega in državnega prostora. V te napore spadajo tudi dogodki prve in še zlasti druge svetovne vojne, ko je prav uspešen partizanski boj odločilno pripomogel k odločitvam mednarodne javnosti.

Zlasti na Primorskem smo se navadili živeti ob meji, ki smo jo sicer že od njenega nastanka dalje imeli za »krivično«. Te čustvene besede da-

V sedemdesetih letih Sloveniji priključene Primorske se zrcali dolgoletno prizadevanje Slovencev za zahodne meje njihovega narodnostnega in državnega prostora.

nes na uporabljamo več, pa ne zato, ker bi jo povozil čas. Krivica se sčasoma lahko spremeni tudi v korist, kot znamenje časa, ki med drugim dokazuje, da je le trdno začrtana državna meja zagotovilo za ohranjanje dobrih medsosedskih odnosov, da je taka meja na zahodu Slovenije omogočila vsestranski družbeni napredek, da je tod zraslo povsem novo središče Nova Gorica in da se je Koper razvil v pomembno mednarodno pristanišče in ne nazadnje, da je romanski сосед močno spremenil s preteklostjo obremenjen odnos do svojega slovanskega soseda.

Morda bo slovenska javnost pri urejanju jugovzhodnih meja slovenske države v dogodkih izpred sedemdesetih in več let spoznala mnogo opozoril o potrebi državniške države, se odrekla političnemu spletkarjenju in nakanam zakulisja ter uvidela, da je lahko tudi odrekanje koristno, zlasti v duhu realizma, ki ima pomembno mesto v odnosih med ljudmi in tako tudi med državami. ●

Na številnih hišah na Primorskem so še danes napisi iz leta 1947 / Foto: Janez Alič

skega iredentizma pred prvo svetovno vojno, podpis tajnega londonskega pakta aprila leta 1915, pojav fašizma, agresijo Italije leta 1941 in na drugi strani tudi izjavo hrvaškega državnega vodstva (2015), da za njihovo državo sodbe iz Haaga ne bodo veljale?

meja, kljub nenehnim ugovorom skupin italijanskih skrajnežev, ki jim zna danes prisluhni tudi osrednje vodstvo italijanskega protifašističnega odpora, pa se na vzhodni meji Slovenije krepi moč tistega hrvaškega nacionalizma, ki naj bi ga pokopala druga svetovna vojna. Od

Razmislek pred prihajajočimi predsedniškimi volitvami

Spoštovane članice in člani Zveze borcev za vrednote NOB

Približuje se čas predsedniških volitev. Dolžnost vsake državljanke in državljan je, da se volitev udeleži. Vsi smo odgovorni za našo bodočnost. Ni in ne sme nam biti vseeno, kdo vodi državo, kdo nas predstavlja v tujini, kdo imenuje ustavne sodnike, kdo izbira predsednika protikorupcijske komisije, itd.

Zveza borcev je organizacija civilne družbe, je zveza borcev za vrednote Narodno osvobodilnega boja. Za tiste vrednote, ki so se rojevale v toku boja za obstoj in suverenost slovenskega naroda, v toku borbe s silami nacizma in klero-fašizma. Te vrednote so svoboda, tovarštvo, pravičnost, solidarnost. Naši očetje, mame, dedki in babice so umirali za svobodo, za socialno pravično družbo. Iz tega boja se je rodila slovenska država. Spoštujmo našo preteklost in ozrmo se v bodočnost.

Kaj te vrednote pomenijo danes? Ali smo še socialno pravična družba? Se je v celoti uveljavila vladavina prava? Ali dobivamo za svoje delo pravično plačilo? Kakšna je perspektiva mladih ljudi?

Zato mora vsakdo od nas dobro razmisliti, kakšne so vrednote tistih, ki jih bomo volili in potem voliti po svoji vesti. Spominimo se Ivana Cankarja, ki je rekel: »Narod si bo pisal svojo sodbo sam, ne frak in ne talar mu je ne bosta«.

Tit Turnšek, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije

V Rabštejnu na Češkem trpelo 150 Slovencev

V enem izmed rovov nekdanje tovarne, kjer so izdelovali dele za letala, so uredili spominski muzej.

Delegacija koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pri ZZB za vrednote NOB Slovenije je letos spomladi obiskala nekdanje koncentracijsko taborišče Rabštejn na vzhodu Češke. Tam je v letih od 1939 do 1945 v nemogočih razmerah pod zemljo delalo najmanj 650 taboriščnikov iz 12 držav. Med njimi naj bi bilo tudi 150 Slovencev. Nemci so taborišče uredili v dolini reke Kamenice, skrito očem zaveznikov in varno pred morebitnim bombardiranjem. V rovih so izdelovali dele za letala.

Območje nekdanjega taborišča sedaj urejajo, prav tako dopolnjujejo zbirko, ki so jo v enem izmed predorov uredili

ljubiteljski zbiralci iz Češke Kamenice. Na taborišče spominja piramida in okoli nje postavljene plošče z napisi držav iz katerih so prihajali taboriščniki.

Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja pripravlja brošuro o Rabštejnu kot tudi o drugih dveh taboriščih na ozemlju današnje Češke: Litomerichah in Terezinu. Zato prosimo vse preživle ali njihove svojce, da se nam oglasijo na naslov: ZZB za vrednote NOB Slovenije, Eispielerjeva 6, 1000 Ljubljana ali po elektronski pošti svobodna.beseda@gmail.com, da bi skupaj dopolnili manjkajoče podatke. ●

J. A. / Foto: Boris Nemeč

Delegacija slovenske borčevske organizacije se je pred obeležjem taboriščnikom poklonila njihovemu spominu.

Učitelji, ki so ohranili spomin na zločin pri Taborski steni

Vinko in Jakec, simbolna mlada junaka

Marija Izak iz Pameč pri Slovenj Gradcu je bila leta 1953 kot mlada učiteljica z dekretom poslana v vas Fara pri Kostelu. Franc Volf, sin borca, ki je umrl v koncentracijskem taborišču na Rabu, je skupaj z 32 učenci prišel leto dni pozneje kot vodja posebnega oddelka za vojne sirote iz Kočevja. Leta 1956 sta se poročila in na šoli v Fari ostala vse do upokojitve. Nekaj let je bila ravnateljica Marija, nato pa dolga leta, vse do odhoda v pokoj, Franc.

// PIŠE: Jožica Hribar

Upokojena učiteljica **Marija in Franc Volf** sta živi priči poveljnih let, izjemna pripovedovalca, iz njiju vrejo spomini, imata pa tudi odlično ohranjen arhiv o razvoju šolstva v tem še danes marsikateremu prebivalcu Slovenije povsem neznanem delu naše domovine. Prav onadva pa sta skupaj s številnimi tedanjimi učitelji, učenci in lokalnimi politikmi zaslužna za to, da spomin na tragedijo pri Taborski steni živi in da tam še vedno nastaja piramida za Vinka in Jakca.

Zločin

V jami pri Taborski steni se je spomlad in del poletja leta 1942 zadrževal del borcev Kočevskega odreda, v času napada 24. julija 1942 pa sta bila v votlini še ciklostilna tehnika in del štaba odreda, skupaj 13 bork in borcev. Zaradi izdaje domačinov so okupatorji jamo obkolili. Zunaj pred jamo sta bila tedaj na straži pionirčka, domačina iz doline, ki so jima starše odgnali v taborišče na Rab, Jakec Turk in Vinko Kalčič iz Belce. Italijani so se jima prikradli za hrbet

in oba ubili. Nato so napadli borce v jami. Ti so se kar 12 ur upirali sovražniku, obrambo je vodil komandant zaščitnega voda Franc Bombač - Matjaž, umrlo je sedem borcev. Pobiti partizani so svoje zadnje domovanje našli pod

zgodil zločina. Jama, v kateri so bili partizani, je bila tedaj že označena, pot pa ne,« pripoveduje Franc Volf.

Sprejemi v mladinsko organizacijo

»Vrnil sem se odločen, da je treba spomin na to strašno vojaško in človeško tragedijo ohraniti. Tone Ožbolt, avtor knjige Dežela Petra Klepca, v kateri je opisal tragedijo, nas je pri tem zelo podpiral, četudi so ga v Kočevski Reki zasliševali, ko so izvedeli za naš 'izlet'. Učitelji na šoli v Fari smo se strinjali, da bi morali k Taborski steni odpeljati učence, a po nekaj posameznih posku-

Franc in Marija Volf s knjigo vtisov, v katero so leta 1972 obiskovalci pri Taborski steni začeli vpisovati vtise. (Foto: Jožica Hribar)

mogočnimi smrekami, Vinko in Jakec pa sta pokopana na jasi pred votlino. Slovesnost ob jami poteka od leta 1957, obiskovalci, predvsem učenci, pa že vse od začetka organiziranih prireditev pred jamo polagajo kamenje v spomin na oba dečka.

»Kot pionir sem slišal za tragedijo pri taborski steni in kot otroka me je zgodba o dveh fantičih, ki sta umrla tako krute smrti, zelo pretresla. Ko sem prišel kot učitelj v Fara, sem želel obiskati ta kraj, a to je bilo tedaj zaprto območje, nadzorovano iz Kočevske Reke. Leta 1956 sem s skupino učencev in Tonetom Ožboltom kot vodnikom tako rekoč ilegalno odšel do kraja, kjer se je

sih nam je to organizirano uspelo šele leta 1967. Poleg naših šolarjev so bili z nami tudi odrasli in vodniki,« pripoveduje Volf. Glede na izjemno sporočilno vrednost prostora in dogodka so se odločili, da bo to postal kraj, kjer bodo vsako leto konec maja ali na začetku junija, odvisno od vremena, saj je bil tam maja pogosto še sneg, pripravili sprejem svojih pionirjev v mladinsko organizacijo.

»Otroci so komaj čakali ta dan, na šoli smo se nanj skrbno pripravljali, učenci so skupaj z učitelji pripravili program, razpoloženje na kraju samem je bilo zelo slovesno. Pridružili so se nam borci, prihajali so narodni heroji, ti so učen-

Današnja podoba piramide za Vinka in Jakca (Foto: Pavel Majerle Kukin)

cem pripovedovali o vojni in svojih spominih, za vse nas so bila to nepozabna doživetja,« pripoveduje Marija Volf. »Ideja, da k jami prinašajo kamenčke, je nastala bolj ali manj spontano in začela je nastajati piramida za Vinka in Jakca. Tukaj je kraška pokrajina, drobnega kamena je bilo veliko, obiskovalcev pa tudi, in tako je piramida rasla. Leta 1976 smo ob jami odkrili spominsko ploščo,« se spominja Franc.

»Leta 1972 smo ob sprejemu v pionirsko organizacijo ob prireditvi prvič imeli knjigo vtisov, kamor so svoje vtise in občutke ob sprejemu v mladinsko organizacijo zapisali pionirji,« pripoveduje Marija in pokaže izjemno lepo urejeno knjigo, v katero so učenci z lepo pisavo, kakršne danes ni več mogoče videti, zapisovali svoje vtise. Srečanje pri Taborski steni je postalo tradicionalno srečanje mladine in borcev, vtise so pozneje zapisovali tudi drugi obiskovalci.

Leta 1973 je bila pri Taborski steni prvič **Vanda Bratož**, ki je kot učiteljica prav tako prišla v Faro. »Odgovorna sem bila za pripravo programa, pripra-

vili smo recitacije, učenci so brali svoje spise ali odlomke iz literarnih del, sodelovanje v programu na slovesnosti je bilo za učence in učitelje posebna čast,« pripoveduje. Tudi ona je že upokojena, danes predsednica KO ZB Kostel, a spominske slovesnosti pri Taborski steni še vedno pripravlja in vodi.

»Ko je bil od leta 1972 dostop do Taborske stene dovoljen, smo začeli pošiljati vabila tudi drugim šolam, najprej v okolici, nato širše. Sodelovati je začela vojska, prihajale so šolske skupine od drugod: iz Postojne, Ajdovščine, iz Delnic ... od vsepovsod. Poleg vojakov so nam pomagali še v Gozdarskem podjetju Snežnik, organizacija je bila velik zalogaj, pomagali so nam pripraviti in urediti prireditveni prostor, pripeljali so hrano,« se spominjajo vsi trije.

»Leta 1976 je tukaj potekal zbor jugoslovanskih pionirjev, to je bila najbolj množična prireditev, kar jih je kdaj bilo tukaj. Takrat smo na šoli pripravili elaborat o razvoju pionirske organizacije in zanj dobili prvo nagrado na republiškem tekmovanju. Tega veselja in po-

Udeleženci slovesnosti pri Taborski steni leta 1972: prvi z desne narodni heroj Jože Ožbolt, tretji z desne Tone Ožbolt, avtor knjige Dežela Petra Klepca / Foto: arhiv zakoncev Volf

nosa ni mogoče opisati,« ponosno pravi Marija. Njen mož pa doda, da je bila prav ona vsa leta gonilna sila priprav na prireditev: »Zbirala je gradivo, prepisovala, tipkala, spodbujala otroke in učitelje, urejala in shranjevala gradiva, vse to zdaj hrani Pokrajinski muzej v Kočevju.«

Vnovična obuditev

Vse to je trajalo do leta 1989, potem pa so napočili novi časi in nove razmere in prireditev je utonila v pozabo. Na pobudo **Mace Jogan** so okoli leta 2010 idejo

Ob 75. obletnici partizanskih bojev v gozdovih nad deželo Petra Klepca

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje, OOBZ Kostel in OOBZ Osilnica so 1. julija pripravili že tradicionalno srečanje borcev, mladine in občanov Kočevske in Kolpske doline ter drugih krajev v spomin na tragične dogodke pri Taborski steni. Letošnje srečanje je bilo posvečeno 75. obletnici partizanskih bojev v tamkajšnjih gozdovih nad deželo Petra Klepca.

Spominski dogodek je potekal na novem prireditvenem prostoru, ki je nekoliko bližje steni od prejšnjega, kjer potekajo šolska srečanja v spomin na padla pionirčka Jakca in Vinka iz vasi Belica. Slavnostni govornik je bil

generalni sekretar ZZB za vrednote NOB Slovenije Aljaž Verhovnik, ki je med drugim opozoril tudi na vrednote, ki so se izoblikovale in zakoreninile v NOB, obenem pa je udeležencem vлил zvrhano mero samozavesti, ki je bila značilna tudi za partizanski boj. V kulturnem programu so sodelovali učenci OŠ Fara iz Kostela, članice ZB Ribnica in pevska skupina iz Binklja pri Dragi. Program je povezovala Vanda Bratož. Ob letošnjem jubileju je Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje izdalo tudi zjigbanko Taborska stena.

Jože Oberstar

Brez zavednih in požrtvovalnih učiteljev bi dogodek pri Taborski steni kaj lahko potonil v pozabo: Vanda Bratož in zakonca Volf pred domačo hišo v Vasi pri Kostelu. / Foto: Jožica Hribar

o piramidi obudili kot akcijo *Kamenček k piramidi za Vinka in Jakca*, ki jo je podprlo tudi šolsko ministrstvo in uresničitev naložilo Centru šolskih in obšolskih dejavnosti. Celotno območje so dokončali lani, ko so dokončno določili tudi nov prostor za prireditve. Ob vhodu v jamo pri taborski steni pa še vedno raste piramida iz kamnov.

Franc ob koncu doda, da se je treba posebej zahvaliti Tonetu Ožboltu in Ivanu Mačku - Matiji, ki je bil najpomembnejša oseba v Kočevski Reki, da so se slovesnosti pri Taborski steni začele in ohranile. Čeprav Maček nikoli ni bil pri Taborski steni, pa je dovolil prireditve, prav tako je dovolil zgraditev ceste. »Prišel pa je, ko smo slovesno predali asfaltirano cesto,« pravi Franc. ●

Na letošnji slovesnosti pri Taborski steni je bil slavnostni govornik Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB NOB Slovenije. (Foto: Igor Volf)

Tlakovanje poti v holokavst

»Življenje, nevredno življenja«

Ideja o očiščenju in ohranitvi večvredne nemške rase je zorela že v desetletjih pred drugo svetovno vojno. O »življenju, nevrednem življenja«, ki se je nanašalo na neozdravljivo duševno bolne, so nemški medicinski, pravniški in teološki krogi razpravljali že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, še preden je Adolf Hitler prišel na oblast. Med prvimi, ki jih je pokosil strahotni mehanizem nemškega rajha, so bili prav ljudje z diagnozo neozdravljive duševne bolezni.

// BESEDILO IN FOTO: dr. Sonja Bezjak

Septembra leta 1939 je Hitler izdal pooblastilo za izvajanje evtanazije oziroma usmrtitve v primeru neozdravljivo bolnih, v nekaterih primerih so žrtve izstradali, večinoma pa so jih usmrtili s plinom. Med razlogi so poleg tako imenovane usmrtitve iz usmiljenja navajali tudi prihranek sredstev, ki so bila namenjena za nego, prehrano in obleko varovancev različnih zavodov ter za razbre-

li za ljudi z intelektualnimi ovirami in psihiatričnimi diagnozami, ter jim naložili, naj pripravijo sezname tistih, ki so institucionalizirani več kot pet let in imajo določeno diagnozo.

Ukrepi na slovenskem Štajerskem

Nemci so ukrepe nad neozdravljivo bolnimi izvajali tudi na zasedenih ob-

1941. 19. maja 1941 je na Štajersko iz Berlina prišel dr. Leonardo Conti. Pod pretvezo, da dela za »blagor celotnega prebivalstva«, je obiskal bolnišnice in domove za starejše (tudi v Mariboru, Celju in Laškem).

Medicinska sestra Terezija Toplak se je tako spominjala obiska: »Ob koncu maja 1941 je v zavod Medlog pri Celju prišel vojaški zdravnik, čigar imena se ne spominim. Predstaviti smo mu morali vse oskrbovance, ni želel nobene pomoči, ampak je sam opravil preglede. Ko je opravil, sem ljudi odpeljala. Pri tem sem videla, da je pri 20 imenih dodal tri križce, in ti so bili namenjeni za transport. Pojasnil je, da bodo te odpeljali na zdravljenje nekam v Nemčijo. [...] Kmalu po njegovem odhodu so se pojavile govorice, da teh ljudi ne bodo zdravili, ampak jih bodo odstranili. Zato je med ljudmi vzrasel nemir. Dva med njimi, ki so bili določeni za transport, sta pobegnila in nista prišla več nazaj. V prvih

Avtobus s katerim so ljudi vozili v smrt, je osebje Hartheima med drugim uporabljalo tudi za zabavo

menitev osebja, ki naj raje služi vojski. Glavni sedež programa, ki ga danes poznamo pod imenom Aktion T4, je bil v Berlinu na Tiergarten Strasse. 4. oktobra 1939 so od tam vzpostavili stike z vodstvi institucij, v katerih so skrbe-

močjih, na primer na Poljskem že leta 1939. Na Slovenskem so ukrepe začeli uvajati kmalu po zasedbi. V Bolnišnico za duševne bolezni v Novem Celju so registracijski obrazec, zahtevo po seznamu, poslali na začetku maja leta

dneh junija je prišla zdravniška komisija, v kateri je bil tudi zgoraj omenjeni zdravnik. Pregledala je samo tiste, ki so bili določeni za transport. Komisija je potrdila, da so vsi primerni za transport. Ker sta dva pobegnila in je enega nemški zdravnik osebno čr-

tal s seznama, je na seznamu za transport ostalo 17 ljudi.» (Danzinger)

Na slovensko Štajersko so 9. junija 1941 iz avstrijskega Hartheima napotili trinajst avtobusov v spremstvu civilnega osebja. Avtobusi so pobrali 356 pacientov iz Novega Celja, 106 iz Vojnika, 18 iz Medloga pri Celju, 55 s Ptuja, 23 iz Muretincev, pet iz Maribora in tri iz

Preslišani in pozabljeni

Usmrtitve otrok in odraslih, označenih za neozdravljivo psihično bolne, pomenijo začetek nacističnega pobijanja, ki se je z razmahom vojne razširilo na druge skupine: delovno nezmožne in/ali politično, rasno »obremenjene« taboriščnike koncentracijskih taborišč. Ker je šlo za ljudi, katerih glasu v družbi ni bilo mogoče slišati, to dejstvo še danes

V dvorcu Hartheima sta danes muzej in dokumentacijski center

Slovenskih Konjic, skupaj 566 ljudi. Odpeljali so jih do železniške postaje v Špiljah, kjer je že čakal poseben vlak, ki jih je odpeljal v smeri Linza, s končno destinacijo usmrtitveni center Hartheim. (Danzinger)

V dvorcu Hartheim so jih takoj po prihodu zdravniki znova pregledali, slekli in pripravili za »prhanje«. »Nemirni pacienti so dobili najprej injekcije morfija. Pacientom z zlatimi zobmi so napravili na hrbet križ. Ko so duševni bolniki stopili v prostor za zaplinjenje, so jih še enkrat preštelili, potem so zaprli vrata in okna za prezračevanje. Potem je zdravnik spustil v prostor plin. Kurjači so umrli izruvali zlato zobovje, potem pa so jih zažgali. Kosti so zdrobili, moko so dobili 'žalujoči ostali' kot posmrtni ostanke. Sorodnikom je bilo sporočeno, da so njihovi svojci 'nepričakovano umrli' in da so jih zaradi 'epidemično' policijskih razlogov takoj upepelili.« (Ježovnik) Že nekaj tednov po transportu spodnještajerskih »bolnikov« so sorodnike obvestili o smrtnih primerih, datiranih med 20. junijem in 2. julijem, v enem primeru tudi 21. september 1941. Kot vzrok smrti so navedli različno: kap, epilepsijo, gripo, sepso ... Nekateri svojci pa o odpeljanih niso dobili nobene vesti vse do konca vojne.

prepogosto ostaja prezrto. Ljudje so začudeni, ko slišijo za usodo 566 bolnikov, ki so jih takoj po zasedbi Štajerske odpeljali v Špilje, od tam pa v usmrtitveni center v Hartheim. Zato velja ta dejstva, četudi so že bila izpričana (npr. zločin v Novem Celju), še in še ponavljati, jih znova raziskovati, dopolnjevati z novimi spoznanji, predvsem pa žrtvam vrniti imena, priimke in njihovo dostojanstvo. S tem pa tudi znova in spet premišljevati položaj ljudi, ki jih danes označujemo za duševno bolne, in odnos do njih v sodobni Sloveniji in Evropi. ●

Citirano gradivo:

– Ježovnik, Franc (1999): Zločin v Novem Celju, Žalec: Območno združenje borcev in udeležencev NOB Spodnje Savinjske doline in občine Žalec.

– Reiner Danzinger, Thomas Oelschläger, Wolfgang Friedl: Die NS-Euthanasie in der slowenischen Untersteiermark, str. 59–81, v: Es war nicht immer so, Leben mit Behinderung in der Steiermark zwischen Vernichtung und Selbstbestimmung 1938 bis heute, ur. Heimo Halbrainer in Ursula Vennemann (Hg.), CLIO Gradec, 2014

Vir fotografij:

– NARA II, RG 549, Records of Headquarters, U.S. Army Europe (USAREUR), War Crimes Branch, War Crimes Case Files (»Cases not tried«), 1944–48, Box 490, Case 000-12-463 Hartheim (P) VOL I/A (Dokumentationsstelle Hartheim des OÖLA)

Zob časa načel lesene objekte v grapi

Obnova Bercetove bolnišnice

Druga svetovna vojna je bila ena najtežjih preizkušenj za človeštvo. Tudi Slovenci so se takrat kakor drugi svobodomiselnih narodi organizirali v boju proti fašizmu in nacizmu. Posebnost slovenskega odporiškega gibanja so bile skrite stacionarne bolnišnice. Člani zavezniških misij so samo nemo opazovali vrhunsko organiziranost te naše sanitete v NOB.

Bolnica Krvavice je prva prava zunanja partizanska bolnica na slovenskih tleh. Zgradilo jo je 14 borcev 1. čete Šerčerjevega bataljona na težko dostopnem, med skale ujetim območjem Krvavice, kjer je tudi eden od iz-

Vaščani so s prostovoljnimi delom obnovili del barak nekdanje bolnišnice.

virov Iške v Iškem vintgarju. Gradnjo je vodil izkušen partizanski bolničar France Berce, ki je bil ves čas tudi njen upravnik. Zato tudi ime Bercetova bolnica.

Bolnica je delovala 10 mesecev. V tem času so ozdravili 120 ranjencev, 11 pa jih je umrlo. Preskrba s hrano, sanitetnim in kirurškim materialom je potekala iz Ljubljane preko zaupnih ljudi v Tomišlju, Brestu in Črni vasi ter ▶

preko Šercerjevega bataljona.

Po predvidevanju osebja je bila bolnišnica izdana. Tako so jo junija 1943 napadli Italijani v sodelovanju z domobranci z Rakitne. Prvi dan napad zaradi spleta okoliščin ni uspel. Tako se je osebje bolnice z 20 ranjenci in vso opremo lahko pravočasno umaknilo na bližnjo težko dostopno ravnino. Naslednji dan so se Italijani vrnili in požgali zapuščeno bolnico.

Po vojni je bila bolnica obnovljena s prostovoljnimi delom domačinov in vseskozi vzdrževana ob pomoči delovnih organizacij z Iga. V zadnjem času pa je bilo vseh pet objektov že močno dotrajanih in potrebno je bilo čimprejšnje ukrepanje. Tako je 25 vaščanov Iške vasi, Iške in Gornjega Iga, ter članov LD Ig v treh zaporednih akcijah obnovilo vse objekte. ●

Besedilo: Ivan Žagar

POD OKNOM

*Pod oknom jaz tvojim poslednjič stojim,
pozdravljam te, preden odhajam,
poslednjič nocoj si k tebi želim,
še enkrat ti roko podajam.*

*Saj jutri bom hodil že daleč od tod
v planinah sred snežnih planjav,
nahrbtnik bom nosil in pela povsod
bo puška doneči pozdrav.*

*Naj žalost ne gleda ti iz lepih oči,
veseli se, vriskaj z menoj!
Zdaj v borbo za svobodo narod hiti,
ne jokaj, veselo zapoj!*

*Borili se bomo, da naša nekoč
bo zlata svoboda in zmaga,
takrat spet potrkal ti bom neko noč
na okence, deklica draga.*

Drago, Gorenjski odred

Milan Štibelj:

Partizanski sestanek na žagi v Spodnji Luši

Pri štirinajstih letih sem priložnostno pomagal pri delu na Starmanovi žagi v Spodnji Luši. Tako sem vsaj malo pripomogel, da se je naša številna družina lažje prebijala iz dneva v dan. Dela z lesom sem bil vaje, saj sem tudi doma poleg vseh drugih kmečkih opravil moral poprijeti za delo v gozdu.

// BESEDILO IN FOTO: Filip Matko Ficko

Z mano sta bila na žagi zaposlena še dva hlapca, ki sta bila precej starejša od mene, tako da ravnoprijateljevali nismo, bili pa smo složni sodelavci. Lastnik žage je bil naklonjen narodnoosvobodilnemu boju, tako da so bila vrata njegovega doma za partizane vedno odprta.

Nekega jesenskega dne proti večeru leta 1944 sem bil priča, ko se je v zaprtem delu žage zbrala skupina petnajstih partizanov. Med njimi je bil tudi fant, ki je bil videti komajda polnoleten. Potem ko so si privezali dušo z domačimi jedmi in moštom, so začeli sestankovati. Razgredo so razpravljali, a pomena besed iz drvarnice, oddaljene par deset

Kmalu je bila domačija z žago obkroljena, s položajem na nasprotnem bregu so se zaslišali prvi strelji. Šele takrat se je žagarjevemu gostom posvetilo, kaj se je pravkar zgodilo – pogrešili so fanta in njegovo izginotje povezali z nenadnim napadom. Zelo spretno in hitro so se izmuznili skozi stranski izhod ter urno stekli proti gozdu. Mimo ušes so jim švigale krogle, a so jih po neverjetnem naključju zgrešile. Vsem se je uspelo rešiti po zaslugi nadpovprečne telesne vzdržljivosti in poznavanja skritih kotičkov gozda, kamor so se lahko zatekli. Ni pa se uspelo rešiti naključnemu mimosidočemu, ki ga je nič hudega slutečega zadela krogla in ga ubila.

Milan Štibelj (levo) in Peter Dobre

metro, kjer sem cepil drva, seveda nisem mogel razbrati.

Medtem pa se je najmlajši partizan izmuznil iz hiše, ne da bi kdo sploh opazil. Kot se je pozneje razkrilo, se je podal proti Škofji Loki, se javil na žandarmeriji in izdal kraj skrivnega sestanka, sam pa se je pozneje pridružil nemški vojski, saj mu je očitno bolj dišalo ležernejše in precej bolje nagrajeno vojskovanje na nasprotnikovi strani, kakšnih moralnih principov pa – površen in mlad – ni premogel.

Takrat sem bil sam le opazovalec. Čeprav se mi je skoraj zagotovo že na obrazu videlo, na kateri strani sem, so me nemški žandarji pustili pri miru, niso pa prizanesli Starmanovi domačiji, ki se je med tistim napadom zaradi zažigalnih bomb vnela in pogorela do tal. Kadar se zdaj peljem tam mimo, v spominu zagledam gorečo hišo, a se hitro zberem in si rečem: »Vse hudo je na srečo minilo, še dobro, da smo jo tako dobro odnesli, življenje gre dalje.« ●

Pred 72 leti so iz sovražnikovega obroča rešili 550 bork in borcev z 20 ranjenci

Poklon legendarnemu preboju na Menini planini

Na slovesnosti, ki so jo 1. julija na Menini planini pripravile občine Zgornje Savinjske doline in borčevske organizacije iz Celja, Kamnika, Zasavja, Žalca in Zgornje Savinjske doline, so se udeleženci poklonili spominu na legendarni preboj pred 72 leti. Takrat se je v noči na 15. marec 1945 iz sovražnikovega obroča 12-tisočglave soldateske nemškega okupatorja s kvizlinškimi enotami brez boja, s taktično prevaro, po stari drči za spravilo lesa v dolino v smeri Češnjice v Tuhinjski dolini rešilo 550 bork in borcev z 20 ranjenci.

// BESEDILO IN FOTO: Filip Matko Ficko

Srečanja se je udeležila tudi četrterica preživelih borcev tega preboja. Med njimi je bil komandant operativnega štaba Šlandrove in Zidanškove brigade ter IV. bataljona VDV, 94-letni Franc Sever - Franta, ki je pred 72 leti kot 22-letnik poveljeval uspešnemu umiku iz sovražnikovega obroča. Doživel je bučen aplavz za spodbuden nagovor, prav tako tudi slavnostni govornik na tej slovesnosti, nekdanji slovenski predsednik Milan Kučan.

Na pot je 2. grupa odredov iz Dolenjske krenila konec junija leta 1942 s 550 borkami in borci. Po dveh mesecih pohoda in bojev je prišla na Štajersko s 120 borkami in borci.

Koča na Menini planini

venijo 1991, Zveze slovenskih častnikov, Društev General Maister in Slovenske vojske. Delegacije ZZB NOB Slovenije, Zveza koroških partizanov in ZZB NOB Zgornje Savinjske doline so položile vence k spomeniku v bližini Planinskega doma na Menini planini, kjer je potekala slovesnost. Množico sta pozdravila tudi župana občin Gornji Grad in Kamnik, Stanko Ogradi in Marjan Šarec. V bogatem kulturnem programu so sodelovali recitatorji, moški pevski zbor in ženski pevski zbor iz Bočne pod Menino planino ter pihalna godba Zgornje Savinjske doline.

Tokratna slovesnost je bila namenjena tudi spominu na 75. obletnico prihoda 2. grupe odredov na Štajersko. V njej so bili Štajerska brigada s tremi bataljoni Savinjskega odreda in dva bataljona Pohorskega odreda ter Štajerski partizanski bataljon. Na pot je ta partizanska enota pod vodstvom komandanta Franca Rozmana - Staneta in političnega komisarja Dušana Kvedra - Tomaža odšla z Dolenjskega preko Notranjskega in Gorenjskega (en del tudi čez Koroško) konec junija leta 1942 s 550 borkami in borci ter je po dveh mesecih pohoda in nenehnih bojev prišla na Štajersko s 120 borkami in borci. Ti so bili septembra leta 1942 na Dobrovljah razporejeni v štiri bataljone: v Pohorski, Savinjski, Moravški in Kozjanski bataljon. Konec januarja leta 1943 je bila 2. grupa odredov preimenovana v IV. operativno cono in v okviru nje so bili tudi Šlandrova in Zidanškova brigada ter IV. bataljon VDV, ki so jih Nemci v zimi leta 1945 obkolili na Menini planini. ●

Množična udeležba na slovesnosti na Menini planini

Ob nekdanjih borkah in borcih NOB in sedanjih številnih članicah in članih organizacij Zveze združenj borcev za vrednote NOB so bili prisotni njihov predsednik slovenske borčevske orga-

nizacije Tit Turnšek, množica praporščakov s prapori nekdanjih slovenskih partizanskih enot kot tudi praporščaki veteranskih organizacij iz vojne za Slo-

Spominska obeležja NOB so indikator družbenega odnosa do partizanstva

Neodzivanje javnosti in političnega vrha

ZZB NOB Slovenije v zadnjem obdobju opaža porast skrunitev spomenikov in drugih obeležij NOB, ki so simbol upora in boja za obstoj slovenskega naroda. Ob tem nas zelo skrbi neodzivanje javnosti in političnega vrha na dogodke, predvsem pa dejstvo, da organi pregona nikoli ne odkrijejo storilcev vandalskih dejanj.

// PIŠE: **Aljaž Verhovnik**, generalni sekretar ZZB NOB Slovenije

Po podatkih ministrstva za kulturo je v register nepremične kulturne dediščine vpisanih 2692 spominskih objektov in krajev, povezanih z obdobjem druge svetovne vojne. Od teh jih je 751 razglašeni za kulturni spomenik lokalnega pomena in komaj 21 za kulturni spomenik državnega pomena. Po informacijah ZZB NOB Slovenije je vseh spominskih obeležij NOB v Sloveniji več kot 5000! To pomeni, da polovica simbolov NOB nima urejenega pravnega statusa in lahko lastniki s temi obeležji počno, kar hočejo. Prav takšna slika se kaže tudi na terenu, ko ob raznih prenovah ali pa celo brez vsakega razloga s pročelij zgradb izginjajo plošče in druga znamenja NOB. Takšen primer je denimo Gimnazija Poljane v Ljubljani, tam so leta 2015 v avli šole prekrili oziroma zazidali spominsko znamenje NOB, na katerem so zapisana imena sedmih žrtev.

Spomnimo se samo nekaterih skrunitev obeležij NOB v zadnjem času. Oktobra lani so nas iz ZB Logatec obvestili, da sta bila poškodovana

spomenik na poti v Rovte, posvečen partizanski učiteljici Ljubi Bavdek, in spominsko znamenje padlim partizanom na Židovniku. Neznanci so s teh dveh obeležij odstranili zvezdi in ju nadomestili s križem.

Spomenik pri Zelenaku blizu HE Fužine

Za ureditev pravnega statusa spominskih obeležij NOB bi bila potrebna sistemska zakonska ureditev vpisa v register kulturne dediščine, s katerim bi posledično vzpostavili režim pravne zaščite teh objektov

Februarja letos so nam sporočili o že drugič razbitem zgodovinsko zelo pomembnem spomeniku v Jelenovem žlebu, ki spominja na eno največjih zmag slovenske partizanske vojske nad fašisti med NOB. Prvič je bil ta spomenik oskrunjen že leta 2008. ZB Ribnica ga je obnovila in namestila nove plošče, te pa so so vandali z nasilnim in nameranim dejanjem znova razbili. Ob uničenju tako pomembnega spomenika se je na javno obsojanje ZZB odzval zgolj predsednik državnega zbora dr. Milan Brglez, ki je obsodil poškodovanje spomenika. Drugih državnikov pa kot da jih ni. Prav tako februarja letos so se neznani vandali znesli nad spomenikom

vsem izseljencem iz Laškega. Baza 20 je spomenik državnega pomena, saj je to edini ohranjeni primer sedeža vodstva odporiškega gibanja v Evropi. Na tem območju so bili leta 1995 postavljeni bronasti odlitki vsem štirim partizanskim poveljnikom med NOB. Ti so bili leta 2015 odtujeni, najverjetneje so to storili preprodajalci dragih kovin. Pozneje so bili odlitki nadomeščeni s kamnitimi granitnimi ploščami, na katere so vklesane podobe poveljnikov. Bolj kot »akcije« preprodajalcev nas v ZZB skrbijo načrtna dejanja vandalov. Aprila letos je bil namreč načrtno oskrunjen spomenik Ivana Mačka - Matije. Ta je

bil razbit in premazan z napisom »slovenski Himmler«. Državni vrh je ob tem spet molčal.

O načrtnih skrunitvah spominskih znamenj NOB nenehno poročajo tudi iz drugih krajev Slovenije. Na začetku maja letos so neznanci nasilno odstranili spominsko ploščo NOB pri Zelenaku, blizu HE Fužine, ki je posvečena akcijama Poljanske in Žirovske čete. Na začetku junija je bil načrtno poškodovan spomenik NOB, ki je posvečen 78 žrtvam v Vojniku. Poleg tega spomenika stoji tudi kostnica, v kateri so shranjeni posmrtni ostanki partizanov in talcev, ki jih je nemški okupator ustrelil decembra leta 1944. Zadnje barbarsko

dejanje se je zgodilo na območju ZB Medvode, kjer je s hiše v Sp. Pirničah izginilo več spominskih plošč NOB, posvečenih narodnemu heroju Tinetu Rožancu in sinovoma.

Na vsa ta dejanja se je predsedstvo ZZB odzvalo z obširno razpravo in sklepi na majski seji. Zaposlili smo za skupni sestanek ministrstva za kulturo in Zavoda za varstvo kulturne dediščine, vendar kljub večkratnim pozivom do danes še ni potekal. S to tematiko smo seznanili vse pristojne v državi, poleg predsednika republike še resorna ministrstva in politične stranke. Pisali smo tudi na ministrstvo za notranje zadeve in prosili za podatek o tem, koliko primerov vandalizma nad spomeniki NOB je bilo v zadnjih treh letih obravnavanih na policiji in za katera od teh dejanj so bili storilci kaznivih dejanj odkriti. Dobili smo skromen odgovor, da tako podrobnih statističnih podatkov ne vodijo, dodali so podatek, da se preiskavnost kaznivih dejanj po 219. in 220. čle-

Dobili smo tudi odgovor ministrice za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti dr. Anje Kopač Mrak, katere ministrstvo je pristojno za skrb za vojna grobišča. Ker je bilo ugotovljeno, da je oskrunjeno znamenje NOB v Vojniku vojno grobišče, bodo strokovne službe ministrstva tam opravile ogled in ukrepe za popravilo nastalega stanja. Pri tem je za združenja zlasti pomemben ta del odgovora: **»Ministrstvo na podlagi zakona in v okviru zagotovljenih proračunskih sredstev vsako leto vodi tudi interventne obnove vojnih grobišč. *Interventne obnove vojnih grobišč se izvajajo na podlagi zahtev lokalnih skupnosti ali vaših območnih oziroma občinskih organizacij, kjer so zadeve najbolj akutne in potrebne obnove.*«**

V državnem zboru, ki ga sestavlja 90 poslancev, je na naše pismo, v katerem smo predstavili vprašanje skrbi za spomenike NOB in vprašanje povečanja skrunitev, odgovoril le poslanec Desusa Uroš Prikl. Ta je obsodil takšna ravna-

Spomenik pri Zelenaku po vandalskem dejanju neznancev

nu KZ-1 (kamor sodijo skrunitve spominskih obeležij NOB) giblje nekoliko nad 20 odstotki. Na naš vnovični poziv policiji, naj nam sporoči statistiko samo za skrunitve na spomenikih NOB, smo iz generalne policijske uprave 5. julija 2017 dobili odgovor: **»Pri pregledu posameznih primerov kaznivih dejanj smo ugotovili, da je bil ob prijavah nezakonitih ravnanj vedno opravljen ogled kraja kaznivega dejanja, zbrana obvestila o storitvi dejanja skladno s pristojnostmi, vendar kljub izvedenim aktivnostim nismo uspeli izslediti storilcev kaznivih dejanj.«** Iz tega lahko sklepamo, da do zdaj ni bil odkrit še noben storilec, ki se je znesel nad spominskimi obeležji NOB.

nja in ponudil pomoč odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide v okviru obstoječih pristojnosti.

Za ureditev pravnega statusa spominskih obeležij NOB bi bila potrebna sistemska zakonska ureditev vpisa v register kulturne dediščine, s katerim bi posledično vzpostavili režim pravne zaščite teh objektov. Naslednje pa je vprašanje skrbi za spomenike. Le za redke skrbi država, za nekatere občine, večino teh pa oskrbujejo naša združenja borcev. Pri tem pa se izvaja zelo različna praksa. Nekatere občine so zgled skrbi za spomenike, druge pa nočejo niti slišati o tem. Zato je potrebna tudi sistemska ureditev skrbi za te spomenike. ●

DVOREC IN NEBESA

*On zmeraj graja partizane,
v bran pa jemlje domobrane -
in spominja na besede znane:
v imenu Kristusovih ran
naj pogine partizan!*

*Sora, Goričane
niso za vojaka, generala,
ne za kmeta in ne orača,
niti ne za delavca, kovača
In ne za ušive partizane!
Lepi dvor je le za kardinala!*

*Saj on večkrat trdi—
partizani bili so često grdi,
rdeči komunisti bili so tisti,
ki so družili se s fašisti in nacisti!
Ne pa vrli domobrani,
Bogu, očetnjavi zvesto vdani.
Ti vojščaki božji bili so edino,
kar borilo se za Boga je, za domovino!*

*Zakaj ga ne občudujejo,
zakaj se nanj hudujejo,
vsi, tudi verni na Rodeta,
na Rodeta kardinala,
naše svete vere feldmaršala?*

*Kdo očita mu, naprti napako?
On vedno govori, trdi enako,
njegova vest je vselej mirna, čista;
pravi, da z očetom Petra nista ista!
Ni njegova duša prizadeta,
če Peter tudi danes išče še očeta!*

*In kaj nam se vnaprej obeta?
No—novega skoraj nič—
bo Peter še naprej iskal očeta
in partizane vedno vodil bo hudič!*

MARJAN WEISSEISEN, Golnik

V spomin na Petra Stanteta - Skalo

Očistila sva skalo in obnovila črke

Ob regionalni cesti Kamnik–Črnivec–Gornji Grad pod Veliko planino, na začetku razpotegnjene vasice Podstudenec, štrli za prvo serpentino skalo, ki je na prvi pogled čisto navadna skala, delno obraščena z leskovimi grmički. S prijateljico sva se pred nekaj meseci prvič ustavila na tem ovinku in si natančneje ogledala ta pomnik. Umazan granitni kamen brez vidnega napisa in betonski temelj, preraščen z rušo, sta bila res videti kot štrleča naravna skala, a izkazalo se je, da je ta zapuščena skala posvečena prvoborcu in narodnemu heroju Petru Stantetu - Skali, ki se je leta 1980 na tem mestu smrtno ponesrečil.

// BESEDILO IN FOTO: **Ivan Krivec**, *Spominski park tovarištva Davovec*

Spomnil sem se, da je bil Peter Stante - Skala tudi namestnik komandanta 2. druge grupe odredov in je leta 1942 vodil borce čez Davovec. Tole bo pa treba obnoviti, sem tedaj pomislil, takoj spomladi, preden grmovje ozeleni. Na obnovo sem se spomnil na dan, ko so naši tovariši in domoljubi v Jelenovem žlebu pri Ribnici obujali spomine na partizanske bitke ob spomeniku, nad katerim so dober mesec prej desničarski

se odpeljala proti vzhodu na izlet. Vmes sva se ustavila v Kamniku, da sva si kupila nekaj za malico in detergent za čiščenje skale. In sva se ob opuščnem in pozabljenem spomeniku lotila dela. Namočila sva spomenik, da ga je bilo mogoče očistiti, požagala zaraslo grmičevje, odkopala rušo z betonskega temelja, izkopala stezico in stopnice za dostop. V nekaj urah je bil spomenik očiščen in opran, pomladno sonce ga je hitro posušilo in lotil sem se obnove

Obnavljanje spominskega obeležja narodnemu heroju Petru Stantetu - Skali

skrajneži storili zločin, ki je tudi zločin nad slovensko kulturo.

Tako sva zadnjo soboto v marcu s prijateljico v avto naložila vse potrebno in

povsem zbledelega napisa. Tovarišica Ljuba se je medtem vrnila s šopom narcis z rušo in čebulicami, ki jih je odkopala nekje za potokom, in jih posadila

ob spomeniku. In očiščen spomenik z obnovljenimi črkami in obdan s cvetjem je zasijal tako, kot je treba in kot si zasluži pomnik naše zgodovine.

Narodni heroj in nosilec partizanske spomenice 1941 Peter Stante Skala se je rodil 4. maja 1914 v delavski družini v Celju, izučil se je za kovinarja in je politično deloval v celjski sindikalni organizaciji, od leta 1932 pa tudi v Delavsko kulturnem društvu Svoboda. Član KPJ je postal leta 1934, zaradi njegovega revolucionarnega dela so ga maja leta 1934 aretirali, a so ga kmalu izpustili. Že novembra istega leta pa so ga znova aretirali in ga v Beogradu obsojili na dve leti zapora, ki jih je preživel v Sremski Mitrovici. Ko je prišel na svobodo, pa dela ni več dobil, vmes je v Požarevcu odslužil vojaški rok in se leta 1939 umaknil v ilegalo. Takoj na začetku vojne se je vključil v odpor in julija leta 1941 vstopil v Celjsko partizansko četo, v kateri je bil nekaj dni komandir, nato pa je zbolel. 15. decembra 1941 je postal namestnik komandanta 2. šta-

jerskega bataljona, nato pa je bil od 4. aprila do 26. decembra 1942 namestnik komandanta 2. grupe odredov in se je udeležil vseh njenih pomembnejših bojev in pohoda na Štajersko. Od konca decembra 1942 do 22. junija 1943 je bil namestnik komandanta 4. operativne cone in nato njen politkomisar. Julija leta 1943 ga je CK KPS imenoval za sekretarja PK KPS za Štajersko, nato pa je bil še namestnik komandanta XVIII. divizije, namestnik komandanta IX. korpusa in od 14. decembra 1944 komandant IV. operativne cone.

Po vojni se je šolal na sovjetski vojaški akademiji Frunze, po vrnitvi pa je bil najprej načelnik štaba IV. armade, nato pa njen komandant. Dosegel je čin generalpodpolkovnika, bil je nosilec partizanske spomenice 1941 in številnih visokih vojaških odlikovanj. Leta 1952 je bil odlikovan z redom narodnega heroja. Smrtno se je ponesrečil 30. aprila 1980 v Črni pri Kamniku. Tam je v njegov spomin postavljena skala, o kateri pišem na začetku. ●

Rupert Lipovnik:

Zgodba z domačije Pri Potočniku

Na drugi strani reke Meže, ob poti na Sv. Nežo v občini Ravne na Koroškem, je domačija, ki ji po domače pravijo Pri Potočniku. Najstarejši član družine je Rupert Lipovnik, rojen leta 1928. Danes uživata z ženo zasluženno pokojnino, kmetijo pa vodi starejši sin. Leta 1914 je z nasprotnega hriba prišel njegov oče na to posest, ki je bila v lasti trgovcev z lesom iz Železne Kaple. Ime domačije naj bi bilo povezano z bližino potoka, ob katerem so imeli mlin – pri potoku, pri Potočniku. Rupert Lipovnik je kot najstarejši sin hodil v šole, poročil pa se je s hčerjo z Mališnikove domačije z nasprotnega

// BESEDILO IN FOTO: Miroslav Paškvan

Ko se je začela druga svetovna vojna, sta na domačiji živeli še dve družini – Šaver in Kričej, njihovi člani so delali na njivah, travnikih in v hlevih. Pri Potočnikovih so dajali hrano terenskim partizanom. Čim bolj se je bližal konec vojne, tem bolj so razmere postajale napete. Na začetku oktobra leta 1944 so domačini slišali nemške policiste, ki so v gostilni Pri Blatniku (Nabernik) govorili o načrtovanem izseljevanju domačinov. Zvečer istega dne so se pri Potočnikovih oglasili sosedje Krivogradovi, po domače Mla-

Jožefa Kotnik, Župančeva Pepka so ji rekli, je bila terenska partizanka. Prišla je s četo in je vse tri družine odpeljala proti Selam – Vrhe in naprej za Uršljo goro, kjer so prespali pri kmetu Lesniku. Tam jih je prevzela partizanska brigada, s katero so se napotili proti Šentvidu, do Kramarice. Počivali in prehranjevali so se pri kmetih.

Sedem članov družine Lipovnik (Potočnikovci) je šlo takrat na pot, ne da bi vedeli, kam in kako. Svojo usodo so prepuščili partizanom. Zaradi nevarnosti so se s Koroškim odredom napotili pro-

Tam so se ločili: Potočnikovci so dobili nastanitev na kmetiji Marin, Župančevci pa pri Kolencu.

Na domačiji, na katero so se naselili, je živela sama starejša ženica, sin je bil v Dachauu, zato se je razveselila pomoči pri opravih, Potočnikovci pa so imeli posteljo in hrano. Že v začetku decembra so Nemci začeli ofenzivo in hajke. Nekaj Nemcev se je kar naselilo na domačiji pri Marinu, kjer so nato sobivali

Rupert Lipovnik, po domače Potočnik

z njimi. Ker je oče govoril nemško, so ga Nemci uporabili za prevoze z vozovi. Potem pa so jim ukazali, naj se vrnejo domov. Družini Županc in Jurič sta sprejeli ukaz, Potočnikova mati pa je rekla ne in so ostali. Odločitev se je izkazala za pravilno, saj so Župančeve v Mozirju ujeli gestapovci in jih odpeljal v celjske zapore, kjer so ostali do konca vojne. Žal pa so sina Lojzija kot talca ustrelili v Mali Nedelji.

Ko so se razmere nekoliko uredile, je Potočnikove hlapec z domačije Marin z vprego zapeljal do Šoštanja. V Letušu so dobili vozove in konje in se skozi Velenje in Hudo luknjo napotili domov. Po poti so sprejeli v družbo še enega partizana, ki se je prav tako vračal domov. Vozili so se mimo kolon ustašev in drugih vojakov, ki so se umikali proti Avstriji. Uspelo jim je priti do Slovenj Gradca, dalje pa ni šlo, saj je bilo povsod preveč vojske, ceste pa zatrpane z vozovi in opremo. Ostali so v Slovenj Gradcu pri sorodnikih, dokler ni bila pot domov varna.

Doma pa: vse odpeljano, hlevi in kašče prazne. Orodje in stroje, med drugim slamoreznico, naj bi odpeljali na občino, živino pa menda partizani, le dva tedna pred njihovim prihodom. Sreča je bila, da so Nemci na eni od njiv posejali oves za svoje potrebe.

Sosedje so si pomagali med seboj, Jožefa Kotnik jim je dala semenski krompir, imeli so nekaj skritih rezerv – zakopane posode z mastjo, žganje ... in življenje se je začelo na novo ... »Potem pa je šlo zmeraj na bolje,« pravi Rupert Lipovnik. ●

Potočnikova domačija danes

tejevi s Sv. Neže, in jih prepričali, da morajo zapustiti svoj dom, če si želijo rešiti življenje. Enaka opozorila so dobili tudi sosedje Župančevci in Juričevi.

ti Solčavi. Pot je bila lažja, ko so dobili voz; zapeljali so se do Luč, kjer so v šoli prespali. Potem so nadaljevali pot do Radmirja in Okonine ter do Ljubnega.

Belgija je posejana z grobovi in spomini na strahote treh razdiralnih vojn

Zemlja še skriva zakopano orožje in bojne strupe

Prva svetovna vojna je bila najokrutnejša: pokosila je milijone življenj, porušila številna mesta, za seboj pa pustila na tone – sam bog ve, kje – zakopanih eksplozivov in bojnih strupov. Tisti pregovor, da je lepo biti majhen, izgubi ves smisel, ko se potopiš v zgodovino Belgije, ki je za tretjino večja od Slovenije, a šteje petkrat več prebivalcev. Zaradi svoje geografske lege, kjer se križajo poti s severa na jug in z zahoda na vzhod, je bilo njeno ozemlje vselej vabljivo za vojaške pohode vse od bradatih Vikingov naprej preko Napoleona do prve svetovne vojne in Hitlerja.

// BESEDILO IN FOTO: **Albina Podbevšek**

Tako je dežela posejana z grobovi, s strelskimi jarki na nekdanjih bojnih poljih, z ogromnimi spomeniki, bunkarji, muzeji, a vsega tistega, kar so pustili osvajalci, zakopali ali poskrili – se pra-

je napadla Nemčija. Potem so se kot domine vključile še druge države in v dobrem tednu se je Evropa znašla v totalni svetovni godlji. Ta je trajala štiri leti in zahtevala 37 milijonov žrtev.

Belgija je postala samostojna država

Kamniti lev z grozečim odprtim gobcem ne kaže spravljenosti do nekdanjih sovražnikov, ki so skoraj upepelili Belgijo.

cilj so bila predvsem belgijska пристanišča in Pas-de-Calais za vstop v Anglijo. A so naleteli na velik odpor, kajti v Belgiji so jih že čakali Britanci, pozneje celo kanadski in avstralski vojaki. Fronta je segala vse od belgijskega morja do meje s Švico, preprejena s strelskimi jarki in bodečo žico.

V enem dnevu padlo kar 57.470 Britancev

»To niso bili boji, ampak mesarsko klanje.« Tako je bilo zapisano v pismu britanskega vojaka, ki ga je pisal domov, ko je že septembra 1914 prišel na fronto blizu Ypresa. Najokrutnejši boji so potekali prav na začetku vojne, ko so se bojevali mož na moža, kakor v časih viteških bojev, saj so imeli le puške, bajonete in nože. Klali so se ob vsakem vremenu, v blatu, med trupli padlih, pogosto žejni, lačni, raztrgani, bolni, ušivi, umazani, saj so živeli, spali, jedli v razmočenih jarkih, v nam nepredstavljivih higienskih razmerah. Na začetku so imeli tudi konje, ki so se na pohodih do trebuha vdiral v močvirnata tla, kot sem sama videla na stari fotografiji v vojaškem muzeju. V teh časih se je zgodila tragedija vseh tragedij na belgijskih bojnih poljanah: v bitki pri reki Somme je bilo v enem samem dnevu oziroma v 24 urah pobitih neverjetnih 57.470 Britancev! To je žalosten rekord te neusmiljene vojne! Cena za osvojitve sedmih kilometrov strelskih jarkov je bila previsoka. Kaj je bilo potem s komandanti teh enot, se ne ve. Medtem so vojskujoče se države vneto razvijale nova orožja

Vhod v spominski park Ploegsteert z muzejem in lepo urejenim pokopališčem. Grobovi nekdanjih sovražnikov so ločeni s cesto.

vi zalog eksplozivnega orožja in bojnih strupov iz prve svetovne vojne, verjetno nikoli ne bodo odkrili brez pomoči naravnih nepredvidljivih sil, kot so neurja in poplave.

Krvava bojna polja od La Mancha do Švice

Vse se je začelo 28. junija leta 1914 v Sarajevu z atentatom na prestolonaslednika Franca Ferdinanda: Avstro-Ogrska je takoj napovedala vojno Srbiji, njej je priskočila na pomoč Rusija, njo

še leta 1830 na pobudo sosednjih velsil, da bi bile varnejše druga pred drugo: novo državo so razglasile za nevtralno in bi služila kot tampon ozemlja železnih sovražnikov. Menda je to bilo namenjeno predvsem Francozom, pri čemer so mislili na Napoleonu podobne vladarje. Ta je bil leta 1815 poražen prav tu, v Waterlooju. A Nemci so vseeno 4. avgusta 1914 z vso silo napadli Belgijo in se požvižgali na njeno nevtralnost. Zanje naj bi bila ta deželica le mala malica na osvajalskem pohodu proti kanalu La Manche in Severnemu morju. Njihov

in zaposlovala pri tem tudi ženske. Sledilo je bojevanje s topovi, tanki, mitraljezi in bojnimistrupi. Slednjih so se vojaki posebno bali, saj so številni oslepelili, bili ožgani, pohabljeni, vmes pa se je mnogim omračil um. O tem mi je pred veliko leti pripovedovala bolniška sestra, ki je kot redka ženska delala z ranjenci na soški fronti. Med drugim mi je omenila, da ni na zemlji tako ogabnega smradu, kot ga povzročata postana človeška kri. Zaupala mi je še, da se je bala ponorelih ranjencev, zato so ji prijatelji priskrbeli psa volčjaka, »da sem se vsaj v miru kdaj naspala«.

Veličastni spomenik varujeta dva leva

Območje, kjer je bila nekoč vas Ploegsteert sredi pašnikov in njiv, je vojska spremenila v bojno polje. Danes ga krasi ogromna spomeniška stavba v kla-

Neverjetni božični dogodek iz leta 1914 je zaznamovan tudi na tabli z nemško in britansko zastavo.

so jih vojaki zakopavali v strelske jarke, če se jih je dalo izvleči iz blata. Uporabljali so tudi apno za posipanje pobitih, a proti koncu vojne je zavladal kaos in vsak se je reševal sam. Prve kostnice so vendarle zgradili leta 1920.

Okrog spomenika je veliko pokopališče prepoznanih žrtev s kamnitimi belimi nagrobniki, okrašenimi s cvetjem, zlasti s papirnatimi maki, simbolom bojišč v teh krajih, saj naj bi se mak razrastle zaradi potokov krvi na tej zemlji. Meni je uspelo najti enega na obrobju strelskega jarka. Jarki so lepo urejeni, obdani z žico, a tako lepe jarke so vojaki lahko videvali samo v sanjah. Na tem bojišču je nekaj mesecev kot višji oficir služboval slavni politik Winston Churchill. Zanimivo in tipično britansko je, da spomeniško stavbo stražita dva velika kamnita leva. Eden je videti miren, drugi pa je z grozeče odprtim gob-

cem obrnjen proti grobovom nemških vojakov. Kakor mi je povedal oskrbnik pokopališča v Ploegsteertu, je to ozemlje še sto let po vojni zelo nevarno. »Domnevno je tukaj ostalo zakopanega 50 ton neeksploziranega orožja. Pred dvema letoma nas je ob nevihti presenetila huda eksplozija takšnega orožja,« je povedal **Marino Mahieu** in pokazal staro puško, pravkar najdeno na polju po večji poplavi. V smehu je še dodal, kako so vode nedavno naplavile kar 200 sto let starih, večinoma nepoškodovanih steklenic vina, skritega v kletih podzemlju gradu, ki je bil porušen.

Božični nogomet sredi pušk in bajonetov

Ob božiču leta 1914 se je sredi bojišča na nikogaršnji zemlji zgodil pravi čudež, saj so sovražniki sami od sebe sklenili božično premirje. Odložili so puške in granate, potem je iz strelskih jarkov zadonela pesem Sveta noč, blažena noč, nekaj Nemcev jo je prepevalo celo po angleško. Najpogumnejši je bil Britanec, ki se je z laterno v rokah in prepevanjem v nemščini približal sovražnemu jarku, in začeli so se rokovanje in obdaritve z nemškimi cigaretami in angleškim slivovim pudingom. Končalo se je z nogometom na nikogaršnji zemlji, prej očiščeni ostankov orožja in celo trupel. Žogo so imeli Britanci, saj so imeli v svojih vrstah tudi nogometaše, in to iz tedaj znanih angleških klubov. Imeli so celo nogometni bataljon Newcastle, imenovan po slavnem klubu. Prvi igralci so se prišli bojevat že sredi septembra leta 1914: od 600 jih je čez nekaj mesecev preživelo samo sto. Ko se je izvedelo za ta dogodek, žarek človečnosti, upanja, zaupanja, je sledila stroga prepoved praznovanj. Po vojni so ti pogumni možje dobili spomenik v obliki praznih granat s topovsko kroglo na vrhu. ●

Spomenik z makovimi vencji, nogometno žogo, z zastavami klubov, kot sta Newcastle United in Manchester United, z majicami nogometašev, ki so se prišli poklonit pogumnim možem, ne manjkajo niti kopačke.

sličnem slogu. Na notranjih stenah je vklesanih več kot 11 tisoč imen padlih ali izgubljenih vojakov v močvirnatih tleh, prepojenih s krvjo, kostmi in ostanki orožja. Pokazali so mi poseben zapis visokega valonskega oficirja, ki je bil pogrešan skupaj z vsemi tremi sinovi! Stavbo so na pobudo britanskih vojnih veteranov sezidali leta 1930. Zakaj tako pozno? Dežela je bila razdejana, ljudje razseljeni, bojna polja povsem razrita, neprehodna. Trupla so kar nekaj časa ležala v blatu, čeprav

Ko zagledaš pravi cvetoči mak na obrobju strelskega jarka, ti gre na jok, saj si predstavljaš, kako strašno je bilo vojakom sredi grmenja topov, granat in smrti, ki je nenehoma kosila življenja v teh blatnih jarkih.

Srečanje na Križni gori:

Krajevna organizacija ZB NOB Stara Loka - Podlubnik tradicionalno vsako leto pripravi praznovanje nekdanjega državnega praznika, 4. julija, dneva borca. Slavnostna govornica je bila tokrat mag. Mirjam Jan - Blažič, škofjeloška občinska svetnica. Podala je zgodovinski oris druge svetovne vojne s poudarkom na pomembnem in junaškem prispevku gorenjskih partizanov

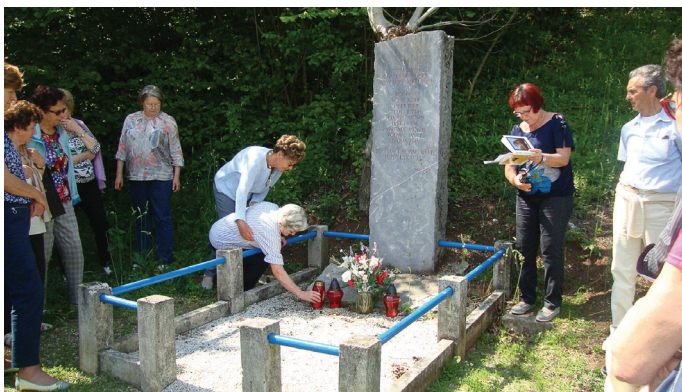
za svobodo slovenskega naroda. Tistim, ki po toliko letih še zmeraj poskušajo razvrednotiti zgodovinski pomen NOB, da bi odpravili resnico o tistih, ki se v danem pomembnem zgodovinskem trenutku niso odločili za pravo stran, pa je odločno sporočila, da že napisane zgodovine ni mogoče spreminjati. Zato je na piedestalu zgodovine lahko prostor samo za zmagovalce. Udeležence so pozdravili tudi Slavko Somrak, predsednik KO ZB NOB Stara Loka - Podlubnik, Miha Kordiš, poslanec državnega zbora, in mag. Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka. Program je oblikovala in vodila Vesna Harej, za glasbeno točko pa je poskrbela Nena Kostelec.

KO ZB NOB Stara Loka - Podlubnik /Foto:Nevenka Mandič

Šempeter pri Gorici/V. Ligojna pri Vrhniki:

Združenje borcev za vrednote NOB, KO Šempeter pri Gorici, vsako leto maja pripravi izlet za svoje člane. Cilja letošnjega izleta, ki se ga je udeležilo 45 članov, sta bila dva: ogled Tehniškega muzeja Slovenije v Bistri pri Vrhniki in komemoracija ob spomeniku ustreljenih talcev v Veliki Ligojni pri Vrhniki, kjer je kot žrtev padel tudi naš pesnik in pisatelj Ivan Rob.

Ivan Rob, po katerem se imenujeta glavni trg in osnovna šola v Šempetru, se je rodil leta 1908 v Trstu, nekaj let pred prvo svetovno vojno pa se je družina preselila v Šempeter, kjer je Ivan leta 1914 dočkal vstop v osnovno šolo in obenem začetek prve svetovne vojne. Družina je morala v begunstvo na Gorenjsko, tam je nadaljeval šolanje in pozneje obiskoval gimnazijo v Kranju. Po vojni so se vrnil v Šempeter, ker pa je bila tudi njihova hiša požgana, so se zatekli k Ivanovi teti v Kred pri Kobaridu, Ivan pa je študij nadaljeval v Ljubljani. Ves čas je deloval na literarnem področju. Sodeloval je tudi pri številnih takratnih časopisih, kot so Slovenec, Jutro, Akademski list, Družinski tednik, in kratko obdobje prebival v Mariboru, kjer je objavljaval v Totem listu.

Iz Maribora ga je okupacija pregnala v Ljubljano. Proti koncu leta 1942 je z vstopom v NOB postal kulturni animator in član improviziranega gledališča Agitteater, katerega namen je bil izboljšati moralno razpoloženje med partizani. V Cankarjevi brigadi je sestavljal radijska poročila in izdajal

humoristični list Bobnar.

Ivan Rob je bil zelo plodovit pesnik in pripovednik. Kaj vse bi še nastalo pod njegovim peresom, če ga ne bi doletela kruta usoda! Poleti leta 1941 so ga v Iškem Vintgarju, kjer se je zadrževal z nekaterimi slovenskimi kulturniki, aretirali italijanski okupatorji in ga odpeljali v ljubljansko taborišče, kjer je ostal do februarja leta 1942, ko je odšel na osvobodeno ozemlje na Dolenjskem in se vključil v narodnoosvobodilni boj. Nad Škocjanom na Dolenjskem so Ivana s skupino partizanov januarja leta 1943 ujeli Italijani, ga odpeljali v Belgijsko vojašnico v Ljubljani in ga 12. februarja leta 1943 kot talca ustrelili v Veliki Ligojni. Menda so bile njegove zadnje besede naslednje: »Kdor za domovino umre, je živel dovolj.«

Vse to in še nekaj več iz njegovega življenjepisa smo prebrali tudi ob spomeniku, kjer je zapela partizanske pesmi tudi naša pevka skupina. Najbolj čustven trenutek pa je bil, ko je najstarejša udeleženka izleta in partizanka Marija Šuligoj položila svečo na grob, z minuto molka pa smo počastili spomin na Ivana Roba in njegove sotrpine.

Branka Zaletel Marušič, foto: Majda Nemec

Škofja Loka:

Ob dnevu državnosti so na hiši predsednika Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka Štefana Kalamarja in njegove družine odkrili spominsko ploščo, ki bo trajno spominjala na dogodke pred slovensko osamosvojitvijo. Štefan Kalamar s svojo dolgoletno pripadnostjo vrednotam NOB v škofjeloškem združenju veliko prispeva k ohranjanju zgodovinskega spomina na NOB in k utrjevanju domovinske zavesti. Leta 1991 pa je bilo v njegovi hiši tudi tajno skladišče orožja vojnih enot takratne milice.

Skrivanje orožja je bilo v tistem času pogumno in spoštovanja vredno dejanje. In kot je v svojem pozdravu povedal predsednik KS Trata Janez Demšar, je prav, da se spominjamo pogumnih dejanj Slovencev in Slovenk, ki so bili pripravljani tvegati tudi svoje življenje, da bi slovenski narod lahko postal svoboden in gospodar na svoji zemlji. Mi vsi in rodovi, ki prihajajo za nami, pa imamo nalogo, da poskrbimo, da takih dejanj ne bodo sposobni le posamezniki, ampak celoten narod; povezan in enoten narod, kot je bil v trenutku, ko je bilo to najbolj potrebno, ko so se lahko uresničile tisočletne sanje o lastni državi.

V kulturnem programu so nastopili baritonist Tone Habjan s harmonikarjem Nejcem Jemcem, učenki OŠ Cvetka Golarja in Tamburaška skupina Bisernica iz Reteč.

Kanalski Lom:

Krajevna organizacija ZB Kobarid nadaljuje obnavljanje in čiščenje spomenikov in njihove okolice v občini. Skrb za spomenike je stalna naloga organizacije in jo članstvo potrjuje vsako leto na občnem zboru, na katerem se določijo kraji in spomeniki, ki se bodo to leto obnovili. Pri tem spomenike in plošče tudi zaščitijo s posebnim premazom, ki odbija dež, in se tako dalj časa ohranjajo napisi na njih. Tako so bila v tem letu urejena spominska obeležja v Starem selu na pokopališču in pri krožišču, kjer je spomenik narodnemu heroju Marku Redelonghiju. S pomočjo Turističnega društva Drežnica je bila pred vasjo očiščena okolica spomenika, kjer se je posušilo veliko grmičev pušpana in ga bo na jesen znova treba posaditi.

Obnovili so tudi spomenik padlim borcem iz okolice Kanalskega Loma, ki od septembra 1981, ko je bil odkrit, še ni bil obnovljen in ga je zob časa precej načel. Poleg čiščenja spomenika in njegove zaščite je bilo treba sanirati pohodne plošče okrog spomenika. Na spomeniku so zapisana imena padlih borcev in žrtev fašizma iz vasi Tolminski in Kanalski Lom, Grudnice in Dolgi Laz – skupaj 35 imen.

Vojko HOBIČ

Poljana:

16-letni **Aljaž Gračner** iz Celja je dijak Srednje šole za gostinstvo in turizem v Celju, smer turistični tehnik. Kot sam pravi, je ponosen član Zveze mladih borcev za vrednote NOB Slovenije ter član Zveze borcev za vrednote NOB Celje. To mu res lahko verjamemo, ker ga na spominskih prireditvah srečujemo s slovensko trobojnico z rdečo peterokrako zvezdo. Kot vemo, je to bila uradna zastava Socialistične republike Slovenije v okviru SFR Jugoslavije, pred tem pa zastava na čelu slovenskih partizanskih enot v času druge svetovne vojne.

Da s slovensko trobojnico z zvezdo hodi na spominske prireditve, je spodbudil njegov obisk v Kumrovcu na dan mladosti leta 2008. Imel je prijatelja, ki so ga zelo zanimali obdobje obeh vojn in najdbe iz teh časov. Tudi Aljaž je začel brskati po spletu, opazoval je posnetke z raznih spominskih

prireditev v spomin padlim borcem NOB in ugotovil, da je bilo pred časom na teh prireditvah prisotnih mnogo zastav iz časa SFRJ, zdaj jih pa skorajda ni, razen zastav aktivnih društev. Aljaž pravi, da s svojo slovensko zastavo izkazuje svoje domoljubje. Z nošenjem zastave z rdečo zvezdo pa

izraža svobodo, tovarištvo, junaštvo, mir, bratstvo in enotnost med nekdanjimi republikami Jugoslavije ter s tem počasti spomin na vse, ki so za vse naštetu dali svoje življenje.

Letos smo ga srečali na Poljani (od tam je posnetek) in na Menini planini. Udeležiti se želi čim več prireditev in navdušiti čim več mladih za članstvo v organizaciji Mladih borcev za vrednote NOB Slovenije. Predvsem pa želi še naprej širiti pozitivno miselnost prejšnjega obdobja.

Besedilo in fotografija: Filip Matko Ficko

Kožbana:

Spominske slovesnosti v Kožbani 9. julija, na kateri so počastili spomin na veliko zborovanje v Brdih pred 73 leti, se je udeležilo približno 300 ljudi. Pozdravni nagovor je imel predsednik KO ZB Dobrovo Žarko Kodermac, slavnostni govornik pa je bil Matjaž Nemeč, poslanec in podpredsednik Državnega zbora.

V Kožbani v Goriških brdih je bilo 9. julija pred 73 leti najbolj množično zborovanje med NOB v Brdih. Udeležilo se ga je kar 3.000 ljudi, med njimi pa so bili tudi predstavniki treh zavezniških misij pri 9. korpusu NOV in partizanskih odredov Slovenije. Uvodno besedo na zborovanju je takrat imel predsednik okrožnega odbora Osvobodilne fronte **Edo Ferjančič - Taras**, sicer župnik na Kojškem. V imenu Pokrajinskega odbora OF je govoril Leopold Krese, v imenu Slovenske protifašistične ženske zveze pa Milena Lipušček - Planinka in v imenu italijanskih partizanov Giovanni Padovan - Vanni. Glavni govornik je bil Jože Srebrnič, predstavnik Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Pokrajinskega odbora OF za Primorsko. »Ta dan,« je začel svoj govor Jože Srebrnič, »me spominja na dneve našega odpora proti tiranski Avstriji, na dneve taborov, toda današnji dnevi so veliko bolj veličastni. Mnogo trpljenja je za nami, toda mnogo dalj smo že prišli z našo borbo.« V govoru je med drugim opozoril na napake, storjene po prvi svetovni vojni, in na to, da je Kraljevina Jugoslavija prodala našo Primorsko Italiji. Zborovanje sta varovala dva bataljona Briško-beneškega odreda, v širši okolici pa je bilo še več drugih partizanskih enot, tudi enote italijanske divizije Garibaldi Natisone.

V programu v spomin na ta dogodek so sodelovali kitaristka in pevka Marjetka Popovski, glasbena skupina Mlado srce pod vodstvom Karlija Zuljana in učenci OŠ Dobrovo. Moderator je bil letošnji gimnazijski maturant Dominik Rusjan. Ob koncu prireditve so bila podeljena priznanja dvema članicama odbora Briško-beneškega odreda, Ljubljanska sekcija, Ireni Prinčič in Miri Janjič, ter priznanje praporščaka Zdravku Krapežu iz KO ZB Kojško.

Miloš Lozič

Krvava Peč:

Končno je Društvu Zarja spominov Velike Lašče po zapletih uspelo v Krva-vi peči odkriti obeležje Johnu Denvirju. Spominska plošča na žalost zaradi nasprotovanja župana ni na najbolj primernem mestu, Domu veteranov, kjer je že spominska plošča partizanskim bojem z Italijani v drugi svetovni vojni, temveč na hiši št. 7.

Gre za poklon zavezniškemu vojaku, prostovoljcu, ki se je prišel iz daljne Nove Zelandije bojevat proti fašizmu in nacizmu v Evropo. Po spletu naključij je po drugem pobegu iz zloglasnega nemškega taborišča pri Mariboru

leta 1941 prišel med partizane Šerčerjeve brigade, postal tam borec in nato napredoval vse do komandanta II. bataljona. V težkih bitkah okoli Krvave Peči leta 1943 je bil težko ranjen, odpeljan je bil najprej na zdravljenje v Italijo in nato v svojo domovino.

Za svoj prispevek v boju proti nacizmu in fašizmu je bil po vojni nagrajen tudi z državnimi odlikovanji, ob deseti obletnici zmage leta 1955 pa je na

pravobilo ZZZB Slovenije obiskal svoje sotovariše iz vojnih časov. Slovesnega odkritja obeležja in koncerta partizanske in revolucionarne pesmi v izvedbi Marjetke Popovski se je udeležilo več kot sto ljudi. Slavnostni govornik je bil predsednik Društva Zarja spominov Velike Lašče Srečko Knafelc. V svojem nagovoru pa je predvsem poudaril, da je vojna veliko zlo, ki nikogar ne obide in v kateri nikoli ni zmagovalcev. Ob tej priložnosti so prebrali tudi sporočilo ambasadorke Nove Zelandije Nicole Roberton. Spominsko obeležje sta odkrila Julka Žibert in Srečko Knafelc.

Srečko Knafelc / foto: Jure Knafelc, Miloš Šonc

Lobnica:

V soboto 17. junija letos smo se na tretjem letnem pohodu visoko v zatrepu doline Lobnica, pod prepadnim skalovjem gorskega vrha Akle (1380 metrov nadmorske višine), znova spomnili ene od epopej partizanskega boja proti okupatorju, ki bo za večno ostala zapisana v narodovem zgodovinskem

spomenu. Pohoda na kraj, kjer je pred 73 leti delovala ilegalna partizanska tehnika »Jošt«, katero je od oktobra 1944 naprej vodil krajan Kokrice, Alojz Dežman - Branko, se je udeležilo dvajset pohodnikov, med njimi je bila najstarejša pohodnica stara 84 in najmlajši 46 let.

V pozdravnem nagovoru pri spominskem znamenju je predsednik Krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Kokrica Brane Virant pohodnikom v strnjениh besedah opisal delovanja partizanske tehnike »Jošt«. Njeno delovanje je potekalo v ostrih zimskih razmerah, ob vsestranskem pomanjkanju kadrov, hrane in tiskarskega materiala. Po uničenju bližnje ilegalne tehnike »Greiben« v dolini Kokre se je stanje še bolj zaostriilo. Pogoste hajke domo-

brancev iz postojanke v Tupaličah so pretrgale številne partizanske kurirske zveze ter v temeljih ogrozile tudi sistem oskrbe s hrano in tiskarskim materialom. Kljub temu je tehniki »Jošt« uspevalo izpolnjevati naloge vse do usodnega 13. januarja 1945, ko so tehniko zaradi domačega izdajalca obkolili domobranci. Vodjo tehnike Dežmana so ustrelili, v baraki pa so zajeli neoboroženo partizanko Angelco Šmid in tehniko zažgali.

Osrednji del spominske slovesnosti sta zaznamovala sinova padlega vodje tehnike Lojzeta Dežmana – Branka, in sicer Lojze Dežman ml. in Brane Dežman. Prvi je doživetvo opisal očetovo partizansko pot, drugi pa jo je sklenil z igranjem partizanskih pesmi na harmoniko.

Besedilo in foto: Damjan Renko

Pivka:

Fotografska razstava »Tu se je bojevalo 1914–1918!« se pridružuje nizu razstav s katerimi Park vojaške zgodovine obeležuje stoletnico prve svetovne vojne – vojne, ki je pustila za sabo nepregledne množice mrtvih, ranjenih in pohabljenih ter trajno spremenila podobo celih pokrajin kot tudi politično podobo pomembnega dela sveta. Z vstopom Italije v vojno je vojna vihra zajela tudi visokogorje – kraji miru, tihote, gorske idile so postali prizorišče enega najbolj grozovitih spopadov. Tihota prizorišč nekdanjih bitk, lokacij vojaških taborov, zapuščenih grobov in velikih vojaških pokopališč je pritegnila tudi avtorja nove razstave.

Fotograf Alessio Franconi prihaja iz Milana, kjer je že v otroštvu obiskoval tečaje mladinskega alpinističnega odseka. Strast do gora ga je kasneje vodila v plezanje na najvišje vrhove Alp. Zaključil je študij fotografije in ljubezen do fotografiranja povezal z gorništvom. Usmeril se je v popotniško, krajinsko in umetniško fotografijo. V fotografski razstavi »Tu se je bojevalo 1914–1918!« je v svoj objektiv ujel nekaj ikoničnih lokacij nekdanje frontne linije v prvi svetovni vojni med Jadranskim morjem in Dolomiti. Kot je ob odprtju razstave sam poudaril je razstavo pripravil v opomin nam vsem ter spomin na njegove sorodnike in vse padle v prvi svetovni vojni. Razstava se tako začne s fotografijo zgubljenih rok njegove stare mame, ki v rokah drži srebrno medaljo za hrabrost. Posthumno jo je prejel njen oče, ki je leta 1916 padel na Debeli Griži. Razstava bo na ogled do 30. septembra 2017.

S.A., Foto: Muzej vojaške zgodovine

**SVOBODNA
BESEDA**

www.svobodnabeseda.si

Nezacejlene rane za uničeno premoženje

(pismo predsedniku vlade)

Brez razlogov so nacisti in fašisti leta 1941 začeli drugo svetovno vojno ter povzročili milijonske žrtve in ogromno materialno škodo.

Krvavo nasilje napadalcev je bilo strašno in ga ni mogoče opisati brez doživetja, zato so se ljudje uprli, čeprav goloroki in nepripravljeni.

Italijanski fašisti so v maju in juniju leta 1941 zasedli tudi Belo krajino. Kdor se je uprl fašističnemu terorju, so ga ustrelili kot talca, njegovo družino pa so odpeljali v koncentracijska taborišča, kjer so številni umrli, stanovanjska in druga gospodarska poslopja pa so upornikom v celoti požgali. Enako so storili tudi vsem, ki so sodelovali s partizani.

Po končani drugi svetovni vojni smo na predlog zmagovitih zaveznikov povzročeno materialno premoženjsko škodo popisali in je še vedno shranjena v ustreznem arhivu. Ugotovili smo tudi, da je bila ta škoda z gotovimi zneski plačana, toda kam je izginil ta denar, prizadeti ne vemo nič in tudi dobili nismo nič.

Pisali smo vsem odgovornim in pristojnim v republiki, pa so do danes ostali še popolnoma gluhi. Pisali smo tudi skoraj v vse javne časopise, pa spet nič. Pripravljen je bil tudi predlog zakona o povračilu vojne škode (objavljen v časopisu Delo 5. oktobra 2010), vendar spet nič.

Poleg objave citiranega zakona je objavljena tudi fotografija zunanega ministra Karla Erjavca, predsednika Desusa, pa spet velik nič.

Dobili smo le odgovor, ki je bil v celoti negativen, in z izgovorom, da o tem lahko odloča le sodišče, kar je veliko sprenevedanje in navadno norčevanje iz prizadetih.

Naša samostojna država Slovenija je stara že 26 let, pa do danes vlada ni zahtevala od agresorskih držav prav nobene odškodnine, čeprav so nam to škodo v celoti storili fašisti in nacisti.

Ko je bil protest v Luki Koper z zastojem dela, so vam, predsednik vlade, postavili vprašanje, kdo da bo plačal škodo, ki bo s tem nastala in ste odgovorili, da bo škodo plačal tisti, ki jo je povzročil.

Za škodo, ki so nam jo med vojno storili nacistični in fašistični morilci, pa česa takega niste zahtevali. Zakaj tega še niste storili? Za povzročeno škodo se nam do danes še nihče ni niti opravičil.

Na tiskovni konferenci državnega zbora 11. julija 2016 pa je spoštovana poslanka Violeta Tomič tudi postavila vprašanje o plačilu premoženjske vojne škode.

Že 13. julija 2016 pa je o tem brez vsake obrazložitve glasoval državni zbor, bilo

je le 14 glasov ZA in kar 54 PROTI plačilu odškodnine. Prizadeti smo zaradi takega izida glasovanja zelo razočarani, saj je državni zbor odločil, da tisti, ki so nam uničili naše težko pridobljeno premoženje, niso nič krivi, kar je popolna javna sramota. To se pravi, da imajo tisti, ki so morebiti že plačali vojno škodo, to pravico zahtevati nazaj, seveda z vsemi stroški.

Resnica je le ena, da je zločinski okupator v Sloveniji med drugo svetovno vojno požgal kar 217 vasi zato, ker smo se bojevali proti okupatorju in podpirali narodnoosvobodilni boj, in na to smo in vedno bomo ponosni. Bojevali smo se na svoji zemlji proti krvoločnim okupatorjem, ki so nas hoteli pokončati in poteptati, in to bi še vedno storili, saj imamo pravico in dolžnost braniti svojo domovino in svobodo.

Če pa še komu ni jasno, kdo je kriv za vse povzročeno gorje v drugi svetovni vojni, je le eden resničen odgovor: kriv je tisti, ki je začel vojno, to pa sta nacizem in fašizem.

Zahtevamo opravičilo in vnovično razpravo v državnem zboru in sprejem zakona o premoženjski vojni škodi, ki je bil objavljen v časopisu Delo 5. oktobra 2010, v nasprotnem primeru sledi sodni postopek.

V imenu prizadetih:

Franc Kočever, Metlika, Zvone Planinc, Črnomelj, in Silvo Željko, Semič

Bliža se čas volitev

Z neverjetno hitrostjo se nam približujejo parlamentarne volitve. Kljub vsem pretresom v državi in na političnem parketu ter razumljivi veliki želji opozicije, da so volitve čim prej, se to ne bo zgodilo. Vsem skupaj je prelepo, da bi se prehitro razšli. Posamezni politiki in stranke že dajejo vse mogoče pobude in predloge, ki nas bodo pripeljale v blaginjo. No, vsaj tako obljublajo. Zdaj pa sem že toliko star, da poceni obljubam od znižanja davkov do višjih plač in pokojnin ne verjamem več. Prvih 25 let sem še verjel in nasedal obljubam, naslednjih nič več. Pa začnimo z davki. Že skoraj pol stoletja si v svoj dnevnik pišem vsakodnevne pomembne dogodke. Kar napišem, ni nič izmišljenega. Izhajam samo in zgolj iz dejstev in resnice. Slednja mi je nad vsem. Ali se spomnite, kdaj smo dobili višji DDV? Tega smo dobili takoj za kazen od vlade, ko je padel davek na nepremičnine, ki je bil nedodelan in krivičen. Priznam, da je bilo rečeno, da samo začasno. Istočasno so se povišale tudi cene na loteriji, ki polnijo nenasitno državno blagajno. Podražil se je tudi sklad stavbnih zemljišč, iz katerega se financirajo občine. Nepovezani poslanec Andrej Čuš, ki je bil nekoč velik kritik predsednice ta-

kratne vlade Alenke Bratušek, si zdaj na vse mogoče načine prizadeva davek znižati z 22 odstotkov. V tem delu ga odločno podpiram, vendar sem bojim, da skupaj z Alenko Bratušek po naslednjih volitvah od znotraj ne bosta več videla DZ. Razen če ne presedlata konja kot številni drugi. Ampak to je že druga zgodba. Višje plače, višje pokojnine, regres za vse upokojujence, več otrok, naborniški sistem, ustvariti razmere za konkurenčno gospodarstvo – o vsem razen o naborništvu poslušamo že 25 let. Slovenijo ste nesramno močno zadolžili, razprodali tujcem toliko nam Slovincem pomembnih virov, da te kap! Nobene stranke še ni na vidiku, ki bo imela v svojem programu vrnitev vsega pokradenega premoženja. Začeni od leta 1991 s preprodajo orožja, do prodaje neštetihih dobrih podjetij za mizerno nizko ceno, do spornih svetovalnih pogodb, kjer se izgubijo veliki denarji, do visokih provizij, do finančnih oaz. Potem bomo lahko izpolnili obljube. Poskrbeti, da bodo naslednje volitve legalne, legitimne, poštene in ne vem kaj še vse. No, tega si nisem izmislil jaz. To poslušamo že tretje leto od stranke SDS. Za izid zadnjih volitev je baje kriva afera Patria. Poznamo sklepe kar vseh sodišč po lestvici navzdol, da se oprostijo, da zadeva zastara itd. Do tod vse lepo in prav. Hudiča, kaj pa delata potem še v zaporu slikar Cekuta in brigadir Zupan? Tega pa ne razumem. Pa da se vrnem še na nepremičninski davek, ki naj bi slej ko prej začel veljati. Baje smo edina država v EU, ki tega davka še nima. Smo tudi edina država v EU poleg Hrvatov, ki povečuje kolaborante iz časa druge svetovne vojne. Za to glede omenjenega davka nam ni treba zardevati pred EU. Je pa v tej zadevi zanimivo nekaj, kako si prizadeva RKC pri nas, da ji tega davka ne bi bilo treba plačevati, ker ga tudi v drugih državah EU ne. Tega si nisem izmislil jaz, vse to namreč piše v tedniku Družina, izdanem 14. februarja 2016. Sveti sedež se briga zgolj zase, za svoje ovčice mu je pa prav malo mar. Pred časom sem v medijih zasledil tudi meni zanimivo pobudo, da bi stranki SD in DeSUS v svojih vrstah radi videli Zorana Jankovića. Njegov spomin in njegov ego verjetno nista na tako nizki ravni, da ne bi pozabil takratne visoke volilne udeležbe in dejanja ob zmagi stranke Pozitivna Slovenija, ki jo je vodil, in pozneje ob konstituiranju vlade, ko ga je prav DeSUS s Karlom Erjavcem na čelu izigral oziroma pokazal hrbet in vstopil v Janševo vlado, ki nam je z zloglasnim Zakonom o urejanju javnih financ takoj odvzela ogromno pravic in denarja, tega Cerarjeva vlada postopno vrača. In če bi kdo lahko združil ta trenutek levico, je to brez kakršnega koli dvoma prav Zoran Janković.

Srečko Križanec, Štore

Darinka Graunar

27. aprila 2017 je odšla najina mama Darinka Graunar, rojena Boškin, borka OF za svobodno Primorsko in neustrašna partizanka. Od nje smo se na pokopališču v Podsobotinu v Goriških brdih poslovili sorodniki, prijatelji in znanci. Ob prisotnosti partizanskih praporjev in s pesmimi Soči, Lastovki v slovo, Smrt v Brdih in Vstajenje Primorske smo žaro položili k njenemu možu Rihardu, polkovniku JLA, po rodu iz Števerjana v Brdih.

Darinka se je rodila 4. septembra 1924 v zavedni slovenski družini Marije in Petra Boškina v Pevmi pri Gorici. S starejšo sestro Cvetko in mlajšo Lidijo je odraščala v času fašistične diktature. Že pred razpadom Italije je delala za partizane. V partizansko tiskarno v Renčah je iz Gorice nosila papir in druge pripomočke za tiskanje. Pri njenem protifašističnem boju jo je podpirala vsa družina. Ko je takoj po 8. septembru 1943 odšla v partizane, je bila vključena v VOS (varnostno-obveščevalno službo) za severno Primorsko.

Junija leta 1944 je dobila nalogo, da se skupaj z Danilom Fajglom, partizanom iz Pevme, in še eno partizanko iz bližine Sežane prebije skozi nemško in zavezniško fronto do

Rima. Na poti so nepričakovano naleteli na težave z italijanskimi partizani, ki so jih zajeli, saj jim niso smeli povedati, kdo so.

V Rimu se je trojka srečala z Edom Brajnikom - Štefanom, ki je bil vodja misije partizanov NOV Slovenije v Rimu. Darinka je po mesecu

dni bivanja v Rimu dobila nalogo, da gre v Bari, in od tam jo je ameriški bombnik odpeljal na osvobodeno ozemlje v Beli krajini. Decembra leta 1944 je bila na pogrebu Franca Rozmana - Staneta. Po kurirskih poteh se je s skupino partizanov vrnila na Primorsko. Pot je bila težka in naporna, tudi nevarna, ker so bila nekatera ozemlja minirana. V bližini Postojne je nekdo stopil na mino in eden od drobcev se je zaril v Darinkin nahrbtnik, kjer ga je zaustavila partizanska pesmarica. Razcefrano pesmarico, ki ji je rešila življenje, in drobec mine je vseskozi hranila.

Po izgubi Gorice po vojni je Darinka leta 1947 prišla v Jugoslavijo, v Ljubljano. Dobila je službo administratorke v Domu invalidne mladine v Kamniku. Takrat je srečala Riharda, borca Briško-beneškega odreda, ki je v Ljubljani obiskoval vojaško šolo. Poročila sta se v Solkanu, rodili sta se jima hčeri Metka in Mojca. Družina se je selila po Sloveniji in Hrvaškem. Leta 1969 je Rihard dobil prekomando v Ljubljano, tako se je družina na veliko Darinkino veselje preselila v to mesto.

Zadnja tri leta je vztrajna in močna, tako kot v mladosti, živela v domu starejših v Notranjih Goricah.

hčeri Metka in Mojca

Jože Berce

Na začetku junija nas je po dolgi in težki bolezni v 92. letu starosti zapustil dolgoletni predsednik in častni predsednik mariborskega Združenja borcev za vrednote NOB, general Jože Berce. Izgubili smo velikega človeka, prijatelja, tovariša, predvsem pa domoljuba, borca za pravičnost, poštenje in vredno-

te NOB, v katerem je skoraj polni dve leti aktivno sodeloval.

Jožetova življenjska pot se je začela 12. februarja leta 1926 v Selcah pri Škofji Loki. Pri enajstih letih je izgubil očeta in kot najstarejši med štirimi sinovi je bil v veliko oporo materi pri skrbi za družino. Po končani osnovni šoli se je odločil za kovaški poklic. Že kot otrok in vajenec je spoznal vso grenkobo revščine in pomanjkanja ter ponigliavost režima, ki mu je bilo malo mar za malega človeka. Zato se mu čez nekaj let ob genocidnih raznarodovalnih ukrepih nacističnega okupatorja proti Slovencem kljub samo 17 letom ni bilo težko odločiti za odhod v partizane. Drugi Škofjeloški četi se je pridružil 1. junija 1943. Po kapitulaciji Italije se je njegova četa vključila v Vojkovo brigado, kjer je bil najprej štabni kurir, nato pa

so ga poslali na vojaški tečaj v Cerkljo. Pozneje je napredoval do pomočnika političnega komisarja v jurišnem bataljonu 31. divizije. Od marca leta 1945 do konca vojne, ki ga je kot partizan Rudi dočakal s činom poročnika, je bil politični komisar Vojkove brigade.

Dragocene partizanske izkušnje so ob koncu vojne spodbudile njegovo odločitev, da postane poklicni vojak. Prvo vojaško šolanje je končal v Sarajevu, nato je precej časa služboval v Beogradu, kjer je leta 1966 končal višjo vojaško akademijo kopenske vojske. Opravljal je poveljniške naloge v različnih garnizijah, nazadnje se je z družino ustalil v Mariboru. Bil je poveljnik obmejnih enot ob severni meji od Lendave do Kamniških Alp. S svojimi vojaki je pozorno skrbel za tisto severno mejo, ki jo je po prvi svetovni vojni zakoličil general Rudolf Maister. Jožetovi graničarji so veliko pomagali ljudem ob meji.

Nazadnje je bil Jože Berce poveljnik mariborske garnizije, ta je pod njegovim vodstvom živela z mestom in mu pomagala. Vojaško kariero je končal leta 1982 s činom generalmajorja. Med osamosvojitveno vojno leta 1991 je kot nekdanja vplivna in spoštovana vojaška osebnost odločilno pripomogel, da JLA v Mariboru ni uresničila svojih groženj.

Kmalu po upokojitvi je Jože Berce postal predsednik Zveze slovenskih častnikov v Mariboru, sredi marca leta 1986 pa je prevzel vodenje mariborske borčevske organizacije in ji ostal zvest do svoje smrti. S svojim poštenim, tovariškim, predvsem pa preudarnim in preprostim človeškim odnosom do ljudi, sotovarišev in nalog, ki jih je opravljal, je postal vzor človeka, ki mu ni odveč nobena žrtev za skupno dobro in blaginjo ljudi.

dr. Marjan Žnidarič

Anton Velikonja

Pred 70 leti je bila Primorska v velikem pričakovanju priključitve k matični domovini in mladinci, med katerimi je bil tudi Tone, so se na ta dogodek zavzeto pripravljali. Na zborovanju na Lijaku septembra leta 1947 so presenetili z velikim transparentom s sliko Sabotina in predorom pod njim, ki naj bi povezoval Goriška brda s preostalim delom Primorske. Nedolgo zatem je bil Tone dijak srednje gradbene šole v Ljubljani. Pozneje je ob delu končal tudi višjo šolo za organizacijo dela v Kranju.

Tone je največji del svojega življenja namenil uresničitvi načrtov za razvoj vodovodnega omrežja na Goriškem. Svojo

delovno vneto je udejanjal z objekti, ki jih je nastajajoče mesto Nova Gorica nujno potrebovalo: vodovode in vodoskrbne objekte. V Goriških vodovodih je bil zaposlen 34 let. Njegovemu delu in zavzetosti gre pripisati zgraditev novega črpališča in vodarne na Mrzleku, vodovodov Čepovan–Lokve–Trnovo, Brdice–Kožbana in drugih. Njegovi viziji gre zasluga, da ima goriška vodarna dovolj vode, da z njo lahko oskrbuje tudi del italijanske Gorice. Kot član mešane italijansko-slovenske komisije je sodeloval pri pripravi ustreznega meddržavnega sporazuma.

Rojen v Čepovanu je ohranjal stike s svojimi sokrajinami tako, da je bil marljiv član lovske družine Planota in nato lovske družine Grgar, v kateri je bil dolga leta tudi funkcionar. Lovska družina se mu je za vse, kar je storil za lovstvo, oddolžila s podelitvijo naziva častni član.

Anton Velikonja je bil udeleženec NOB. Rojen 11. decembra 1930 je bil za borca partizana še premlad, a je bil zato v času goriške fronte septembra leta 1943 kurir. Potem je ostal med aktivisti NOB do konca vojne. V Območno združenje borcev za vrednote NOB se je vključil leta 2003. Kmalu je postal član izvršilnega odbora OZB Nova Gorica in predsednik mestne koordinacije ZB Nova Gorica. Dolga leta je

vodil komisijo za priznanja pri OZB Nova Gorica, bil pa je tudi član komisije za priznanja pri ZZB Slovenije. Kot predsednik mestne koordinacije ZB Nova Gorica je veliko svojega časa namenil negovanju prijateljskih srečanj z italijanskimi partizani in člani ANPI - VZPI v San Vendemianu, pripra-

vi slovesnosti v spomin na ženski zapor na Kostanjevici in proslavi v spomin narodnemu heroju Sergeju Mašeri v Novi Gorici. Bil je med ustanovnimi člani Društva prijateljstva Slovenije in Azerbajdžana, njegovemu prizadevnemu delu pa gre zasluga, da je bila na novo urejena grobnica narodnega heroja Mihajla na pokopališču v Čepovanu.

Anton Velikonja je bil priljubljen član borčevske organizacije. Pogrešali bomo njegove preudarne besede in izkušnost, pogrešali bomo njegovo tovarištvo in pripravljenost za delo. Pogrešali bomo našega Toneta. Za zasluge pri delu Območne organizacije ZB Nova Gorica smo se mu oddolžili z Vojkovo plaketo, dobil pa je tudi zlato plaketo ZZB Slovenije.

Miloš Lozić

Albina Rebolj

V Ljubljani smo se poslovili od aktivistke OF, partizanke, skrbne matere, babice in sodelavke Albine Rebolj. Življenjska pot tovarišice Albine je bila težka in burna. Bila je skromna in nikoli ni rada govorila o sebi. Že njeno mladost je zaznamovala vojna in še ne 16-letna je sodelovala z Osvobodilno fronto že od začetka okupacije.

Rodila se je 24. maja 1925. leta na Klancu pri Kranju v ugledni meščanski družini kot drugi otrok očetu Ignacu Šumiju, črkostavcu, in mami Albini Varl, železničarski uradnici. Osnovno šolo je končala v Kranju. Starši so jo tako kot starejšega brata Naceta vpisali na kranjsko državno gimnazijo. Že nekaj dni po prejemu spričevala za uspešno končani 5. letnik in v pričakovanju počitnic pa je vojna povsem spreminila njeno življenje.

Kranj so zasedli Italijani in pozneje Nemci. V poslopje gimnazije so namestili nemške ranjence in Albinino šolanje je bilo prekinjeno. Nemški okupatorji so ji že septembra 1941 odredili delo v tovarni v Kranju, kjer so izdelovali dele za vojaška letala. Takoj se je povezala z odborom Osvobodilne fronte, kjer je delal že njen starejši brat in tudi oče. Naučiti se je morala nemščine in pisanja na pisalni stroj, delala je v glavni pisarni, tako da je prihajala v stik z zaupnimi podatki in jih pošiljala terenskemu odboru OF. Njeno delo za OF je ostalo Nemcem skrito tudi po izdaji in aretaciji brata Naceta, ki so ga Nemci jeseni 1941 zaprli in poslali v koncentracijsko taborišče v Dachau.

Albina je želela v partizane, vendar ji terenski odbor OF

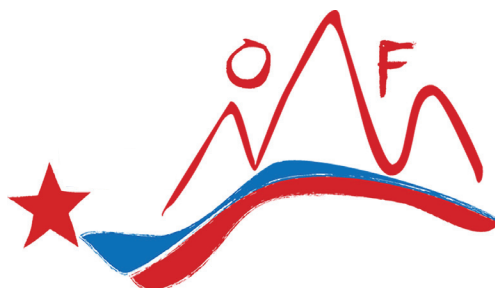
tega ni dovolil, saj je bilo njeno obveščevalno delo v tovarni pomembnejše. Prišlo je do izdaje celotne organizacije OF. Bila je pravočasno obveščena in s sodelavko sta še isti dan, 27. aprila 1944, kar iz dela v tovarni pobegnili v partizane.

Vključili so jo v Gorenjski odred, kjer je bila v 3. bataljonu odgovorna za korespondenco. Avgusta leta 1944 je bil njen bataljon vključen v Vojkovo brigado. Premeščena je bila v štab IX. korpusa. Spomladi 1945 je skupaj z enoto nadaljevala proti Primorski, kjer so po hudih bitkah 1. maja z drugimi enotami osvobodili Trst in za nekaj dni prehiteli zaveznike. Tu je dočkala kapitulacijo Nemčije in tako želeno svobodo. Ker so jo v štabu potrebovali, je bila v vojski še dolgih 7 mesecev, vse do novembra 1945, ko so jo demobilizirali. Zadržali so jo v Trstu, kjer je delala v časopisni hiši Primorski dnevnik in nato na Pokrajinskem Narodno osvobodilnem odboru do februarja 1947, ko so jo premestili v Ljubljano na Direkcijo usnjarske industrije.

V Trstu se je spoznala z Dušanom Reboljem, partizanom in spomeničarjem 41, in se z njim poročila aprila 1947. Z možem je odšla v Beograd, delala je v Centralnem komiteju Komunistične partije Jugoslavije. Tu sta si ustvarila nov dom in družina se je kmalu povečala z rojstvom sina Dušana in hčere Zorice. Leta 1953 so moža Dušana premestili v Slovenijo. Leta 1958 se je družina spet preselila v Beograd, Albina pa se je zaposlila v kabinetu takratnega podpredsednika vlade SFRJ, Edvarda Kardelja. Leta 1971 so se dokončno vrnili v Slovenijo. Vse do svoje upokojitve leta 1980 je bila Albina zaposlena v knjižnici Skupščine Slovenije.

Ves čas je bila aktivna članica Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana-Bežigrad – KO »Urška Zatler«.

Julka Žibert, podpredsednica Mestne organizacije ZZB za vrednote NOB Ljubljana

Priporočila za oblikovanje zgodovinskega spomina na NOB Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport

Spoštovana dr. Maja Makovec Brenčič,
ministrica

Učenec devetega razreda OŠ Majde Vrhovnik v Ljubljani (Matic Debeljak) je v raziskovalni nalogi (v kateri je sodelovalo 85 učencev OŠ M. Vrhovnik in 61 učencev OŠ Poljane nad Škofjo Loko) ugotovil, »da ima polovica anketiranih učencev napačno predstavo, kakšne vrste odpor je bil NOB, saj menijo, da je bil NOB mirovniško gibanje ali pa profesionalna vojaška sila.« Odkril je tudi, da »učenci zadnjih razredov osnovne šole ne kažejo zanimanja, da bi se s tem obdobjem zgodovine podrobneje seznanili«, kar pripisuje tudi »premajnemu številu ur, ki jih v osnovni šoli posvetijo poznavanju NOB. ...samo pet šolskih ur v vseh letih osnovne šole.«

Ta ocena dopolnjuje spoznanja, ki jih omogočajo raziskave Slovenskega javnega mnenja od začetka devetdesetih let 20. stoletja do 2013: nevednost o temeljnih značilnostih NOB v času druge svetovne vojne se pri mladih (starih do 30 let) povečuje. Tako se krči zgodovinski spomin na čas druge svetovne vojne, ko je bil cilj vseh okupatorjev iztrebljenje slovenske narodne skupnosti.

Teh nekaj uvodnih podatkov brez dvoma upravičuje potrebo po ustrežnejšem in celovitejšem obravnavanju slovenskega NOB zlasti v splošnem osnovnošolskem izobraževanju. Na to potrebo je ZZB za vrednote NOB opozarjala pristojno ministrstvo že pred leti in tudi ponudila konkretne predloge vključevanja te tematike v vzgojni in izobraževalni proces.

Prepričani smo, da je za celovito seznanjanje učenk in učencev z vlogo OF in NOB (v ključno z dejavnostmi, ki so bile edinstvene v tedanji okupirani Evropi, npr. na humanitarnem zdravstvenem, kulturnem področju, itd.) na Slovenskem v prvi vrsti odgovorno ustrezno ministrstvo. Vsaka družbena skupnost, ki je šla skozi podoben proces preživetja, zna z ustreznimi (državnimi) ukrepi varovati spomin na konstitutivna dogajanja.

Zato vas, spoštovana ministrica za šolstvo, dr. Maja Makovec Brenčič prosimo, da v skladu s svojimi pristojnostmi priporočite tako pristojnim enotam znotraj MIŠŠ kot (morebiti neposredno) vod-

stvom šol, da izberejo tiste pristope, s katerimi bi v učencih povečali znanje o dogajanjih v času druge svetovne vojne, ko se je slovenski narod oblikoval kot državotvorna nacija in ustvaril svojo državo.

Prosimo vas, da vodstvo šol spodbudite k povezovanju z združenji borcev za vrednote NOB Slovenije, ki delujejo na območjih šol. Naši člani vam bodo pri seznanjanju otrok z zgodovino NOB in spoznavanju spominskih obeležij NOB z veseljem pomagali.

V pričakovanju razumevajočega sprejema naše prošnje s spoštovanjem,

Številka: 65-17/17
Ljubljana, 11.7.2017

dr. Tit Turnšek
predsednik ZZB NOB Slovenije

Veteranski pohod za mir

Tudi letos bomo organizirali veteranski pohod za mir v Ljubljani!

Na pobudo Svetovne veteranske federacije (SVF) bodo tudi letos v glavnih mestih držav, katerih organizacije vojnih veteranov so članice SVF, 21. septembra pripravili pohod za mir.

Organizatorji pohoda za mir v Sloveniji bomo predstavniki štirih članic SVF, Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije (ZZB NOB), Zveza društev vojnih invalidov Slovenije (ZDVIS), Zveza veteranov vojne za Slovenijo (ZVVS) in Zveza policijskih veteranskih društev Sever (ZPVD Sever), pridružili pa se bodo tudi MNZ/Policija in MORS/Slovenska vojska.

Osrednji sporočili svetovnega dneva miru sta izkaz spoštovanja do padlih v vojnah ter prizadevanje za mir in nenasilje. Zato pozivamo vsa združenja, da se 21. septembra 2017 udeležite pohoda za mir, ki bo potekal v Ljubljani. Podrobnejše informacije o dogodku boste še prejeli.

Aljaž Verhovnik, generalni sekretar
ZZB NOB Slovenije

Vpogled v dokumentacijo prejemnikov sredstev iz naslova javnega razpisa MORS za sofinanciranje dejavnosti društev ali zvez, ki delujejo v javnem interesu na področju vojnih veteranov za leto 2017

2. del

V majski številki smo vas obvestili, da je Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve (VSO) pri Ministrstvu za obrambo (MORS) zahtevalo vpogled v dokumentacijo ZZB NOB Slovenije (ZZB), na podlagi katere smo v letu 2017 prejeli sredstva iz naslova javnega razpisa MORS za sofinanciranje dejavnosti društev ali zvez, ki delujejo v javnem interesu na področju vojnih veteranov. Seznanili smo vas z vsebino našega nestrinjanja z vpogledom VSO, ki smo ga poslali pristojnim na MORS.

Na podlagi tega smo pri ZZB od MORS 26. maja 2017 prejeli odločbo, s katero je MORS ugodil VSO vpogled v našo dokumentacijo. Pri obrazložitvi odločitve pa se MORS sploh ni opredelil do naših pomislov, ki smo jih na podlagi zakonskih določb navajali kot dejstva, zakaj nasprotujemo vpogledu VSO v našo dokumentacijo. Zaradi tega se je ZZB na odločbo MORS pritožil informacijski pooblaščenki Mojci Prelesnik.

Znova smo navedli vse razloge za nasprotovanje vpogleda VSO v našo dokumentacijo, kot so očitna zloraba pravic do dostopa informacij javnega značaja, varovanje osebnih podatkov in kršitve zaupnosti davčne tajnosti.

Informacijska pooblaščenka je o zadevi odločila 30. junija 2017. V odločbi je odločila, da se naši pritožbi delno ugodi. V bistvenem vsebinskem smislu je informacijska pooblaščenka omogočila VSO, da preko MORS vpogleda v našo dokumentacijo. To je argumentirala z dejstvom, da so podatki, na podlagi katerih se ZZB dodelijo sredstva iz državnega proračuna, javni. Je pa informacijska pooblaščenka ugodila naši pritožbi pri

navajanju finančnega načrta, kjer mora MORS prekriati podatke o naših predvidenih prihodkih v letu 2017, razen proračunskih prihodkov.

Zoper odločbo informacijske pooblaščenke pritožba ni mogoča. Lahko pa se sproži upravni spor, za katerega pa se ZZB ni odločila. Zato postopek z naše strani na tem mestu končujemo. Predvidevamo pa, da je mogoče od VSO na podlagi vpogleda v našo dokumentacijo v prihodnjih mesecih pričakovati razne manipulacije z javnimi podatki o ZZB. V primeru, da se bo to zgodilo, se bomo v ZZB na to tudi odzvali.

Aljaž Verhovnik, generalni sekretar
ZZB NOB Slovenije

AKTIVNOSTI DELOVNIH TELES IN ORGANOV ZVEZE OD 1. 7. DO 31. 7. 2017

1. Predsedstvo

- 4. 7.** Poročilo o uresničevanju sklepov in potrditev zapisnika prejšnje seje; Informacija s seje Glavnega odbora ZZB NOB Slovenije; Sklep o dodelitvi zlatih plaket najboljšim krajevnim organizacijam ZB; Finančne zadeve; Sodelovanje na Festivalu za tretje življenjsko obdobje; Informacija o Slovenski partizanski poti; Informacija o predlogu Zakona o nevladnih organizacijah in predlogih sprememb in dopolnitev Pravilnika o merilih za sofinanciranje dejavnosti društev ali zvez vojnih veterancev; Druga medsebojna obvestila in dogovori.

Člani predsedstva so se udeležili:

- 1. 7.** spominske slovesnosti ob 72. obletnici legendarnega preboja iz sovražnikovega obroča in 75. obletnici prihoda II. grupe odredov na Štajersko na Menini planini;
- 1. 7.** vsakoletne prireditve borcev, mladine in občanov Kočevske in drugih v spomin na tragične dogodke v italijanski ofenzivi v Taborski steni;
- 2. 7.** tovariškega srečanja ob dnevu borca na Srminu;
- 2. 7.** prireditve ob 25. obletnici ustanovitve Društva za vzdrževanje partizanskih grobišč v Kočevskem Rogu na Pogorelcu;
- 7. 7.** sestanka na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti glede napisa na spomeniku žrtvam vojn v Ljubljani;
- 8. 7.** 32. zaključne prireditve pohoda veteranskih organizacij na Triglav na Rudnem polju na Pokljuki;
- 10. 7.** prireditve ob dnevu Črne Gore v Ljubljani;
- 11. 7.** spominske prireditve ob organiziranem odhodu občanov Izole v partizane;
- 13. 7.** prireditve ob francoskem državnem prazniku v Ljubljani;
- 18. 7.** delovnega sestanka članic KODVOS-a na Ministrstvu za obrambo v Ljubljani.

2. Kolegij predsednika

Vsak torek razen prvega v mesecu

NE PREZRITE

Na voljo je še nekaj izvodov knjige Zlomljena krila s podnaslovom Reševanje zavezniških letalcev na slovenskem med drugo svetovno vojno. To je dolga zgodba o 237 zavezniških letalih in letalcih, ki so bili sestreljeni in so pristali na slovenskih tleh oziroma obmejnih ozemljih. Letalce so reševali domoljubi in partizani ter jih vodili na osvobojeno ozemlje v Belo krajino. Knjiga na 632 straneh je v velikem formatu (24 x 32 cm), na kakovostnem papirju, opremljena z vrsto dokumentarnih fotografij, zemljevidom ameriškega letalca in kazalom osebnih imen.

REDNA CENA: 75,00 EUR

Akcijska cena: 20,00 EUR*

Stroški pošiljanja po pošti: 4,6 EUR

Vaša naročila sprejemamo na tel. št. 01 434 44 45 ali po e-pošti: romana.jemec@zzb-nob.si.

Aljaž Verhovnik

generalni sekretar ZZB NOB Slovenije, na slovesnosti v Kopru – dan borca, 2. julija 2017

»Primorska je bila kljub razkosanosti ozemlja, kjer so zgodovinsko živeli Slovenci, pomemben del slovenskega odporniškega gibanja. Fašizem je po teh območjih pričel sejati smrt že mnogo prej kot nacizem. Zato so Primorci še posebej odločno podpirali partizansko gibanje z željo, da bodo priključeni k matični domovini. V duhu odločanja državnih meja med Primorsko in Jugoslavijo, ne moremo mimo tega, da ne bi komentiral odločitve arbitražnega sodišča o meji med Slovenijo in Hrvaško. Pri tem je zanimivo, da so bile slovenske meje zgodovinsko gledano v večini primerov določene na podlagi dogovorov vojaških velešil. Prav vse slovenske državne meje so bile določene po tem, ko je naše območje prizadela vojna. Našo zahodno mejo so določili Osimski sporazumi med Italijo in Jugoslavijo, med tem ko je severno mejo določila Saintgermanska mirovna pogodba med Avstrijo in predstavniki Antante že po 1. svetovni vojni. Ta se kljub prizadevanjem osvobodilnega gibanja in uspešnim akcijam partizanov tudi po koncu 2. svetovne vojne ni premaknila na zeleno etično slovensko-avstrijsko mejo. Mejo med našim in Madžarskim ozemljem je prav tako začrtala mirovna pogodba v Trianonu, ki je tudi edina mirovna pogodba, ki je Slovincem prinesla nekaj ozemlja, saj je Prekmurje na podlagi te pogodbe pripadlo tedanji Kraljevini SHS.

Tudi rezultat odločitve o meji s Hrvaško je posledica vojne iz leta 1991, s katero si je Slovenija priborila neodvisnost in samostojnost. 26 let je bilo potrebnih za dogovor o meji. Pri tem seveda ni šlo brez nepotrebnih incidentov ter zaostrovanja odnosov med državama. Vsebinska odločitve o meji je takšna kot je. O njej lahko razpravljamo, izražamo svoje strinjanje ali ne, sodbo pa bosta državi morali spoštovati. Pri tem bode v oči enostranska odločitev Hrvaške, da te odločitve ne bo spoštovala. Takšna dejanja so zaskrbiljujoča, saj lahko vsaka meddržavna trenja po nepotrebnem prinesejo hude posledice in grozodejstva. Zato upam, da smo se iz zgodovine naučili dovolj, da si nasilja več ne želimo.«

Milan Kučan

prvi predsednik Slovenije, ob obletnici bitke na Menini planini, Menina, 1. julija 2017

»Za Slovence ni nobenega dvoma, na kateri strani smo bili v velikem svetovnem spopadu. Kot tudi ni dvomov, da je del Slovencev v času, ko je bila za narodovo preživetje in svobodo potrebna odločitev za boj in odpor, žal sodeloval z okupatorjem.

Vse to je naša preteklost, naša zgodovina. Sprijazniti se moramo z njo in jo sprejeti za svojo, takšno, kakršna je bila, v dobrem in slabem. Spraviti se s svojo preteklostjo, to znajo zreli narodi, ki ne dovolijo, da bi preteklost obremenjevala sedanjost in skupno delovanje za prihodnost. To je smisel sprave. O njej se pri nas veliko govori.

A če bi razumeli pravi smisel sprave, potem bi bilo odveč spraševanje, kako smo lahko odpustili Nemcem in Italijanom, ne moremo pa si odpustiti naših medsebojnih medvojnih ravnanj.

Razumeli bi, da nismo odpustili nacistični Nemčiji in fašistični Italiji, ki sta pri nas počeli najhujša grozodejstva. Odpustili smo povojnima demokratični Nemčiji in demokratični Italiji, ki sta zmogli jasen odmik od zločinskih režimov in tudi obsodbo dejanj, ki so moralno poškodovali njuna naroda. V samostojni Sloveniji na takšno jasno opredelitev do sodelovanja s temi režimi še čakamo. Do zdaj se je sodelovanje z njimi predvsem opravičevalo.

Znati moramo živeti tudi s tem. Z vsem, kar se nam je dogajalo po okupaciji in razkosanju, z odporom, kolaboracijo, z zločini med vojno in po njej, s strahotami vojne. Vojna je strašna stvar. V vrtincu njenih strahot odločitve za človeka nikoli niso preproste in lahke. Lahko se jih razume, lahko se jih obžaluje, lahko se in mora se žalovati za mrtvimi. Že ena sama žrtev je preveč. V majhnem narodu, kot je naš, je toliko bolj boleča.

A je vojna tudi nauk. Nam Slovincem nauk ponujata dve vojni: tista, ki so nam jo vsilili okupatorji, in tista, ki nam jo je z agresijo vsilila JLA. Nauk je jasen. Svoboda ni podarjena. Nikoli. Sovražnik ti je ne podari. Za svobodo se je treba bojevati in si jo priloževati ne glede na ceno, ki jo je treba plačati. Svobodo je treba znati tudi varovati in vedno znova dokazovati, da si je vreden. To je zdaj, ko jo imamo, naša dolžnost. In odgovornost do tistih, ki so nam jo priborili.«

Violeta Tomič

poslanka Državnega zbora R Slovenije, pri Peršmanu v Podpeci/Železna Kapla, 25. junija 2017

»Zgodovinski revizionizem in obsojanje partizanskega boja in vrednot NOB sta žal postala del slovenske državne politike, ne le desne, ampak žal tudi tako imenovane sredinske. Evropa, ki je nastala na temelju protifašizma, tudi s pomočjo slovenskih in koroških partizanov, zdaj odobrava neofašistična gibanja, tolerira jih celo v svojih parlamentih. Danes enačijo napadalce in napadene, borce in izdajalce, zavedene in zavedne.

Tudi v šolski sistem se je od osamosvojitve dalje zavlekla ideologija, tako danes otroci ne vedo več, kakšno veliko nalogo so opravili partizani.

Ob 70. obletnici zmage nad fašizmom naša država ni poslala svoje delegacije na veliko proslavo 9. maja v Moskvi. Še več. Zelo pomisljivo je, da naša država ni podpisala deklaracije OZN proti fašizmu in nacizmu. In še več. V državnem zboru redno obravnavamo tako imenovano »Deklaracijo o evropski zavesti in totalitarizmu«, ki nam jo vsiljuje skrajna desnica. Ta deklaracija enači fašizem, nacizem in komunizem, pri čemer jim gre le za demoniziranje zadnjega. V takšen zgodovinski revizionizem ne smemo nikoli privoliti.

Reke beguncev, ki se valijo skozi Slovenijo in Avstrijo in ki že nekaj let prihajajo v Evropo zaradi oboroženih spopadov in gospodarskih stisk, so eden od obrazov svetovne vojne, ki jo bije novi fašizem.

Drugi je gospodarska vojna. Namesto okupacijskih vojakov, proti katerim smo se znali bojevati, vodijo prisvajanje naravnih virov, plodne zemlje, vodnih virov, semenskega materiala in drugih skupnostnih dobrin, korporacije, kot so Monsanto in podobne.

Morda najpomembnejši obraz novega fašizma pa je prisila, da se suverene države zavežejo tako imenovani politiki varčevanja. Neizvoljeni, od mednarodnega kapitala postavljeni uradniki zahtevajo skrajno zmanjševanje izdatkov za javne službe in skupne dobrine. Nalagajo razprodajo državne lastnine po sramotno nizkih cenah.«

Vsi govori so v celoti objavljeni na spletni strani
www.svobodanabeseda.si

Tone Partljič

pisatelj, dramatik in politik, *na 32. zaključni prireditvi »Pohod na Triglav 2017«, 8. julija 2017*

»Dragi triglavski pohodniki zgodovinskega spomina, narodnega ponosa, slovenske sle po svobodi! Dve letnici sta tudi danes vklesani v Vaše spoštovano pohodništvo, ki je ob vseh simboliki vsekakor tudi fizična in psihična preizkušnja za vsakega udeleženca. Ti letnici sta 1944 in 1991. Leta 1944 so na Triglav, o katerem Slovenci pojejo oj, Triglav, moj dom, odšle tri patrolje partizanske narodnoosvobodilne vojske iz Prešernove brigade, druga je bila sestavljena menda iz brigadne kulturne skupine, kar po svoje daje nekaj mandata in opravičila tudi meni kulturnemu delavcu s povsem drugega konca Slovenije, da smem spregovoriti danes med vami, dragi pohodniki, spoštovani veterani borci za vrednote narodnoosvobodilne vojne za Slovenijo in spoštovani, žal redki, predstavniki osamosvojitvene vojne iz leta 1991, ko je odromala v junijskem snegu skupina osamosvojiteljev na najvišji slovenski vrh. Sta si simbolično podali roko dve generaciji svobodoljubnih Slovencev. Sta povezali dve zgodbi o svobodi.

Zakaj pa se mi na nek način zdi mejna točka tudi letošnje leto - 2017?

Prav letos smo namreč doživeli v osrednjem hramu samostojne slovenske demokracije izpad – ob katerem moramo tudi mi, danes tako veličastno zbrani, končno reči, dosti vas imamo mladi nahujskani kvazi poslanci, ki sedite v tistih klopeh, kjer bi naj predstavljali drugačne poglede in tudi nasprotna stališča aktualni vladi in večini. Vi pa nespametni in nevedni tamkaj ponarejate zgodovino, zgodovinski vojaški poraz pred dvainsedemdesetimi leti želite spremeniti v samosmilečno in lažno moralno zmago in v nekakšnem bedastem besu zanikate ne le zmago in celo holokavst in zamenjujete uničujočo nacionalistično in rasistično morilsko ideologijo z nekakšnim spopadom z zgodovinskim revolucionarnim boljševizmom, ki je vseeno za ruske množice pomenil konec 1. svetovne vojne in nesrečnim komunizmom, ki se je iz utopije v domovini komunizma spremenil v zločinsko diktaturo in ki je v resnici pljusnila tudi po vzhodni Evropi in tudi pri nas... Sicer je res, da nismo bili člani varšavske zveze, da smo sanjali o neblokovski in politični neuvrčenosti, a se je zgodba zlomila sama v sebi.«

Valerija Skrinjar

borka in upokojena novinarka, *na Velikem polju pri Sežani 18. junija 2017*

»Zbrali smo se na tem mestu, da bi svoje misli posvetili spominu na velike in srčne ljudi, mogočne, kot je Nanos. Ne pomnimo jih po piškavi slavi materialnega bogastva, ampak po etičnih, moralnih dejanjih. Prva med njimi je vsekakor narodna herojinja, mlada Mihela Škapin Drina. Stojimo pred njenim spomenikom. Hkrati z Drino se spominjamo plemenitega junaštva vseh Velikopoljcev; sedem jih je padlo v partizanih, enajst trpinčenih umrlo v fašističnih in nacističnih taboriščih. Veliko Polje pa je bilo vedno življenjsko povezano s prebivalci vseh vasi na Vrveh. Zato se s hvaležnostjo in prav takšnim ponosom spominjamo tudi vseh desetih padlih partizanov in enajst žrtev, umrlih v koncentracijskih taboriščih v Italiji in Nemčiji iz vasi Vrabče, Razguri, Griže, Sela, Tabor, Stomaž in Jakovce.

Mihela – Drina je bila stara komaj 21 let, ko je na Žirovskem vrhu 15. novembra leta 1943 prva zgrabila za puško in vzpodbujala soborce, ko so hiteli na položaj, da bi odbili nenadni nemški napad. In takrat, v tem boju, ji je sovražni rafal razparal prsi. Omahnila je v fizično smrt, a se hkrati dvignila v nepozabljeno, v svetilnik, v zgled, kako se brani rodna gruda, kako se ljubi materino besedo, svoj slovenski jezik.

Mladi, rojeni v svobodi, danes k sreči ne vedo, niso izkusili, kako bridko, kako poniževalno je, ko tujec divja, razsaja in pustoši po tvoji rodni zemlji, ko zapira ljudi, jih muči in tudi strelja zaradi slovenske besede. Lepo slovensko Primorje so fašisti tlačili že od davnega leta 1922, vse dotlej, dokler ni narodna osvobodilna vojska leta 1945 izbojevala svobode.

Sama sem živela na drugem koncu Slovenije, v rudarskem Zasavju, ki so ga Hitlerjevi nacisti leta 1941 okupirali – vendar nikoli pokorili – vse do leta 1945, ko jih je naša, slovenska osvobodilna vojska pregnala z naših tal. Vladali so z orožjem in s trpinčenjem. Zavedne, uporniške Slovence so sprva enako kot fašisti zapirali, mučili in streljali. Tudi nam so prepovedali govoriti materinščino, naš lepi domači slovenski jezik.»

Anton Maver

župan občine Mokronog – Trebelno, *na slovesnosti na Debencu, 1. julija 2017*

»Partizanke in partizani in slovenski narod, ki se je aktivno vključeval v uporniško gibanje, so nam pokazali kako močni smo lahko kadar smo enotni. Da znamo biti Slovenci v najbolj ključnih trenutkih, ki se tičejo naroda in države, povsem enotni, pa smo ponovno dokazali 23.012. 1990, ko smo se na referendumu s plebiscitarno večino, 95 % udeleženih volivcev odločili, da želi Slovenija postati samostojna država. Pol leta za tem, to je 25. junija 1991, pa je slovenski parlament sprejel tudi Ustavni zakon za uresničitev Deklaracije o neodvisnosti. Od takrat naprej praznujemo 25. junij kot dan državnosti. In ker smo ta za državo Slovenijo velik dan, praznovali pred kratkim, vam iz tega mesta spoštovani prisotni, tudi osebno izrekam iskrene čestitke.

Glede na trenutne, aktualne politične dogodke pa je enotnost slovenskega naroda danes ponovno na preizkušnji. Pred dvema dnevo ma je evropsko arbitražno sodišče namreč objavilo razsodbo o poteku meje med Slovenijo in Hrvaško. O tem sedaj in na tem mestu ne bom govoril. Pozivam pa vse državljane in državljanke Slovenije in tudi Slovence po svetu in vse nas tukaj zbrane, da strnemo vrste, da strnemo naša stališča do razsodbe arbitražnega sodišča. Tu moramo ponovno dokazati, da se v tako pomembnih vprašanjih, kot je meja s Hrvaško, pogledi Slovencev in Slovenk in naša skupna stališča, ne razhajajo.

Danes pa je na tem mestu čas in zagotovo primeren trenutek, da se zahvalimo območnim združenjem borcev za vrednote NOB, kot tudi vsem združenjem in zvezi, kise na medobčinskem in državnem nivoju trudijo, ki torej tem lokalnem prostoru in v tej državi, vzorno skrbijo za ohranjanje sporočila NOB. Zavedam se, da svoje poslanstvo opravljate v vedno težjih pogojih, ki jih povzročajo opozicionisti in vsi tisti, ki želijo razvrednotiti trud slovenskega naroda skozi pretekla desetletja. Toda pozivam nas, in vse vas, ohranimo svoj ponos in ne popuščajmo pri ohranjanju spomina na polpreteklo zgodovino, ki jo je pisal trpeč slovenski narod.«

Na prireditvi na Pokljuki počastili tri obletnice

Pohodniki trinajstič z Nanosa na Triglav

Tudi letos smo pohod, že trinajsti zapored, pod okriljem veteranskih organizacij območnih združenj OZVVS in OZZV NOB Ajdovščina - Vipava opravili več kot z odliko. Vsako leto ga izpeljemo pod geslom »Po poteh spomina in opomina vojn iz leta 1941–1945 in 1991«. Začeli smo ga v ponedeljek, 3. julija 2017, z jasnim jutrom izpred spomenika NOB ob Vojkovi koči na Nanosu. Slavnostno so nas nagovorili predsednik OZZV NOB Ajdovščina – Vipava, Božo Novak, predsednik OZVVS Ajdovščina - Vipava, Ivan Marc, in predsednica društva TIGR Zgornje Vipavske doline, Sonja Groznik.

// PIŠE: **Valter Likar**, vodja pohoda Nanos–Triglav

Pot nas je vodila čez Nanoško planoto v Vipavsko dolino do Iztokove kočice pod Golaki. Naslednji dan smo prehodili Trnovski gozd, Čepovansko dolino, Tolminska korita pa vse do planine v Pologu ob izviru reke Tolminke. Tretji dan je sledil vstop v visokogorje čez Bogatin do kočice na Komni. Od tod smo nadaljevali po dolini Sedmerih jezer čez Hribarice na Dolič. V petek je sledil vzpon čez Triglavsko podo na vrh Triglava.

Kot posebnost na tem pohodu bi najprej omenil, da je bil letošnji pohod med težjimi do zdaj, saj nas je pestila huda pripeka. Prav tako smo zaradi določenih sprememb lokacij prenočevanja v prvem dnevu opravili nekaj več kilo-

metrov poti. Namesto prenočitve na Predmeji smo to storili v zavetju Iztokove kočice pod Golaki in njegovih zares prijetnih oskrbnikov. Tako smo prehodili prvi dan 46 kilometrov.

Pod večer nas je v spremstvu podpolkovnika Slovenske vojske Emila Velikonja s Predmeje obiskal nekdanji pripadnik SV **Miran Stanovnik**, »puščavski lisjak«.

Drugi dan je bil najdaljši s kar 52 kilometrov dolgo potjo. Namesto cilja pri Tolminskih koritih smo jo mahnili kar do izvira reke Tolminke in bližnje lovske kočice. Tako kot vsako leto se pohodniki na Komni združimo s pohodniki iz OZVVS Radovljica in skupaj nadaljujemo po določeni poti.

Vzpon na Triglav je bil naporen tudi zaradi toplega vremena.

Na najvišji vrh naše domovine, Triglav, smo v prelepem in vročem jutru stopili 7. julija 2017 natanko ob 9.25. Tako kot vsako leto smo tudi letos prisostvovali na sklepni osrednji proslavi na Pokljuki, ki jo je zaznamovala kar trojna obletnica: 72 let zmage nad nacizmom in fašizmom ter 32 let spominskih pohodov v spomin pristopa treh partizanskih patrolj leta 1944 na vrh Triglava in njegovo osvoboditev kakor tudi 26. obletnica samostojne Slovenije.

Prisostvovali so predsednik zveze slovenskih častnikov, generalmajor (ZSČ) **Alojz Štajner**, predsednik ZVVS **Ladislav Lipič**, nekdanji predsednik RS **Milan Kučan**, slavnostni govornik pa je bil pisatelj, pesnik in politik **Tone Partljič**. ●

Pohodniki med počitkom na Komni

Drugi tir železniške povezave

Divača–Koper je za razvoj našega edinega pristanišča nujno potreben

Lega Kopra v osrčju Evrope je ena od konkurenčnih prednosti

Geografski položaj Slovenije v Evropi pomeni eno od močnih razvojnih točk države. Obstoječe in načrtovane prometne povezave z državami osrednje in vzhodne Evrope z izhodom na morsko pot skozi pristanišče v Kopru predstavljajo priložnost, ki jo slovensko blagovno prometno gospodarstvo uspešno izkorišča.

// PIŠE: **Marijan Križman**

Geostrateška lega Kopra v osrčju Evrope je ena od konkurenčnih prednosti, saj pomeni od sedem do deset dni

A vrnilo se na začetek, ko je zamisel za graditev pristanišča v Kopru nastala v času, ko je bilo očitno, da Trst s svojim pristaniščem ne bo

Danilo Petrinja je vedel, kaj hoče

30. junija 1956 je bil ustanovni občni zbor Vodne skupnosti Koper, njen direktor pa je bil **Danilo Petrinja - Primož**, nekdanji partizan, mlad in zagnan človek, ki je natančno vedel, kaj hoče. Sprejet je bil program dela, v katerem so bili tudi graditev pristanišča Koper ter uvoz, prevzem in uporaba uvoženih strojev iz Anglije. Na začetku januarja leta 1956 je na pogovoru s Petrinjo inženir Marjan Tepina, takratni sekretar za urbanizem in gradnjo republike Slovenije, dejal, da se je vlada repu-

Drugi tir je zelo pomemben za nadaljnji razvoj Luke Koper / Foto: Arhiv Luke

krajšo pot iz dežel Daljnega vzhoda in Sredozemlja v Evropo od poti skozi severnoevropska pristanišča. Če temu dodamo še sodobno tehnologijo, visoko usposobljene kadre v pristanišču in transportne dejavnosti, ki so se razvile ob njem, ter široke prostorske možnosti, dobimo odgovor, zakaj je Luka Koper prerasla slovenski okvir in postala eno najpomembnejših in vodilnih pristanišč za vrsto srednjeevropskih držav.

priklučen k Jugoslaviji. Že leta 1948 zgrajeno skladišče ob severni obali Kopra je bilo po zamisli **dr. Staneta Kovačiča**, zaposlenega v Vojni upravi Jugoslovanske armade, namenjeno blagovnemu prometu in prosti carinski coni. O koprskem pristanišču se je očitno govorilo tudi na pogajanjih o Svoobodnem tržaškem ozemlju leta 1954, ki so se končala s podpisom Londonskega sporazuma.

blike Slovenije odločila, da se v Kopru ne gradi pristanišče, češ da za potrebe Slovenije zadostujeta pristanišči Reka in Trst. Vendar pa je svetoval, naj se zberejo lastna sredstva in izdelajo projekti. Investicijski program za 400 metrov operativne obale so Petrinja in sodelavci izdelali v lastni režiji z zunanjimi sodelavci. Zgraditev pristanišča Koper je bilo treba skrivati pred nasprotniki, predvsem pred reškimi pristaniščem, ▶

ki je imelo v pomorskem gospodarstvu velik vpliv, zato je bilo treba poiskati strokovnjake v Sloveniji, ki so delali na gradbenih pomorskih objektih drugje, pa tudi tiste strokovnjake, ki so verjeli v nujnost graditve pristanišča v Koprju. Odprtje prvega priveza Pristanišča Koper je bilo 7. decembra 1958. Slove-

tet 2,500.000 ton prometa na leto. Tudi tokrat je Danilo Petrinja naletel na gluha ušesa države in stvari vzel v svoje roke. Graditev proge Prešnica–Koper se je začela in se zapletala zaradi odpovedi kreditov in podpore graditvi. Nadaljevala se je tudi z odrekanjem zaposlenih ter z nižanjem plač, da bi 2. decembra leta

Sam referendum je namenjen bolj političnemu kupčkanju nekaterih strank kot iskanju rešitev za boljše poslovanje našega edinega pristanišča. Kljub tem in drugim težavam, s katerimi se ukvarjajo v Luki Koper, so nadpovprečno uspešni, o čemer govorijo rekordni podatki za leto 2016, ko je promet dosegel 22 milijonov ton blaga.

sno je bila privezana čezoceanska ladja Gorica, slavnostni govornik na odprtju pa je bil predsednik izvršnega sveta LR Slovenije **Boris Kraigher**.

Nujna zgraditev železniške proge

Leta 1962 je dosegel promet pristanišča 268.952 ton blaga, leta 1963 pa že 628.546 ton. Brez novih pristaniških kapacitet in zgraditve proge prometa ni bilo več mogoče povečati. Pristanišče je nujnost graditve svojih kapacitet in železniške proge dokazovalo z ekonomskimi analizami, ki jih je poslalo slovenski vladi in skupščini. Dokazovalo je, da lahko doseže z zgraditvijo železniške proge in dodatnih pristaniških kapaci-

1967 končno dočakali prvi tovorni vlak, ki je prispel v koprsko pristanišče. V imenu predsednika IS Slovenije Staneta Kavčiča je obratovanje nove železniške proge Luka Koper–Prešnica odprl **Albert Jakopič - Kajtimir**. Na odprtje je prispel tudi predsednik Jugoslavije Josip Broz - Tito. Ob ogledu pristanišča je dejal: »Nije Hamburg, ali biti če.«

Ovirani razvoj kopskega pristanišča

Danes je koprsko pristanišče v podobnem položaju, njegov razvoj se ovira, saj graditev vhodov za tovornjake nikakor ne steče, prvi pomol nima potrebnih soglasij, pa čeprav je bil sprejet DPN – državni prostorski načrt, da drugega tira in nesmislov, ki se ob njem dogajajo, niti ne omenjam. Sam referendum pa je namenjen bolj političnemu kupčkanju nekaterih strank kot iskanju rešitev za boljše poslovanje našega edinega pristanišča. Kljub tem in drugim težavam, s katerimi se v Luki Koper soočajo, so nadpovprečno uspešni, o čemer govorijo rekordni podatki za leto 2016, ko je promet dosegel 22 milijonov ton blaga, 844 tisoč pretovorjenih zabožnikov, 749 tisoč pretovorjenih avtomobilov in 955 tisoč ton generalnih tovorov ...

Drugi tir železniške povezave Divača–Koper je za razvoj našega edinega pristanišča nujno potreben in veliko zamuja, ker se pristojni ne znajo odločiti, kaj bi s kuro, ki nosi zlata jajca. Ta neodločnost nas je privedla do referenduma, na katerem se bomo državljani Slovenije izrekli – prepričan sem, da boljše in učinkoviteje od pristojnih. ●

Marijan Križman, član predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije. Foto: Radiocapris

PESNIKOVO DREVO V TABORIŠČU SMRTI

(Sredi nacističnega taborišča Buchenwalda pri Weimarju je raslo mogočno staro drevo, pod katerim je nekoč pisal Goethe.)

Med okostnjaki s komaj še živečo, ječečo dušo, sredi muk, kletvin, v posmeh življenja, v žalosten spomin, drevo je raslo s krošnjo zelenečo.

Tu je nekoč poet in velikan zamišljeno sedel, smo govorili, in z njim, ki zdaj so svet na križ pribili, pel o ljubezni, sam ljubezni vdan.

Goethejev hrast v koncentracijskem taborišču Buchenwald junija 1944.

Je vedel, da bo tisočglavi zmaj kdaj vstal iz njih, ki vanje je sejal vse, kar so pokončali v sebi zdaj?

Ne, če takrat bi vedel, da zdivjal nekoč bo narod, ki mu vse je dal, bi ga preklel, kot ga preklinja zdaj polmrtna raja, zgažena do tal.

Lojze Krakar, v Buchenwaldu 1945

Fabianijevi potomci niso prevzeli naziva častni občan občine Komen

Arhitekt da, domoljub ne

Skupina komenskih svetnikov na čelu z Blanko Malgaj je predlagala, da se arhitektu Maksu Fabianiju posmrtno podeli naziv častnega občana komenske občine. S preglasovanjem in ob podpori župana Marka Bandellija so uspeli izglasovati sklep. Vendar pa podelitve na slavnostni seji občinske skupščine 23. junija ni bilo, saj se njegova pranečakinja Anja Fabiani, ki bi morala nagrado prevzeti, slavnostne seje ni udeležila. Kot razlog je navedla, da se je v zadnjem času v medijih pojavljalo zelo enostransko razumevanje življenja arhitekta, pri čemer pa noče sodelovati.

// PIŠE: J. A // FOTO: Arhiv ZB Komen

»Ob odločanju smo bili preglasovani. Svetnica Malgajeva pa nas je v enem izmed slovenskih dnevnikov tudi globoko žalila. Med drugim je dejala, da ljudje pozabljajo, da so bili takrat pod Italijo tako rekoč vsi prebivalci fašisti in da smo bili pod Jugoslavijo tako rekoč vsi prebivalci komunisti. To je za nas Primorce največja žalitev, kar jih lahko kdo izreče,« je okoliščine odločanja o podelitvi naziva pojasnil komenski svetnik in predsednik borčevske organizacije v Komnu Damjan Grmek.

Prostovoljna včlanitev v fašistično milico

Fabianija po Grmekovih besedah poskušajo na občini prikazati kot člove-

Imenovati fašističnega upravitelja občine Štanjel in poveljnika oborožene enote fašistov v času Kraljevine Italije za častnega občana je pljunek na vse primorske žrtve in vse primorske trpine v času fašizma.

ka, ki se je moral včlaniti v fašistično stranko, da je lahko delal. »Po dokumentih pa je popolnoma jasno in nedvoumno, da se je prostovoljno včlanil

bil nikoli,« je dodal Grmek. Kot še pravi Grmek, za Massima Fabianija med starimi domačini ni bilo pohvalnih besed, spoštovali pa so njegovega brata Edmunda.

Proti podelitvi naslova častnega občana so bile poleg borčevske tudi druge domoljubne veteranske organizacije. Dr. Savin Jogan, predsednik Društva TIGR Primorske, je med drugim dejal, da bi morali pred javno razglasitvijo imenovanja jasno opredeliti odnos do posameznih sestavin Fabianijevega delovanja oziroma to sporno počastitev

Comune di SAN DANIELE DEL CORSO

Podestà

Cognome Fabiani
 Nome Massimo
 Paternità fu Antonio
 Maternità fu Carla de Poffler

Luogo di nascita San Daniele del Corso (Prov. Gorizia)
 Se conugato si numero dei figli due
 Religione Cattolica rom.
 Campagne di guerra Benina 1935
 Se mutilato o invalido di guerra no
 Decorazioni medaglia onore 1935 (Benina)
 Onorificenze Cap. Cap. d'Alto, Beninista onor., mil. d'Alto
 Grado nell'Esercito Capo Squadra
 Data di iscrizione al P. N. F. 15.5.1921
 Grado nella M. V. S. N. Capo Squadra
 Se Squadrista ..... se marcia su Roma ..... se Sciarpa Littorio .....
 Se mutilato o invalido per la Causa Fascista .....
 Altre cariche che ricopre Com. Min. sc. d'Alto ex.
 Data di nomina a Podestà 16/III 1935
 Data del giuramento 25/III 1935
 Data di scadenza dalla carica .....
 Annotazioni: .....

Firma autografa
Fabiani

Lastnoročno podpisani dokument Massima Fabianija

v fašistično milico. Kot zaupanja vrednega fašista pa ga je goriški prefekt že leta 1935 imenoval za načelnika (podestà), medtem ko župan Štanjela ni

preklicati. Vztrajanje pri tej odločitvi bo dejansko metalo senco na siceršnje dosežke in plodno delo slavljence na njegovem poklicnem področju, ki ga je ▶

Maks Fabiani si na pokopališču sv. Gregorja ogleduje trupla pobitih partizanov, ki so padli v spopadu z Italijani 27. februarja 1943 pri vasi Gabrje.

Arhitekt Maks Fabiani

širša mednarodna skupnost že ustrezno priznala in nagradila.

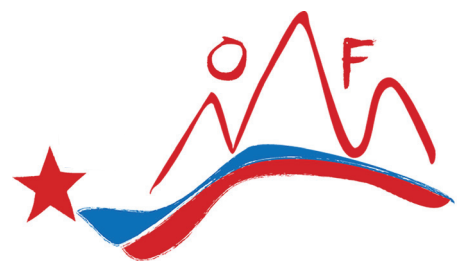
Pljunek na vse primorske žrtve

»Imenovati fašističnega upravitelja občine Štanjel in poveljnika oborožene enote fašistov v času Kraljevine Italije za častnega občana je pljunek na vse primorske žrtve in vse primorske trpine v času fašizma in žalitev vseh, ki to kruto dediščino nosimo s seboj kot preživeli ali kot dediči žrtev ali preminulih,« dodajajo v borčevskih in drugih veteranskih organizacijah in poudarjajo:

»Nikjer po zahodni Evropi ne poimenujejo ničesar po nacistih in fašistih, čeprav so tudi med njimi delovali umetniki. Pustijo jih pri miru in spoštujejo njihovo umetnost, kot mi spoštujemo Fabianijeve stvaritve, ne pa njegove nravi in političnega delovanja. Že ob poskusu preimenovanja komenske Osnovne šole Antona Šibelja - Stjenke po Fabianiju je pokojni **dr. Jože Škerk** napisal obsežen elaborat o Fabianiju in mu dodal izvirne dokumente in fotografije. To pomeni, da so bili župan Občine Komen in šest občinskih svetnikov in svetnica, ki so se odločili za Fabianijevo častno občanstvo, temeljito seznanjeni z dejstvi. In skušajo jih izrabljati za učinkovitejše sprenevedanje.«

Lorenzo aretiran v rojstnem kraju

Naj dodamo, da pa je bil antifašist Fabianijev sin **Lorenzo Fabiani**, sicer agronom in publicist. Agronomijo je študiral na Univerzi v Milanu, kjer se je vključil v protifašistično skupino Giovane Italia, ki jo je vodil Lelio Basso. Proti fašizmu je deloval tudi v rojstnem kraju. Bil je zagovornik slovenskih narodnih pravic. Leta 1928 je bil v domačem Kobdilju aretiran in poslan v zapor v Milano ter pozneje konfiniran kakor številni drugi Slovenci na oddaljeni otok Lipari. Po smrti Edmunda Fabiana je leta 1952 v Kobdilju podedoval stričevo posestvo. Bil je jugoslovanski državljan. Umrl je leta 1973 v Gorici. ●

VSE MANJ JE PRADEKOV

Srečko Čož

Recitacijo so izvedli učenci OŠ Martina Krpana Fužine na slovesnosti na Jančah 28. junija 2017

Napadajo nas leta brez izjeme
in čas vsem nam tiktaka brez presledkov,
ne zaustavi ga nobeno vreme,
lepotne ne zakrijejo ga kreme -
več skorajda med nami ni pradedkov!

Nikdar se ni prišteval med heroje,
vendar meni se je vselej zdel junak,
govoril je, kako lepo bilo je,
ko usmerjali enotno so korak.

Pomagal je svobodo priboriti,
domovino šel udarniško graditi,
in je vselej bil najboljši brigadir,
znal je ceniti tovarštvo in mir.

Izzarevalo je v njem preprosto znanje,
da zmedlo ga nobeno ni vprašanje,
močno poudarjal je pomen poštenja,
tovarištvo, da vredno je čaščenja.

Mirno je razlagal, ko sem spraševal:
če partizani so zvečer molili,
zakaj so zmagovito se borili,
kaj so storili, če jih je kdo izdal,

od kod jemali so takrat pogum,
jih kdaj sploh strah bilo je za življenje,
kakšno vlogo v boju je imel razum,
če so težko prenašali trpljenje.

Je naučil pradedek me veliko,
Si lepšo želel je današnjo sliko,
opisal mi je vojne vse grozote,
me je ogrel za tistih dni vrednote.

Bilo nikdar ni pradedku jasno,
kdaj vse so izgubile se vrednote,
in zakaj ljudstvo je premalo glasno
kadar začuti raznorazne zmote.

Ko si včasih je obraz z dlanmi pokrill
sem slišal ga ihteti in mrmrati:
»Sem v partizanih se za to boril,
da zdaj so časi težki, ne pa zlati?«

Se je moj pradedek dragi, kakšen dan
preselil v čase, ko bil je partizan:
»Zamenjal danes bi osebkke mlačne,
zaposlil mlade in nahranil lačne,

ujel bi njih, ki kujejo zarote -
kako bi dali v žepe lepe vsote,
zaprl vse tajkunske bi falote,
predvsem vzpostavil stare bi vrednote.

Učimo preslabo se na napakah,
obsojeni ribariti smo v mlakah,
ne upošteva mnenje se pradedkov,
in v problemov center ni zadetkov.«

Je rekel, da ga čaka ostra brca,
zadela ga bo točno sredi srca,
kaj s tem je mislil, nikdar ni pojasnil,
razumel sem takrat, ko je ugasnil...

Naučil sem veliko se od njega,
žal ne vsega, pa marsikaj me bega.
Sva gledala z enakim pogledi,
še rad imam te, dragi moj pradedi!

Imam te rad, moj ljubljeni pradedi!

Kar zbadajo nas leta brez izjeme,
in čas vsem nam tiktaka brez presledkov,
ne za ustavi ga nobeno vreme
lepotne ne zakrijejo ga kreme,

Zakaj ta čas - premalo je pradedkov?
Res škoda, da premalo je pradedkov!

Vodiška planina (Jelovica):

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica vabi v **soboto, 5. avgusta 2017**, na spominsko slovesnost ob 76. obletnici ustanovitve Cankarjevega bataljona in ob prazniku Občine Radovljica. Spominska slovesnost s kulturnim programom bo ob **11. uri** pri Partizanskem domu na Vodiški planini (Jelovica).

Za dolgoletno prizadevno delo v organizaciji Zveze borcev bosta podeljeni plaketi Zveze borcev za vrednote NOB Slovenije dvema članoma Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica. Na proslavo bo organiziran avtobusni prevoz iz Radovljice ob 8.45.

Polom pri Kočevju:

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje skupaj z odborom XVIII. divizije vabi na srečanje v spomin na ustanovitev in boje jurišnega bataljona XVIII. divizije v Suhi krajini in na 75. obletnico roške ofenzive, ki bo v Polomu pri Kočevju v **soboto, 5. avgusta 2017, ob 11. uri**.

Spominski dogodek bomo zaznamovali z bogatim kulturnim programom. **Ob 9.30** bo polaganje vencev v spominskem parku na pokopališču v Starem Logu. Ob krajšem kulturnem programu bodo vence položile delegacije KO ZB Stara Cerkev, ZB Novo mesto in Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto.

Ob 10.30 bo polaganje venca ob spomeniku padlih v Polomu. Osrednji del programa bo pri Vaškem domu v Polomu. Po slovesnosti bo tovariško srečanje.

Ozeljan - Šmihel:

Krajevna skupnost Ozeljan - Šmihel in Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Ozeljan - Šmihel v sodelovanju z odborom I. PPB Simona Gregorčiča, z Območnim združenjem borcev za vrednote NOB Nova Gorica in Mestno občino Nova Gorica vabijo na krajevni praznik v počastitev 75. obletnice ustanovitve Prvega primorskega partizanskega bataljona Simona Gregorčiča v **nedeljo, 27. avgusta 2017, ob 18. uri** v Ozeljanu. Prireditev se bo začela **ob 14. uri** s pohodom na Vodice, kjer bo na krajši slovesnosti spregovoril poslanec državnega sveta Tomaž Horvat. Na osrednji slovesnosti pa bo slavnostni govornik polkovnik Emil Velikonja, poveljnik Teritorialnega polka I. brigade SV.

Taborišče Kampor, otok Rab:

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja - Taboriščni odbor Rab - Gonars in Zveza borcev za vrednote NOB Kočevje pripravljajo spominsko slovesnost ob 74. obletnici osvoboditve taboriščnikov iz italijanskega fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na otoku Rab. Slovesnost s kulturnim programom bo **9. septembra 2017 ob 16. uri** na pokopališču žrtev taborišča v Kamporju.

Za udeležence pripravljamo dvodnevno or-

ganizirano potovanje. Odhodi avtobusov bodo iz Kočevja, Gorenjske in Ljubljane. Odhod iz Kočevja bo 9. septembra ob 7. uri z glavne avtobusne postaje, Reška cesta 1. Potovali bomo skozi Gorski kotar in po stari jadranski magistrali do Stinice. Tam se bomo s trajektom prepeljali na otok Rab. Predvidena je nastanitev v središču mesta Rab, v hotelu Internacional. Cena polpenziona s prevozom in trajektom je 50 evrov. Doplačilo za kosilo na Rabu je osem evrov, doplačilo za spanje v enoposteljni sobi pa enajst evrov.

Nedeljsko dopoldne bo prosto za dejavnosti po lastni izbiri, ob dovolj velikem zanimanju pa bomo proti doplačilu pripravili obisk Golega otoka. Vrnitev proti Kočevju in Ljubljani ter proti Gorenjski bo najpozneje ob 15. uri. Na poti nazaj je predviden enourni postanek v Selcah.

Informacije in prijave za odhod iz Ljubljane na telefonski številki 041 686 322 (Janez Alič). Dodatne informacije dobite na telefonskih številkah 041 408 231 (Janez Maršič) in 041 953 065 (Jože Oberstar).

Graška gora/Velenje:

Veteranske in domoljubne organizacije občine Velenje, Planinsko društvo Velenje in Društvo brigadirjev Velenje vabijo na spominsko srečanje borcev, planincev in članov veteranskih organizacij v spomin na 73. obletnico prihoda 14. divizije na Štajersko. Prireditev bo **v soboto, 26. avgusta, ob 11. uri** na Graški gori - gori jurišev. Slavnostni govornik bo Matjaž Han, poslanec SD. Pohodniki bodo krenili ob 7. uri z avtobusne postaje Velenje.

Iz Ljubljane bo organiziran avtobusni prevoz z odhodom **ob 8. uri** izpred Hale Tivoli. Prijave zbira Danica Dolničar na telefonski številki 051-420-919, do 21. avgusta.

Metlika:

Občina Metlika, Odbor domicilnih enot belokranjskih občin in Območni odbor ZB za vrednote NOB Občine Metlika vabijo na 58. srečanje borcev domicilnih enot in krajanov Bele krajine, ki bo v **nedeljo, 3. septembra 2017, ob 11. uri** na letališču Prilozje pri Metliki.

Slavnostno besedo bo imel Tit Turnšek, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije. Po pozdravni besedi župana Metlike, Darka Zevnika, bodo nastopil Partizanski pevski zbor, ki je član domicilnih enot, godba Občine Metlika in recitatorji. Program bo vodila Marjana Bohorič.

Glede na vremenske prilike, bo možen tudi letalski panoramski program, po osebi 30,00 evrov. Za prisotne bo možen tudi ogled razstave ob 70. letnici Partizanskega pevskega zbora, v Zgodovinskem muzeju, v gradu. Po programu bo tovariško srečanje.

Iz Ljubljane je predviden prevoz z avtobusom, z odhodom ob 8.30 izpred Hale Tivoli. Prijave zbira Mestni odbor ZZB na telefon 01/432-52-41.

Kobarid:

Na sestanku v Kobaridu se je predsednik kobariške borčevske organizacije Vojko Hobič srečal s predsednikom ANPI Čedad, Liom Nadaluttijem in podpredsednikom združenja Lucianom Marcolinijem. Govorili so o skupnem sodelovanju do konca letošnjega leta in o aktivnostih v letih 2018 ter 2019.

Kot je povedal Vojko Hobič so sklenili, da se bodo skupaj udeleževali manifestacij na naši kot tudi italijanski strani, da bodo povsod prisotni tudi praporščaki in da se bodo zavzemali za boj proti naraščajočemu poskusu oživiljanja fašizma, ki se razrašča v sosedni Italiji in sicer tako, da bodo na zborovanjih poudarjali pomen

boja in prisotne ozaveščali o zgodovinskih negativnostih fašizma.

»Prihodnje leto bomo praznovali obletnico Kobariške republike. Glede na to, da je Kobariška republika septembra 1943 segala do Čedada, bomo v praznovanje v letu 2018 vključili tudi ANPI Čedad in ANPI Nediških dolin. Ker na drugi strani nekdanje meje zelo malo vedo o Kobariški republiki, jim bomo pripravili kratko informacijo o nastanku, vlogi, pomenu in zatonu Kobariške republike. Zanimiva je tudi pobuda ANPI Čedad, ki bo organiziral srečanje z županom občine Povoletto, kjer naj bi se dogovorili o postavitvi plošče leta 2019 ob obletnici partizanskega napada na letališče Belveder.« je bil po sestanku zadovoljen Vojko Hobič, in poudaril, da so pri ANPI Čedad obljubili množično udeležbo na tradicionalnih prireditvah kot so Redelonghijev pohod, srečanje na planini Kuhinja in ob prvem novembru, ko bo na kobariškem pokopališču spominska svečanost ob obnovitvi grobnice padlih partizanov.

J.A.

Na Velikem polju je bila slovesnost v spomin na herojino Mihaelo Škapin Drino / Foto: Andrej Škapin

Spomenik braniteljem slovenske zemlje na Cerju je ena izmed točk Poti miru. / Foto: Marijan Vončina

Del udeležencev pohoda na Triglav 2017 med kratkim počitkom.

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

Naročam revijo SVOBODNA BESEDA

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov:
ZZB za vrednote NOB Slovenije
Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana

Ime in priimek:

Kraj, ulica, poštna številka:

Telefonska številka: .....

Naročnino bom plačeval(a): (odgovor označite)

četrtletno 9 €,

letno

36 €.

Podpis: .....

NAROČILNICA

NIZOZEMSKI FILOZOF (BARUCH; IZ ČRK: ZAPISNO)		GESLO	PARTIZANSKI PISEC HINKO BRATOŽ	KONEC GESLA	VZHOD (MEDNARODNO: IZ: SETA)	DUŠAN JOVANOVIČ	ITALIJANSKI PISEC (IPPOLITO; NI: NIETO)	PLAČILNA NESPOSOBNOST	DRAŽILNO NASLADILO
DUHOVNIK, KI SPOVEDUJE		↓		↓					
MANJŠE ALI VEČJE OZEMLJE, KRAJINA									
TROJA, ILION						ESTONEC			
NIKOLAJ ERDMAN				BERILO		NAŠ SLIKAR ŠUBIČ			KOKOŠJI IZTREBEK
LIDIJA OSTERC				TEŽA EMBALAŽE					
RASTLINA Z NASPROTNIMI LISTI IN BELIMI CVETI ALI SOCVETJI	LETALSKI MITING	POLTEMA	IZDELOVALEC OKEN	SUKANJE	IT. SKLADATELJ (ANTONIO) SODNI POSTOPEK				NAŠA GOZDNA ZVER BORILNI ŠPORT
SPOZNAVNA SEBE									VILKO UKMAR (IGR. KNIGHTLEY (IZ ČRK:ERIKI))
EDEN OD PLANETOV; TUDI SL. TRGOVSKA DRUŽBA					GLAVNO MESTO ŠVICAR. KANTONA AARGAU			SKALA	PREBIVALKAR TIČ
PREBIVALKAR IRANA					PRIPADNICA OSVOBODILNE FRONTE	PAPLER ANTON DNEVNO PLAČANO DELO		GNEČA	PIERRE ABELARD
NEKOLIKO MOČVIRNAT TRAVNIK OB VODI				OSNOVNA TEKOČINA SVEĐSKO ZIMSKO SREDIŠČE				ZNACILNA SLOVEN. SLADICA MAJHEN KAL	
JANEZ MENART		SLOVENSKA KISLA VODA						DRŽAVA IRAČANOV	OSSIP ZADKINE
NAJVEČJA ŽIVAL			VLAKNA ZA VEZANJE, PLETENJE KOBRA (IZ: JANA)					OČE, TATA NAŠA POLITICARKA PAVLINIČ KREBS	ZNAMENJE, SIGNUM
GLAVNO MESTO GRČIJE					RAZČLENJEVANJE VZDEVEK GR. BOGA APOLONA				ZDENKO VARGA NEKD. KAN. HOKEJIST (BOBBY)
SAMOSTOJNO ENOSTANSKA HIŠA	RIMSKA BOGINJA JEZE			SAMOSTANSKI BRAT		ČACINOVIC RUDI		BABICA (PRIMOR.)	OSKAR LANGE
	EMIL ZATOPEK			CAMPA DRAGO		DRŽAVNI SVET			
						PRISTAŠ DEMOKRACIJE			
STAVBA						SPLOŠČENA AKVARIJSKA RIBA			

Rešitve križanke pošljite do 21. avgusta 2017

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

SVOBODNA
B E S E D A

Izžrebanim reševalci križanke iz
20. številke revije Svobodna beseda:

1. Marija Törnär, Kolesarska 89, 9251 Tišina
2. Aldo Carli, Idrijske Krnice 44a, 5281 Spodnja Idrija
3. Milan Maček, Lahomno 44, 3270 Laško

Rešitve križanke:

ODSTRANITEV, PISMOTVORKA, RAM, ÈE, NAST, OGEL, NAIVKA, DOHODEK, MU, ANODA, OMARA, AMIN, RR, ZV, OBSEG, LV, SODEDIÈ, DIPLOMANTKA, ŽEJA, MORALA, OMAZ, AKAN, ERA, ROV, AKRA, TITO, JED, USNIJE, AT, SPERANS, RT, AR, LENART, NAPLAVINA, OMERTA, TAKTOMER.

Geslo: S smehom v nov dan

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do 21. avgusta 2017.

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Geslo 21. številke SB: _____